

Академія наук вищої освіти України

Науково-інформаційний вісник

*№ 6(83)
листопад-грудень*

В номері:

- * Офіційні матеріали*
- * Проблеми сьогодення*
- * Нові публікації*
- * Хроніка*
- * Постаті*
- * Наші ювіляри*

Київ – 2012

Редакційна колегія: Зозуля І.С., д.м.н., проф. (голова); Александров Є.Є. д.т.н., проф.; Андрейцев В.І., д.ю.н., проф.; Андрущенко В.П., д.філос.н., д.філол.н., проф.; Говоров П.П., д.т.н., проф.; Горбачук І.Т., д.ф.-м.н., проф.; Грицаєнко З.М., д.с.-г.н., проф.; Дейнега І.І., Дубина М.І., д.філол.н., проф.; Зіменковський Б.С., д.фарм.н., проф.; Євтушенко С.К., д.м.н., проф.; Ільницький І.Г., д.м.н., проф.; Кирилів Я.І., д.с.-г.н., професор; Кузнецов Ю.М., д.т.н., проф.; Курило В.І., д.ю.н., проф.; Литвин В.П., д.в.н., проф.; Працьовитий М.В., д.ф.-м.н., проф.; Михайленко В.Є., д.т.н., проф.; Мірошніченко С.І., д.т.н., проф.; Ніколайчук В.І., д.б.н., проф.; Падалка О.С., д.пед.н., проф.; Поляков М.В., д.ф.-м.н., проф.; Попов М.В., д.філос.н., проф.; Процюк Р.Г., д.м.н., проф.; Рудик С.К., д.в.н., проф.; Сминтина В.А., д.ф.н., проф.; Стецюк В.В., д.г.н., проф.; Табачников С.І., д.м.н., проф.; Товажнянський Л.Л., д.т.н., проф.; Тугай А.М., д.т.н., проф.; Хомич В.Т., д.б.н., проф.; Шакун В.І., д.ю.н., проф.; Шпак В.І., д.ф.н., проф.; Шевчук С.В., проф. (відповідальний секретар).

Друкується за ухвалою Президії АН ВО України від 19 жовтня 2012 р.

Свідоцтво про державну реєстрацію – серія КВ №6664

від 31.10.2002 р.

© АН ВО України, 2012

№ 6(83) 2012

Засновник і видавець:
Академія наук вищої освіти України
Голова редколегії – акад. Зогуля І.С.
Редактор – акад. Шевчук С.В.

Видання зареєстроване в Державному
комітеті інформаційної політики,
телебачення та радіомовлення України
свідцтво серія KB № 6664
від 31.10.2002 р.

Видається українською мовою
Загальний наклад – 450 прим.

Адреса редакції: 01054, м. Київ-54
вул. Тургенєвська, 11
офіс 1.1
т/факс: 486-89-16
E-mail: anvuz@ukr.net
сайт: www.anvou.org.ua

Редакція може не поділяти
точки зору авторів

*Друкується за ухвалою
Президії АН ВО України
від 19 жовтня 2012 р.*

© АН ВО України, 2012 р.

ЗМІСТ

Офіційні матеріали	5	Імунологічна реактивність організму у хворих на туберкульоз дітей з захворюваннями пародонта, які проживають на територіях екологічного забруднення. І.Г.Ільницький, О.П.Костик, М.М.Шило, У.Б.Чуловська, М.Б.Пурська, Ю.М.Ільницька	47
Академії – 20 років	5	Краєзнавчі і туристичні атракції старовинного поліського міста Радомишль.З.М.Тарнавська	56
Проблеми сьогодення	9	Гей, Республіка Банана! О.Пахльовська	60
Учімося мовити без словоблудства. Н.Поліщук	9	Успіх учених КІП на міжнародній конференції в Габрові	66
Функціональне поле української мови у структурах соціальної комунікації. Л.І.Мацько	11	З наукового доробку Загальнотехнічного Відділення	67
Актуальні проблеми мовної політики. А.П.Загнітко	18	Юрій Миколайович Кузнєцов. М.І.Дубина ...	70
Розмовляймо українською. В.Дерій	26	Хроніка	72
Київський стандарт освіти	29	Постаті	82
Куди і якими шляхами йде наука України та сусідніх з нею держав?	31	Оксана Лятуринська. М.І. Дубина, В.Ф. Погребенник	82
Місце України на науковій карті світу. Б.Малицький	33	Олександр Шумський. М.Панчук	89
Навчальна практика студентів у Карпатах	38	Стрільці співали пісень. В.Довгошия	102
Каразінські місця	39	Наші ювіляри	110
Скільки мов ти знаєш, стільки разів ти людина	41	Ларін Василь Іванович. О.А.Запорожець	110
Вища школа в ХХІ столітті	42		

*Як парость виноградної лози
Плекайте мову.*

М.Рильський, 1959

*Любіть Україну у сні й наяву,
вишиневу свою Україну,
красу її, вічно живу і нову,
і мову її солов'їну.*

В.Сосюра, 1944

*Запашина, співуча, гнучка, милозвучна,
Сповнена музики і квіткових пахоців –
Скількома епітетами супроводяться
визнання української мови.
І, зрештою, всі ці епітети слушні.*

*Той, хто зневажливо ставиться до рідної мови,
Не може й сам викликати поваги до себе.*

О.Гончар, 1973

АКАДЕМІЇ – 20 РОКІВ

27 листопада 2012 року виповнюється 20 років з часу створення Академії наук вищої школи (з 2002 року-освіти) України. дехто вже зараз заперечує цю дату. Та дарма. Академії наук вищої освіти України є прямою правонаступницею старої академії, тієї, що створена представниками наукових делегацій у 1992 році, бо працює за тим же Статутом, положеннями, настановами. Та й члени її (переважна більшість) були прийняті тоді в минулі роки і не визнають «новшеств», що їх проповідують керівники сучасної установи.

За роки свого функціонування Академія наук вищої освіти України визнана як краща наукова установа.

В її структурі – 4 наукові центри, 24 фахових і 25 регіональних відділень. Вони об'єднали 408 докторів наук і професорів у т.ч. п'ять Героїв України, 170 ректорів, проректорів, директорів інститутів, деканів і завідувачів кафедр, почесних і заслужених професорів із ПО державних в недержавних ВНЗ. Академія охопила своєю діяльністю Україну, об'єднала освіту і науку у єдиний комплекс. Вона не претендує на права нині існуючих «державних» академій НАН і НАПН. Перша не може замінити Академію вищої освіти хоч би своїм місцем розташування (по великих містах) та обсягом наукових проблем, яких мусила б досліджувати. Друга – змістом досліджень і якісним складом. Педагогіка і психологія – не є основними дисциплінами, які досліджують вищі України. Так, що її утвердження – питання часу, якій розтягнувся на 20 років. Наші неодноразові звернення і умотивування значення АН ВО України як наукової установи, що готує не тільки освітні кадри, а й перебирає на себе від 60% всіх наукових звершень в республіці – поки що не переконали керівників сучасної держави.

АН ВО України нинішній рік працювала в умовах недостатньої уваги законодавчої і виконавчої влади до проблем науки й освіти у вищій школі, а й за обставин, цілковито ненормальних на двадцять першому році існування Української держави. Мова про безпрецедентний тиск нинішніх владних структур на конституційно закріплені права та свободи громадян країни з метою обмежити до «кістякового мінімуму» вживання української мови на території проживання титульної нації, практично мінімізувати сферу її застосування; про намагання піддати ревізії й перекрученню об'єктивну історію України, вже повернуту діючій молоді та всій нації, виразну тенденцію вперше після розвалу СРСР замовчувати навіть у шкільних підручниках «криваві плями» (на зразок голодомору-ге-

ноциду українського народу) чи й державницькі здобутки наших предків; відсунути на маргінеси суспільного життя українську культуру – і це при деморалізації та дегуманізації суспільства, що загострилися, при процесі дегуманітаризації освіти; про тиск на вірних не Московському патріархату й насильне «перепрофілювання» інших церков (як-от УАПЦ на Теремках), про припинення виходу опозиційних до уряду масмедійних видань («Нова газета») та проведення за участю високих урядових «достойників» анти-українських збіговищ на кшталт нещодавньої так званої «міжнародної конференції» «Російсько-український культурний і мовний простір: від протистояння до єдності».

Висловлюючи принципове та категоричне несприйняття цих неприпустимих змін, що підривають тривкі основи існування держави, за яку віддали життя тисячі справжніх патріотів України, Академія проголосила наріжним каменем своєї діяльності у 2013 -му році послідовно захист та обстоювання у наукових публікаціях і доповідях, виступах у засобах масової комунікації та під час проведення занять із студентами, аспірантами проскрибованих нинішньою виконавчою владою абсолютних істин – таких, як національно-патріотична українська ідея, високий державницький і поборницький ідеал, засади рівноправності України у колі сусідніх держав та захисту її національних інтересів усіма свідомими громадянами, особливо ж науковою елітою.

Навіть щодо реалізації тих основних завдань, які були висунуті попередніми зборами.

З належними на те підставами сподіваючись, що державні структури нарешті помітять великий потенціал АН ВО України і подбають про належне його використання при розв'язанні важливих нагальних проблем, як економічних, так і політичних, соціальних, гуманітарних, Президія Академії у звітному році здійснила ряд кроків – включно до листового звернення на адресу Президента України – задля вирішення питання про надання державного статусу Академії як провідній науково-освітнянській інституції високошкільної ланки України.

Відповідно до запланованого АН ВО України виступила у році, що закінчується, організатором та активним учасником понад 1200 Всеукраїнських і Міжнародних наукових та науково-практичних, симпозіумів тощо а її дійсні члени керували їх роботою виступили на пленарних чи секційних засіданнях із майже 1953 доповідями, присвяченими актуальним проблемам чи й нагальним потребам науки та її функціонування у ВНЗ. Науково-твор-

чими здобутками Академії та її членів стали випущені в світ 96 монографій (проти 94 у минулому році), з яких 6-у співавторстві з іноземними вченими, 89 підручників для ВНЗ і шкіл, значну кількість навчальних посібників і ін. видань. Ряд із них зняли призові місця згідно з ухвалою конкурсної комісії при Президії АН ВО України. Крім того, вченим Академії було видруковано 2172 наукові статті (з них кожна двадцята – закордоном). Один лише сектор технічних наук Академії здобув у цьому році 53 авторські свідоцтва про відкриття, винаходи й патенти. А наша Рада молодих учених спромоглася видати 37 випусків (проти 21 минулорічних) журналу для молодих учених «Мова та історія».

Що ж слід зробити АН ВО України у наступному році?

- Неодмінно слід переорієнтуватися на вузівську науку, як основу наукового потенціалу нації. Рекомендувати визнати за нею, за вузівською наукою, яка з відомих причин орієнтована на молодь і освіту та забезпечує не лише науковий результат, а й його кадровий супровід.
- Реорганізувати існуючі державні академії та створити навчально-наукові центри на базі провідних вузів та науково-дослідних інститутів державних академії. Виробничі підрозділи інститутів державних академії мають бути відділені від академії, а інститути прикладного характеру передані відповідним міністерствам.
- Запровадити національні пріоритети для наукових установ та науковців. Слід провести їх атестацію (наукові здобутки, наявність наукових шкіл і т.д.) та встановити відповідні пріоритети їхньої підтримки. Така атестація і, логічно, поділ на категорії мусять бути гнучкими і дозволяти можливі зміни в процесі чергових атестацій. Потрібна також система матеріальної допомоги видатним вченим (академікам, професорам тощо).
- Докорінно змінити принципи фінансування науки. Базове фінансування має адресуватись безпосередньо науковим установам відповідно до результатів їх атестацій, а не президіям, галузевим міністерствам, як досі. Слід передбачити, що інвестиційне фінансування матиме кілька джерел (фонди Президента, наукових товариств, меценатів тощо).
- Мобілізувати всі наукові резерви. Держава має підтримувати всі громадські наукові академії, товариства, об'єднання, які не маючи досі академічних щомісячних доплат з бюджету, працюють на совість і домагаються значних наукових результатів і навіть визнання за рубежом.
- Докорінно реорганізувати органи державного управління наукою та вищою освітою. Слід роз'єднати МОН та середню школи і школу вузівську.

Настав час створити Комітет, який би забезпечував застосування наукових наслідків в виробництво, займався комерційною наукою.

- В зв'язку з переважною більшістю науковців, що користуються послугами ВАКу в його керівництво призначити співробітників вузів України.
- Рекомендувати Міністерству освіти та науки, молоді й спорту зобов'язати керівництво вузів влаштовувати на роботу своїх випускників, вирішити питання про оплату за керівництво педагогічною практикою, за організацію виховної роботи із студентами, переглядати програми з історії України, української мови та літератури в середній і вищій школі.
- І, нарешті, вимагаємо зобов'язати керівні служби, урядові інститути усіх рівнів, середні і вищі навчальні заклади, медичні, торговельні, транспортні, військові та інші установи в повсякденній службовій діяльності неухильно дотримуватись 10-ї статті Конституції України. Зняти на рівні органів державної влади питання про двомовність в Україні, як таку, що загрожує національній безпеці країни, її національному спокою.

На Зборах будуть вручені Дипломи та посвідчення новообраним у 2012 році академікам (50 чол.) і членам-кореспондентам та Дипломи, відзначеним нагородами конкурсу журі (перша, друга, третя премії), який проводить кожного року Академія з номінацій «Підручники»; «Монографії»; «Навчальні посібники».

Одногосно була прийнята Заява Загальних зборів «Щодо мовного питання в Україні».

За великий внесок в наукові розробки та впровадження їх у виробництво, за здобутки в освітянській діяльності були нагороджені Нагородами: Ярослава Мудрого – 3 акад., Святого Володимира – 2 акад., Івана Крип'якевича – 3 акад., Петра Волинського – 2 акад., Михайла Остроградського -2 акад., Тарана-Жовніра – 1 акад., За багаторічну педагогічну діяльність – 4 академіка.

За заслуги з відродження духовності в Україні та утвердження Помісної Української Православної Церкви за Указом Святійшого Філарета були нагороджені «Орденем святих Кирила і Мефодія» – академіки Дубина М.І., Ільницький І.Г., Шакун В.І., Кредісов А.І., Зубок М.І.

Микола Дубина
Президент АН ВО України

ПРОБЛЕМИ СЬОГОДЕННЯ

УЧІМОСЯ МОВИТИ БЕЗ СЛОВОБЛУДСТВА

Найважливішим обов'язком української інтелігенції професор, митрополит Іван Огієнко вважав досконале знання української мови й культури, а також створення громад, які переконували б усю рідну людність, що наша материнська мова дуже багата й висококультурна і її треба пильно оберігати від спотворень і забуття. Зокрема не раз Іван Огієнко застерігав українську інтелігенцію від засмічення української мови зайвими іншомовними словами, бо вважав, що такі слова, завдають великої шкоди культурі рідної мови. Зайві іншомовні слова необачно засвоюються передусім тією частиною інтелігенції, яка погано знає українську мову, тому захоплюється іноземщиною, тобто модою на чуже; тією частиною інтелігенції, яка довірила свій розум і душу не рідному, а чужому, хоч воно в мові рідній порушує системи, доладність вираження понять, яка забуває повноцінні правічні рідні слова й вирази.

Нині навіть не десятками, а сотнями викидаємо в забуття рідні, точні, виразні, вагомі, милозвучні, багатобарвні, цнотливі слова неповторного, дотепного природного українського мовлення. Дуже мало робимо путящого, аби зберегти повноцінні рідні слова для своїх нащадків; принизливо замінюємо життєдайні українські слова іншомовними нікудишніми «ерзацами». Це поширене явище у копах науки, культури й виробництва, в політиці. Потворні викривлення української мови вкорінюються в побутовому мовленні з дітьми – зі спадкоємцями народу.

Правічна назва сільське господарство замінена на «агропромисловий комплекс», так що хлібом тепер годують «комплекси», а не сільське господарство, технічно оновлене... Дуже модними стали слова «альтернатива» та «глобальний» – важкі для вимови, немилозвучні, довжелезні.

Чому ж усе частіше приголомшують такими іншомовними винаходами замість сказаного просто: рівноцінний вибір, такий самий досконалий тип, взірєць, не гірший спосіб вирішення та ін.; чому вже рідко чуємо, що угоди, міжнародні взаємини є важливі, важливіші, дуже важливі, найважливіші тощо? Бо лунає лише «альтернатива» та «глобальний». Вади стали «дефектами»; швидке, прискорене або швидкісне будівництво вже не розрізняється на український лад, а замінюється фізичним терміном «динамічний»; доцільне, корисне, плідне, уміле, прибуткове та інше використання землі певного способу чи засобу в ділі виражається не по-українському точно своїми слова ми, бо замінюється загальним іншомовним словом «ефективне»; вислів надійне лікування часто замінюється на «ефективне»; будь-які важливі докорінні зміни стало модно визначати іншомовним словом «кардинальні».

У мовленні інтелігенції латинське слово «момент» (тобто певна хвилина) вживається переважно неправильно, не в своєму значенні, тому чуємо отаке: «зупинюся на двох (кількох) моментах». Хіба не простіше сказати українською мовою: зупинюся іще на двох речах (явищах, фактах)? Велелюдне гуляння в парку теж характеризується чужим словом – «масове». Ми чуємо по радіо навіть про «масове скорочення поголів'я корів» і «масові жнива».

Коли йдеться про уточнення до плану або до закону, часто чуємо «корективи». Журналіст, повідомляючи, що почалися «бурякові жнива», певно, вважає, ніби сотворив вельми художню метафору, – але ж селянин так не висловиться! Споконвіку український селянин каже, що такий-то час найкращий для сіви озимих, найбільш підходящий, а в керівних кабінетах впроваджують іншомовне слово «оптимальний». Вислови «оптимальна (мінімальна) оплата праці» витіснили природні слова: найвища, найбільша оплата праці і найнижча, найменша оплата праці, а прямолінійно, в суто українському мовленні, злиденна зарплата, голодна пенсія.

Надмодним, повсюди сушим стало слово «пріоритетний», яким виштовхуються з мовлення добротні українські слова; головний, важливий, найголовніший, найвагоміший, вагомі та ін.; слово «пріоритет» поглинуло національне розуміння важливого завдання, головної ролі, вагомого внеску та інші поняття українського життя. Нас примушують забути, що є добрі, кращі, великі, бажані здобутки, а безперервно втовкмачують у голови дорослих людей і дітей лиш одну звужену протилежність «негативний-позитивний». Французьке слово «ситуація» прилаштовується й тулиться майже в кожний вислів, де треба було о правдиво сказати про становище народу, перебіг життєвих подій, становище на транспорті, з невиплатою зарплати й пенсій, про безробіття тощо. Отже, все українське суспільство має не забувати що треба дуже пильно, наполегливо навчатися рідної мови без поспіху перевіряти кожен рядок написаного.

Не відомо, якими і чиїми законами Україна поділяється на «регіони» та їх об'єднання голови місцевих рад називаються «мерами», обласні й міські ради – «меріями» або «муніципалітетами» тощо.

Річище рідної мови потрібно доглядати, пильно чистити від замулення спрямовуючи русло розвитку до свого власного життя – так навчав нас великий український мовознавець і духовний отець українського народу Іван Огієнко. Отож невтомно шукаймо правильні шляхи й сміливо йдімо по них, наполегливо вивчаймо рідну мову та навчаймо її всіх людей, охороняймо й розвиваймо свою мову, щоб зберегти на майбутнє свій доленосний народ на планеті Земля.

Н. Поліщук,

*ст. викладач кафедри української та іноземних мов
Уманського університету садівництва*

ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ПОЛЕ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У СТРУКТУРАХ СОЦІАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Як суспільне явище, мова чутливо реагує на зміни політичних доктрин, ідеологій соціальних стандартів, гуманітарних тенденцій, суспільних смаків і моди. Зумовлено це тим що мова є пізнавально-зображальним адекватом онтології дійсності, її просторового і часокількісного членування, отождоження й диференціації реалій та їх причиново – наслідкових зв'язків спокою й руху (статики й динаміки), об'єктивності світу. Це все те, що нині називаємо у гносеології і когнітивістиці мовною картиною світу. Але мова є не тільки гносеологічною, а й духовною, ідеальною (на відміну від матеріальної) основою життя людей. Окрім традиційної всім очевидної і всіма визнаної комунікативної функції (функції спілкування), пізнавальної та мислетворчої, надзвичайно важливими є й інші мовні функції: духовної апеляції, передавання й збереження животворчого Духу, духовної екзистенції, моралі, волі й почуттів (волютативно-сенсорна), національної ідентифікації.

Національна мова для кожної нації є її національною гносеологією (можна сказати: національною наукою про світ і людину). Це система національного сприймання (бачення), розуміння й мислення, відображення реального й уявного світу. Олександр Панасович Потєбня вважав мову «нашим спільним духовним органом, через неї відбувається духовне єднання етносу оскільки у взаємному розумінні того, хто говорить, і того, хто слухає, виростає свідомість і пробуджується почуття їх спорідненості. Такий вплив можливий через особливості мови, адже в ній відбивається світогляд народу і водночас вона сама є відображенням споглядальної діяльності»

Національну мову можна і бажано сприймати як живий національний організм настільки органічно і доладно у ній співпрацюють і взаємодіють уклади національного життя у часах і просторах, у тягlostі історії – уклади пізнавально-ментальний і світоглядний духовний державницький, культурно-історичний, побутовий, моральний. Саме через це жива мова нації само творча, ніколи не вичерпується і не вичерпається, якщо, звичайно, її не вб'ють лінгвоцитом. Мова – живий щоденний процес багатомільйонного національного мислення і мовотворення мовобачення і моводумання. Мова – лінгвосинергетична система з компресіями інформацій з взаємомодуванням складових підсистем, атракторами і біфуркаціями [10,11-12],

самоорганізованою, самочинною і самодостатньою системою як джерелом творення національних стимулів, символів і лінгвокультурам.

Це у різні часи і неоднаковою мірою не раз згадувалося чи відображалося, з'ясовувалося як у філософських, теологічних трактатах та лінгвістичних концепціях про природу, походження й функціонування мови [4, 7-110; 2] так і в міфо-поетичних жанрах фольклору, народній фразеології про мову, в образних візіях видатних творців українського слова, закріплених у поетичних формулах «мова-душа народу», «мова – дух», «життя духовного основа» [8, 7-22] та ін.

Уже одне усвідомлення тієї даності, що мова притаманна лише людині, виражає її дух що вона виділяє людину з біологічного світу і підносить її над ним, і що реально кожна жива мова родиться и виформовується в літературну з лона свого етносу, і вона є його символічним кодом без якого етнос не існує, – уже це має посилювати наше ціннісно-позитивне ставлення до мови. Вона – наша духовна влада над світом, знак присутності на землі й засіб освоєння її.

Для того, щоб показати роль і значення мови в духовному і фізичному бутті людини духову сутність мови (животворящий дух), Ольга Федик ввела поняття «адекват» як «цілісний духовний відповідник», системи якого підпорядковані психолого-духовно-морально-естетичній діяльності людини і нації [11, 13]. В результаті мова як духовний адекват світу створює ідеальну дійсність (паралельний духовний світ – закріплює його у словах, формах, структурах) світ що є уже ментально-психологічною моделлю, самодостатньою, універсальною і неповторною для нації. Національне сприйняття, світобачення і мовомислення розвивають національну свідомість – основний чинник національної ідентифікації, гармонію духовно-культурного і фізичного буття всього народу. Тут доречно процитувати слова Вільгельма фон Гумбольдта: «мова – це об'єднана духовна енергія народу, що дивовижним способом закріплена у відповідних звуках і в цьому вияві та через взаємозв'язок своїх звуків і зрозуміла усім мовцям, що збуджує у них приблизно таку ж саму енергію» [3, 348].

Традиційно поширене визначення мови як засобу спілкування не слід та й не можна спростовувати, бо мова насправді є найпоширенішим засобом спілкування, найпотужнішим каналом передавання інформації. Але його треба суттєво доповнювати, зважаючи на те, що мова, відображаючи світ, узагальнює його й трансформує фізичний світ в ідеальний, живить інформацією розумову діяльність людини, передає досвід поколінь і кодує наші

знання та духовні сутності, живить і розвиває соками рідної землі й культури наші душі. Атмосферою олюдненості і окультурення на сучасному етапі життя маємо завдячувати рідній мові.

Тому є всі підстави функціональну природу мови розуміти і тлумачити ширше, виокремлюючи, окрім комунікативної, пізнавальної, номінативної, мислетворчої, волюнтативної, емотивної функцій, ще й інші функції. Зокрема:

Духовної екзистенції, еволюції (або сакральна функція). В коло цієї функції входять: відчуття пізнання Духу через мову, концентрація Духу у слові; духовна спорідненість людини з іншими людьми у мові і через мову; духовний розвиток особистості і нації через мову і за допомогою неї. Мова формує соборне (єдине, цілісне) духовне національне середовище у часі і просторі.

Саморозвитку, самоствердження і самовираження особистості: Особистість формується і самостверджується у мові як духовна людина, самоцінна, творить своє Я, усвідомлює власну психіку. Завдяки мові людина здатна вийти за межі себе, вона виокремлює себе серед інших і впізнає подібність з іншими. Унікальність і неповторність людини реалізують її як неординарну особистість і в мові, підносять людину над світом, роблять господарем. Засобами мови людина формує свої ідеали. Національною аурою мова захоплює психіку дитини і прилучає її до соборної національної ідентичності.

Духовної апеляції людини до Бога і людей: Людина мовою апелює до Бога, Творця, Абсолюту, вищої сили, шукає захисту і опори, морально і духовно очищається. Пригадуємо, як це виявилось у поезії Тараса Шевченка: Боже мій з тобою! Мій краю прекрасний, розкішний, багатий!; Свою Українлюбить, Любить її ... Во время лютє. В останню тяжкую минуту За неї Господа молишь (Т.Шевченко).

Функція передавання і збереження духу і смислів: Мова зберігає духовну енергію текстів протягом віків (наприклад, поезія Г.Сковороди, Т.Шевченка, І.Франка, Лесі Українки актуальна й повчальна сьогодні). Це забезпечує поступальний розвиток національної духовності, культури; зберігається духовна спорідненість, єдність поколінь. В часи бездержавності українська мова трималася на духовній підтримці її мовців.

Утвердження української мови як державної у структурах соціальної комунікації відбувається у складних умовах. З одного боку, українських мовців тягне назад у минуле спадщина українського геноциду і лінгвоциду, радянське почуття меншовартості, з іншого – глобалізація виробляє штучні,

машинні мови, стирає з лиця планети національні ознаки й своєрідності, а національна мова і є цією своєрідністю етносу, уніфікує й примітивізує культуру, демократизація суспільного життя проголошує свободу слова без відповідальності за вибір цього слова і мови та результати його для держави, нації, громадян.

Керуючись загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти, звернемось до соціолінгвістичних праць видатного лінгвіста ХХ століття Карла Фослера «Мова як творення й розвиток» (1905 р.), «Межі соціології мови» (1923 р.), «Дух і культура в мові» (1925 р.), назви яких уже представляють їх концептуальний соціолінгвістичний і лінгвокультурологічний зміст. У праці «Мовна спільнота і спільнота за інтересами» (1924 р.) вчений розкриває питання співвідношення в мові національного, колективного, індивідуального; ділового і емоційного, наукового і персонального. Він зазначає, що «слід підкреслити ту передумову, що національні і галузеві мови ніколи не існують роздільно як чисті культури, але завжди у зв'язку і в багатоманітних змішуваннях один з одним. Галузева мова як така могла б створити свій власний словник і в разі потреби – власну граматику, але не власний акцент» [12, 7]. Отже, живу національну мову ніщо не може замінити. Це важливо розуміти у сучасній українській мовній ситуації, коли з'явилися поняття *комп'ютерна мова, ділова мова, технічна мова* та інші, скільки б не було у таких текстах запозичень, стилістичних новотворів, всі вони функціонують у межах української національної мови і культури.

З огляду на огром запозичень у сучасну українську мову, слід би зважити й на таку думку К. Фослера: «Француз не говорить нічого такого, що випало б з французької мови, не було б характерним для його умонастрою або інструментовки і не мало б французького відтінку (Anstrich). Навіть коли він переймає слова з інших мов, вони стають для нього французькими, і коли він учить німецьку чи китайську мову, то це відбувається на французькій основі. Він може вправами і навичками набути собі права говорити скількома завгодно мовами, а його духовною батьківщиною залишиться французька, якої він може, правда, зректися і яку може забути, але від якої не може позбавитися так, як і від переживань свого дитинства» [13, 129].

Відповідно до Національної доктрини розвитку освіти в Україні, Державного стандарту базової середньої і вищої освіти в державі сформовано стратегію мовної освіти і створено систему неперервної мовної освіти, яка має забезпечувати обов'язкове володіння громадянами України державною українською літературною мовою, можливість опанувати мову національ-

ної меншини та іноземні мови. Це сприяє вихованню толерантного ставлення до носіїв інших мов і культур, надає можливість громадянам України виходити у зарубіжний мовний простір.

У навчальних планах і програмах 12-річної профільної середньої школи у 10, 11, 12-их класах передбачено викладання української мови з елементами таких її функціональних розділів: стилістика української мови (10, 11 класи) і риторика української мови (12-і класи) – і паралельно готувати випускників до незалежного зовнішнього тестування.

Розраховуємо, що така система і методика навчання української мови у старшій школі посилить формування в учнів українських мовнокультурних особистостей, призвичаюватиме їх до поліфункціонального стилістичного диференційованого суспільного українського мовлення відповідно до мовленнєвих ситуацій, фахових і соціальних структур комунікації.

В українській державі усі державні школи мають статус українських. У школах, де викладання ведеться мовами національних меншин або іноземними, необхідно забезпечити належне володіння державною українською мовою для можливості продовження освіти і активної участі їхніх випускників в усіх сферах суспільного українського життя. У таких школах доцільно застосовувати (і застосовується) методику двомовного або кроскультурного навчання, яке передбачає використання в опануванні різних предметів не тільки рідної, а й державної мови, це розширює сферу її застосування.

Вивчення рідної і державної і мов національних меншин в умовах демократичного суспільства потребує принципово нових підходів до осмислення лінгводидактичних проблем загальної грамотності, культури усного і писемного мовлення рідною і державною мовами. Цьому має сприяти і державна система дитячих, юнацьких, студентських професійно орієнтованих громадських, мистецьких, спортивних осередків, що працюють українською літературною мовою, з метою утвердження в суспільстві державної мови, піднесення її престижності і соціальної ролі, запоруки майбутнього кар'єрного успіху.

До ефективних засобів впровадження державної української мови і культури слід віднести Міжнародний конкурс з української мови, студентські та учнівські олімпіади з української мови та мов національних меншин, наукові конференції і семінари з соціолінгвістики, етнолінгвістики, лінгвокультурології, медіа-освіти, з сучасних інформаційно-комунікативних технологій освіти, культурно-мистецьких заходів. Це значно розши-

рюватиме функціональне поле української мови у структурах соціальної комунікації.

Функціональні можливості мови надзвичайно широкі. Їх наукове представлення має значну історію як у часі, так і з погляду аспектів та глибин лінгвістичних досліджень, що розкривають головні функції, їх складові частини, суміжні функціональні види і підвиди [9, 647]. Так, у сфері комунікативної функції мови розмежовуються і реалізуються її підвиди: фатична (встановлення контакту), конативна (апелювання), референтна (кодування реальності), волюнтаривна (впливу), акумулятивна (накопичення досвіду), трансляторна (передавання досвіду), експресивна, емотивна, естетична та інші. Кожна з функцій мови має свої підвиди і свою сферу активного поширення.

В сучасному суспільстві комунікація як канал передавання інформації, як вид соціальної діяльності і процесу тяглості мовлення має свою систему структур і форм, що потребують мовного забезпечення (театр, радіо, телевізія, кіно, музеї, галереї, виставки, бібліотеки, реклама та інші). В інтересах соборності і єдності держави таке забезпечення повинне здійснюватися державною мовою в її літературній формі, якщо йдеться про загальнодержавні соціальні комунікативні структури. На територіях компактного проживання національних меншин можуть бути паралельні національномовні структури соціальної комунікації, але не мішанина мов, що руйнує їх естетику, понижує рівень культури природних мов. Це чуємо в ефірі і бачимо на екранах телевізії.

Кожен громадянин України повинен пам'ятати, що поряд зі свободами і правами він має ще й громадянські обов'язки поважати не тільки себе, а й інших громадян та державу, думати, чим повернеться до інших громадян і до держави його свобода слова і вільний вибір мовлення.

Отже, серед головних пріоритетів розвитку і збагачення духовності і культури українського суспільства повинні бути такі позиції:

1. Утвердження сучасної української літературної мови як державної у всіх сферах суспільного життя. Поглиблення «національного самопізнання і самоусвідомлення» [5, 75].

2. Забезпечення провідної ролі україномовних засобів масової інформації (телевізія, радіо, преса, часописи, реклама), україномовних закладів культури (театр, кіно, звукозапис, концертно-гастрольні організації, фестивалі тощо) для задоволення інформаційних та культурно-дозвільних потреб громадян України.

3. Нарощування присутності української мови, українського національно мовного продукту на ринку послуг і товарів, в усіх структурах соціальної комунікації.

4. Захист і забезпечення розвитку мов і культур національних меншин України, впровадження основ міжетнічної і міжрелігійної толерантності. Діалог культур зміцнюватиме єдність нашої держави.

5. Утвердження у свідомості громадян історично притаманних українському народові високих моральних традицій і звичаїв, засвоєння кращих зразків вітчизняної і світової духовної спадщини, здорового способу життя і шляхетної мовної поведінки.

Література

1. Бацевич Ф.С. Філософія мови. Історія лінгвофілософських учень. – К.: ВЦ «Академія», 2008. – 240 с;
2. Бацевич Ф.С.: Духовна синергетика рідної мови. Лінгвофілософські нариси. К.: ВЦ «Академія» Київ, 2009.
3. Гумбольдт В. Язык и философия культуры. – М.: Прогресс, 1985. – С.348.
4. Єрмоленко С. Мова і українознавчий світогляд. – К., 2007. – С. 7-110.
5. Леськова М.П. Українська культура на межі тисячоліть: проблеми, здобутки, перспективи розвитку // Нова парадигма. Вип. 65. Ч. II. 2007. – С.75.
6. Мех. Н. Інтерпретація концептів Слово, Мова в українській культурній традиції. – Переяслав-Хмельницький, 2008.-С. 7-9.
7. О.О. Потебня і проблеми сучасної філології. – К., 1992. – С. 114.
8. Рильський М. Про мову // Рильський М. Ясна зброя. – К., 1971. – С. 7-22.
9. Селіванова О. Сучасна лінгвістика. Термінологічна енциклопедія. Полтава Довкілля. – К., 2006. – С. 647.
10. Семенець О.О. Синергетика поетичного слова. – Кіровоград: Імекс ЛТД, 2004.
11. Федик О. Мова як духовний адекват світу (дійсності) Львів: Вид-во «Місіонер», 2000. – С. 9-Ю.
12. Vossler K. Sprachgemeinschaft und Interessengemeinschaft.- Munchen, 1924. – S. 7.
13. Vossler K. GeistundKulturinderSprache.- Heidelberg ,1925. – 8. 129.

Мацько Л.І.,

д.ф.н.,проф., академік АПН

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ

Сучасна мовленнєва ситуація в Україні загалом та в Донецькій області зокрема характеризується нерівнорядністю та неодноримісністю. З одного боку, наявна чітко окреслена тенденція розширення функціонального тла української мови, що спирається на концепцію державнотвірного, державноконсолідувального, державновизначального потенціалу української мови, з другого боку, яскраво простежується тенденція розмивання цього процесу, утвердження ідеї про незначущість мовних проблем як таких і прагнення утвердити в суспільстві думку про вторинність утвердження пріоритетності української мови у визначальних державних інституціях, закладах науки, освіти, культури, не кажучи вже про бізнес, торгівлю, фінансову справу, виробництво. Активно пропагується ідея вторинності усього національно рідного і послідовно акумулюється мотив штучності відтворення українськомовного тла. Водночас закривалися спроби дискредитації української мови, утвердження в громадян думки про з'яву української мови в другій половині чи в кінці XIX століття, з цією метою використовуються різноманітні псевдонаукові коментарі, висмикування цитат відомих праць лінгвістів для підтвердження нібито істинності цих тверджень. У цьому плані активно працює, наприклад, В.Л. Філатов, що не гребує навіть перевертаннями фактів: «Языковой вопрос в последние годы стал надежным источником правильного бизнеса как внешнего, так и внутреннего, и хорошим трамплином для личной карьеры. На борьбу с русским языком на Украине за границей денег не жалеют, ибо хорошо понимают, что это основной стержень, объединяющий все славянское геопространство. Разрушить и предельно ослабить славянский мир можно только с разрушением языкового единства. Развивая антирусскую языковую кампанию, пусть даже вопреки логике, личным знаниям и убеждениям, сейчас можно легко получить все существующие степени, звания. Для этого стоит лишь закрыть глаза на такие вопросы: кордаи в связи с чем на Украинепоявилось два основных языка; для всех ли украинцев исторически украинский язык является родным; почему для большей части украинцев родным является русский язык; чужой ли он для украинцев или свой, является ли он языком- пришельцем или это исконно свой язык для украинских территорий; было время в течение всей истории Украины, когда русский язык не использовался бы на украинских землях: почему многие представители Украины еще до объединения страны с Россией в 1654 г. легко находили применение своим талантам в Москов-

ском государстве; существовал ли для них тогда языковой барьер; почему для многих выдающихся деятелей украинской культуры (И. Вышенский, К.Ставровецкий, З. Копыстенский, И. Галятовский, Г. Сковорода и многие другие) родным языком и языком творчества был русский язык; почему сейчас произведения многих из них скоропалительно переводятся на украинский язык с оригинала?..(Филатов В. Знакомый синдром ученого соседа// Труд – 7.- 1998.). У цій великій цитаті концентровано виражено ідею багатьох публікацій, що останнім часом заповнили російськомовну пресу Донеччини. Остання сьогодні становить абсолютну більшість, оскільки на всьому терені загальнообласних газет тільки одна «Донеччина» виходить українською мовою, та й то мізерним тиражем з регулярністю тричі на тиждень та численними додатками типу «Світлиця» тощо. Усі інші газети, що почати з'являтися («Східний часопис», «Бандерівець» тощо), вийшли незначною кількістю чисел і суттєво не вплинули на загальносуспільне мовне уявлення та мовну свідомість донеччан. У градаційному ряді питань автора статті В. Філітова звучить мотив про «рідність» російської мови для багатьох майстрів культури і тому подальший розвиток української культури є вторинним, тобто похідним і таким, що джерелом своїм має, поза всяким сумнівом, знову ж таки російськомовний набуток. Таким чином утверджується теза про первинну значущість усього створеного російською мовою. Паралельно ж розвивається думка про те, що російська мова завжди була на українських землях і тому навіть немає ніякого сенсу заперечувати тезу державності двох мов – української та російської.Подібні резюмування активно розвиваються рядом інших періодичних видань, яких настирливо (і послідовно) поширюється думка про вторинність української мови щодо російської, її малозначущість у суспільному та державному житті, про природний процес навіть відмирання, значні переваги російської як такої, яка дає можливість активного виходу на інші регіони колишнього Союзу та інших держав СНД. Такі тези здебільшого підтверджуються покликанням на власне мовлення (мовляв, яукраїнець, а ніякого дискомфорту не відчуваю від того, що спілкуюсь російською мовою, а навпаки – маю від того значні переваги). Активність пропагування тези про двомовність (насправді ж – російська одномовність) знаходить своє відображення в пасивності поширення інших думок, постійному заграванні адміністрації (районної, обласної) з масами та наголошення цього питання як визначального для всього майбутнього розвитку Донецького регіону, розрізання усіх й усіляких економічних негараздів через його вирішення. Водночас здійснюється

акцент на корелятивності нинішньої мовної ситуації сучасному стану економіки України та панування двомовності колишньому, наче б то цілком забезпеченому, проживанню. А звідси і реальне розв'язання мовної ситуації на користь російської мови вочевидь означатиме повернення саме до такого життя. Саме ця теза імпліцитно наявна в усіх концепціях тих сучасних політичних партій, громадських організацій, рухів, товариств, які намагаються провести питання як вершинне своєї національно-мовної політики та й навіть державницького устрою України. Тут також слід розмежувати кілька варіантів такого пропагування.

Одні політичні партії, громадські організації, рухи, товариства проводять тезу про обов'язкове державне співіснування української та російської мов, оскільки це відображає реальну мовленнєву ситуацію, переваги саме такого вирішення питання (Партія регіонального відродження України тощо). Опорою такої платформи є значна кількість ностальгійно налаштованого населення, які усі свої негаразди і усе на своєму шляху і нічого позитивного не містить у собі (Д.Корнілов (газета Донецькийкряж)) меншовартісність української мови. Її нетривкі позиції в науці, техніці, відсутність активного мовленнєвого середовища, що накладає суттєвий відбиток на її репрезентованість у суспільстві; одночасно наголошується на відсутності її силового поля в науці, вищій середній освіті, комп'ютерних технологіях (для прикладу можна, звичайно, навести польську, словацьку, чеську та інші слов'янські мови, якими виконані чи продубльовані усі сучасні комп'ютерні програми), що знову ж таки не сприяє посиленню її ролі у суспільстві, майбутньому розвої держави. Ця думка імпліційно пронизує більшість публікацій з проблем мови і навіть простежується у тих симпатиків, які відкривають зібрання українською мовою, але через дві-три фрази переходять на спілкування російською мовою.

Треті політичні партії, громадські організації, рухи, товариства зовсім не виділяють питання мови. Це торкається майже усіх сучасних молодіжних організацій, рухів. Все це накладає суттєвий відбиток на громадську думку, витворення тих чи інших цінностей, пов'язаних з питанням державності мови, її ролі у суспільстві.

Надскладною постає ситуація не тільки суспільно-громадського утвердження української мови, підняття її престижу, але й державницьке її забезпечення. Це найбільш парадоксально, оскільки саме державні органи мали би забезпечити неухильне використання української мови, сприяти впровадженню її у державницькі структури. Натомість маємо майже зво-

ротню тенденцію. Усі сучасні телекомпанії Донецчини («СКЕТ» «АСКЕТ», «Україна» та всі інші) ведуть свої програми виключно російською мовою. А телекомпанія «Україна» навіть подекуди при звучанні української мови дає синхронний переклад російською. Virізняється на цьому тлі лише «7x7», Макіївська телевізія, які зрідка демонструють художні фільми українською мовою або показують казку для дітей українською мовою (Макіївська телевізія). Державне телебачення Донецчини більшість передач веде російською мовою, виняток становлять «Новини регіону» та дві-три передачі, які зрідка виходять на екран. Подібний стан наявний і в радіомовленні, де за винятком окремих вкраплень також домінує російська мова. Показовим прикладом у цьому плані може бути анкетування, проведене кафедрою української мови спільно з кафедрою філософії Донецького державного університету економіки й торгівлі, де на питання про ставлення до мовної ситуації в регіоні та надання державного статусу російській мові тільки 20 % респондентів відповіли ствердно, 68% вважають, що державною мовою повинна бути тільки українська (Загальна кількість респондентів 250, при цьому 50 студентів – це студенти-філологи, а інші становлять по 50 студентів відповідно математичного, біологічного, обліково-фінансового, економічного, економіко-правового факультетів).

У сучасному соціумному вимірі Донецчини яскраво простежується кілька типів ставлення до української мови, духовного набутку рідного народу. 3-поміж різних підходів поцінування рідного слова чи не першим слід виділити бережливе ставлення до всього рідного, успадкованого від попередніх поколінь. У цьому напрямі працює ряд товариств (Товариство української мови, Народний Рух та ін.), яким притаманне прагнення відкривати українськомовні школи, дитсадки, запроваджувати українську мову в усі сфери державницького життя. Результатами таких дій, при усій складності ситуації, є відкриття кількох шкіл (№ 65, №12), українських класів в ряді загальноосвітніх шкіл, що не може бути кінцевим розв'язанням проблеми, оскільки після закінчення школярами класів початкової освіти вони автоматично переходять в російськомовні класи, що мотивується відсутністю підручників з різних предметів, написаних українською мовою, та знову ж таки відсутністю вчителів, які б забезпечували процес викладання різних предметів українською мовою. Витворюється специфічне замкнуте коло: учителів з україномовним потенціалом викладання різних предметів немає тому, що їх не готують вищі начальні заклади регіону, а вищі навчальні заклади не готують, тому що не поступають

відповідні замовлення від загальноосвітніх шкіл та шкіл нового типу. Така здавалося не зовсім проста ситуація легко може бути вирішена, якби не падав сам престиж вчителя і усі державні і недержавні вищі навчальні заклади мали право готувати педагогічні кадри тільки українською мовою, що слід відобразити у вимогах до атестації, ліцензування та акредитації вузів. Сьогодні в усьому регіоні тільки в Донецькому державному університеті існують нечисленні українські групи на усіх педагогічних спеціальностях, що орієнтовано становить третю-п'яту частину від загального набору. Такий потік існує і на правничій спеціальності, де набирається 15 студентів українською мовою навчання поряд з 5 студентами російською та уже два роки набирають відповідно по 20 студентів на обліково-фінансовому факультеті на спеціальностях «фінанси і кредит» та «облік і аудит». До цього слід також додати, що у 1998/1999 навчальному році в Донецькому державному університеті відкрито на першому курсі україномовний потік (шість академічних груп), але тут тільки дві-три дисципліни читається українською мовою. Хоча в самому університеті значна робота в цьому напрямі проводиться завідуючим кафедри гістології доктором медичних наук професором О.І.Герасименком, який першим в Україні підготував «Судово-медичний російсько- український словник-довідник» (К.:Право,1997-368с.).

З-поміж усіх державних вузів регіону тільки в Донецькому державному університеті (ректор – академік НАН України В.П. Шевченко), а всього нараховується десять державних вузів та цілий ряд недержавних вузів, здійснюється підготовка педагогічних кадрів українською мовою. Щоправда, в окремих вузах (Донбаська державна академія архітектури і будівництва та ін.) практикується надання окремих дисциплін українською мовою (математики, фізики і под.).

Другий тип можна окреслити і схарактеризувати як вичікувально-споглядальний. При такому ставленні до проблем розвою українського слова характерним постає очікування результатів і дій інших посадових або громадських осіб та сподівання розв'язання усіх назрілих проблем поза власною участю в них. Частину в цьому разі є покликання на суто державницькі структури, адміністративні заходи. За першої нагоди виявити свої знання української мови, але не наголошувати на прагненні змінити мову спілкування, щоб не відчувати себе дискомфортно. Показовою у цьому плані є відповідь одного корінного мешканця Донеччини, старшого покоління, представника технічної інтелігенції, який вільно володіє українською мовою:

«Послугуюсь на виробництві виключно російською мовою і не відчуваю від того ніякого ущербу, тому що так було завжди. І так врешті-решт зручніше, ніхто не скаже, що розуміє, не дивитиметься на тебе як на «чудасію» – звідки це і як це «сприймати». Мабуть, принцип зручності, комфортності у цьому разі постає визначальним.

Третій напрям загалом можна охарактеризувати як індіферентний щодо мовних проблем. Якщо політичні партії, громадські організації рухи, товариства не включають до своїх програм суто мовних питань, то вони прагнуть показово зацентрувати відносну індіферентність щодо них (що, правда, не завжди так буває насправді, але у програмах цього не відображено). І для них прийняття концепції двох державних мов є наче не суттєвим. Насправді ж в більшості випадків вони працюють саме на утвердження тези про другу державну мову (яскравим прикладом може бути діяльність Ліберально - демократичної партії України, рекламний ролік якої недвозначно наголошує на необхідності повернення російської культури українському народові. Правда, тут виникає правомірне питання: а хто ж поверне йому українську культуру?). Яскраво підтверджує саме ухил таких партій на одномовний вимір (російськомовний) прагнення зберегти і розвинути сучасну мовну ситуацію, хоча, як відомо, в усіх державах з двома або кількома державними мовами ставиться вимога, щоб якщо й не все населення у повному обсязі, то в усякому разі всі високі посадові особи і державні службовці вільно володіли державними мовами і цим давали і приклад для їхнього опанування решті населення. В Україні ж, судячи хоч би з того, що вимога знань української мови кваліфікується як «наси́льницька українізація», потреба запровадженню російської мови як державної висувається явно для того, щоб знання російської як державної звільняло від обов'язку вивчення й опанування української мови (Ткаченко). Чи можуть бути в Україні дві загальнодержавні мови?// Літературна Україна.- 1999.-25 лютого.- С.2). Таким чином проштовхується й актуалізується думка про «вищість» і «панськість» (за О. Ткаченком) російської мови і меншовартість та «селянськість» (за О.Ткаченком) української мови. Найпарадоксальніше те, що індіферентні щодо мови політичні партії, громадські організації, рухи, товариства у цій тезі повністю перегукуються з четвертим напрямом -агресивним запереченням функціонування української мови в державних сферах, доцільності такого процесу. При цьому аргументи наводяться різні. Тут і теза про повернення природного статусу української мови (постійні заяви лівих партій – комуністичної, со-

ціалістичної, селянської та ін.), покликання на досвід Білорусі, де, мовляв, цей процес іде природним, а не штучним шляхом. Саме таким чином нав'язується думка промарність і безпідставність будь-яких спроб розширити функціональне поле української мови. Наголошується також на тому, що значення мови для самоідентифікації не може бути прийняте як визначальне, оскільки в історії відомий приклад, коли нація втрачала мову, але зберігала всі інші ознаки національної самоідентифікації. Подібні думки викликають справедливе заперечення, оскільки мова є визначальною ознакою для тлумачення нації тут мова йде про різноманітні дефініції і підходи до визначення нації). Водночас проводиться теза, про можливість розвитку української мови, але її функціонувань не навантаження зводиться тільки до декоративності (пор. обов'язковість написів українською мовою в часи Радянської України і відсутність будь – якого задоволення практичних потреб у послугуванні українською мовою).

Розв'язаннянадактуальніших мовних проблем, у сучасній Донеччині повинно базуватися на активному впровадженні української мови у систему вищої освіти, що абсолютно пришвидшить повернення українців до своєї рідної мови і прагнення навчати нею своїх дітей у загальноосвітніх середніх школах. При цьому вартопам'ятати, що більшість технічних, медичних та інших вузів забезпечені науковими та викладацькими кадрами, які уже сьогодні можуть читати провідні курси українською мовою, оскільки значна частина, з них сформувалася у ті роки, коли українська мова ще не була не булапозбавлена прав громадянства в різних закладах освіти. Водночас має проводитися практика дотримання забезпечення населення рідним друкованим словом. У цьому ж руслі чи не найважливіше – повернення соціальної значущості українській мові, відродження продукувального урбаністичного українськомовного середовища. Мабуть, це найскладніше завдання, тому що воно пов'язане з соціальним дискомфортом дискомфортом звичайних мовців. Таке мовленнєве середовище не народжується відразу, але його постання не слід відносити на далеку перспективу, тому що воно буде відразу ж похованим. Очевидно, тільки настирливого прагнення розмовляти українською тут мало. Необхідне зростання соціального престижу, самої функціональної значущості української мови, а це постає реальним тільки за умови єдиного мовного режиму усіх органів влади – виконавчої, законодавчої, судової. Сам престиж виступатиме тим стимулювальним чинником, який працюватиме на розширення функціонального поля української мови. Це питання сього-

дення ,оскільки дух, духовний і духовий простір, який описує українська мова навколо українські народу, його силове поле поступово руйнується, причому останнім часом для цього застосовуються різноманітні прийоми активізації процесу руйнації, тому може наступити мить його розмивання. Словесникам слід глибше вникати у проблему повернення глибини мовної пам'яті пропаганди історично мотивованих та науково виражених знаній українську мову (уміти дати відповідь на будь-які шарлатанські виверти про вторинність української мови, її меншовартість) і віднайдення шляхів розв'язання проблем мовної політики на загальнодержавному рівні, а не на регіональному, оскільки останнє призведе до розмивання значущості цього питання, активізації так званих референдумів щодо надання регіонального статусу двом мовам – одна державна, друга – офіційна або ж дві державні (це вже не так суттєво). Чим більша кількість відбудеться референдумів щодо надання: статусу державних двом мовам, тим активнішим виступатиме тиск на центр щодо утвердження концепції двох державних мов. Інтереси самого населення, більшості носіїв української мови та й прагнення більшості населення зберегти статус державної мови тільки за українською будуть проігноровані (результати голосування подаватимуться за кількістю тільки тих, хто проголосував (20% -30% -40% – не так уже й суттєво)). Саме тому сьогодні питання мовної пам'яті, які замкнуті на проблеми патріотизму, любові до рідного народу, поваги до інших (поважати інших можуть тільки ті, хто уміє шанувати самого себе), виступають надактуальними. Принципове розв'язання мовних питань, утвердження державного статусу української мови в усіх сферах життя-України, розширення її функціонуального навантаження в різних виявах громадянського суспільства пришвидшить процес побудови міцної Української Держави, в якій комфортно відчуватимуть себе не тільки інші народи, які уже сьогодні мають широкі права мовної автономії, але корінний народ – українці.

*А.П.Загнітко,
д.ф.н., проф.,
академік АН Во України*

РОЗМОВЛЯЙМО УКРАЇНСЬКОЮ!

Прочитав статтю в «Літературній Україні» Василя Гея «Совок» базарної епохи, або Чим пахне «жасмин?» Все написане про мовну ситуацію в Луцьку, майже повністю стосується і Тернополя. Побутоваукраїнська мова у нас на третину – засмічена іншомовними словами (російськими, польськими, англійськими тощо).

Виправити ситуацію допоможе самодисципліна, самонавчання українців і постійна реклама на державних, місцевих та приватних телевізійних каналах, радіо на зразок: «Хочеш добра Україні – розмовляй літературною мовою!», «Українцю! Допоможи українцеві розмовляти літературною мовою!». Як на мене, проблема полягає в тому, що Українська держава самовисунулась від здійснення послідовної та цілеспрямованої державної мовної політики. Це, напевно, через те, що серед вищих державних службовців у Києві, Севастополі, Сімферополі, обласних центрах, доволі мізерний відсоток осіб, які є водночас і справжніми носіями української літературної мови і патріотами України.

У світі нагромаджено чималий досвід боротьби за мову та її державний захист. Приміром, у сусідній Росії, на відміну від України, комплексно і цілеспрямовано здійснюється державна політика в галузі мови. У нас же немає навіть організованої оборони української мови. В Росії російською мовою, як єдиною державною мовою в багатонаціональній країні, опікується не будь-хто, а особисто дружина Президента РФ Людмила Путіна (випускниця філологічного факультету Петербурзького університету). Державна політика Росії спрямована не тільки на збереження російської мови, а й на її просування (цікаво чи не в бік України?). Тож не дивно, що нашими книжковим та газетним ринками заволоділи російськомовні (здешевлені спеціально для України) видання. Мовна, інформаційна та ідеологічна окупація України посилюється, і грошей на це сусідня держава не шкодує.

У США людина не може влаштуватись на державну службу, якщо вона не володіє вільно державною мовою. Те ж і в Росії.

У Польщі, згідно із законом про мову, на вітринах, рекламних щитах, у документах небажане вживання іноземних слів та виразів. «Хот-доги» перейменовані на «гарячих псів», віскі «Джоні Уокер» – на «Волоцюгу Яна», За порушення закону – штраф 25 000 у.о. Запропоновано також штрафувати депутатів польського сейму за публічну лайку.

У Казахстані конституцією та виборчим законодавством передбачено проведення перевірок на знання казахської мови для всіх кандидатів, котрі балотуються на посаду президента. Іспит складається з письмової роботи, відповідей на запитання та виступу протягом п'ятнадцяти хвилин. ***Нашим народним депутатам і державним службовцям влаштувати б такий іспит на предмет знання української мови з наступними оргвисновками.***

В Азербайджані внесено поправку до Кодексу адміністративних порушень «Про перешкоди застосування державної мови в Азербайджанській республіці». «Нині там за виступ проти державної мови, за обмеження сфери її застосування посадових осіб штрафують в розмірі від 50 у.о. до 300 у.о.

Отже, досвід зарубіжних країн з мовної політики маємо, а тепер потрібно визначити конкретні кроки української патріотичної еліти і держави щодо державної цілеспрямованої і системної політики із захисту та розвитку української мови.

Вважаю, що в цьому напрямі необхідно здійснити такі заходи:

1. провести міжнародну науково-практичну конференцію або нараду з питань організації державної мовної політики із захисту та розвитку державної мови у всіх сферах суспільного життя. На конференцію (нараду) доцільно запросити провідних письменників, просвітян, філологів, митників, фінансистів, податківців, правоохоронців, членів РН БО України та інших. Особливу увагу під час обговорення проблеми слід звернути на необхідність створення державного регулятивного або контролюючого органу з мовної політики та застосування штрафних санкцій за порушення мовних прав громадян України;

2. вирішити питання про створення державного регулятивного або контролюючого органу (Державного комітету України або Управління в складі Секретаріату Президента України) з мовної політики;

3. розробити і затвердити «Державну програму захисту та розвитку української мови на період до 2015 року», з повним її щорічним фінансовим забезпеченням;

4. підготувати Указ Президента України «Про застосування штрафних санкцій за порушення мовних прав громадян України» із врахуванням світового досвіду;

5. Законом або Указом Президента категорично заборонити двомовні російсько-українські телепередачі, які шкідливі для розвитку української мови в Україні, адже а цих телепередачах російська мова домінує над українською;

6. контроль за дотриманням мовної політики мають здійснювати державні інспектори з мовної політики -представники однойменного Державного комітету України або Управління у складі Секретаріату Президента України. Ці інспектори повинні отримати право накладати штрафні санкції на всіх порушників мовного законодавства (ЗМІ, заклади торгівлі, кафе, бари, ресторани, транспортні організації, державних службовців, окремих громадян).

7. в усіх регіонах створити безплатні курси вивчення української мови для громадян України, які бажають добровільно її вивчити;

8. сфера послуг у всіх регіонах України (без винятку) має бути переведена на державну мову;

9. створити і запровадити в Україні чіткий та зрозумілий для усіх порядок позбавлення ліцензій ЗМІ, закладів торгівлі, кафе, барів, ресторанів, транспортних організацій (де переважає іноземна пісня) за систематичне порушення мовного законодавства тощо;

10. сформувати і розвинути Національну мережу суспільної пропаганди української мови, культури, мистецтва.

Перелік конкретних кроків з мовної політики в Україні можна було б продовжити, проте я на цьому свідомо зупинюсь, щоб запросити усіх небайдужих до відвертої розмови про фінансово-економічні важелі в організованій системі захисту й розвитку української мови та їх якнайшвидше практичне застосування в нашій державі.

Настала пора по-справжньому захистити мовні права українського народу та розробити чітку систему покарань за порушення мовного законодавства.

Василь ДЕРІЙ,

*к.е.н., доцент Тернопільського
національного економічного університету*

КИЇВСЬКИЙ СТАНДАРТ ОСВІТИ

- володіння студентами та викладачами ВНЗ англійською мовою;
- 1-лінгво-місце та 1 комп'ютер – на 3 студенти;
- атестація студентів і викладачів ВНЗ з ІКТ-компетентності;
- стажування за кордоном студентів із високими навчальними досягненнями;
- можливість отримання подвійних дипломів;
- інтеграція інноваційних педагогічних підходів, наукових досліджень навчання і практики;
- оцінка якості навчання у ВНЗ через зріз професійної компетентності випускників;
- професійно-культурний портфоліо кожного випускника та викладача ВНЗ;
- основи сучасних природничо-математичних наук – для студентів педагогічних спеціальностей гуманітарного профілю;
- основи світової культури – для студентів природничо-математичних спеціальностей;
- основи хореографічної культури – для студентів педагогічних спеціальностей;
- інтеграція ВНЗ комунальної форми власності в одну організаційну структуру;

Київський педагог:

- адресна допомога випускникам ВНЗ спеціальності «Дошкільна освіта»;
- підвищення професійної кваліфікації за принципом «100 годин на рік» не рідше, ніж 1 раз на 3 роки;
- щорічне адресне фінансування індивідуальних планів професійного розвитку педагогів в обсязі 59 неоподаткованих мінімумів;
- щорічна диспансеризація усіх педагогів за кошти місцевого бюджету;
- пільговий проїзний квиток у міському транспорті – кожному педагогу;
- володіння іноземною мовою, що підтверджується відповідним сертифікатом;
- володіння ІКТ та їх ефективне використання у навчально-виховному процесі кожним педагогом, що підтверджується відповідним сертифікатом;
- 1 педагог – 1 ноутбук;
- основи інклюзивної освіти – кожному педагогу;
- професійно-культурний портфоліо педагога;
- соціальне житло – кожному не забезпеченому житлом педагогу.

Стандарт забезпечення системи освіти м. Києва:

- харчування екологічно чистими продуктами вихованців, учнів та студентів навчальних закладів;
- екологічно чиста питна вода – для вихованців, учнів та студентів навчальних закладів;
- безбар'єрний доступ до приміщень навчальних закладів осіб, які мають вади фізичного розвитку;
- оптимальна мережа навчальних закладів;
- мережа дослідницько-технологічних центрів для допрофільного та профільного навчання (з розрахунку – 1 центр на 12 тисяч учнів 7-11 класів);
- штатний розпис навчальних закладів м. Києва; система охорони навчальних закладів м. Києва;
- акти на користування земельними ділянками у кожному навчальному закладі;
- єдині нормативи харчування вихованців, учнів та студентів навчальних закладів;
- фінансові нормативи утримання вихованців, учнів та студентів навчальних закладів;
- сервіс-центри з обслуговування комп'ютерної техніки при районних управліннях освіти;
- підключення всіх навчальних закладів до швидкісного Інтернету
- доступ усіх учасників навчально-виховного процесу до єдиного освітнього середовища електронних ресурсів;
- клімат-контроль навчальних приміщень – кожного навчального закладу;
- організація підвезення вихованців, учнів та студентів навчальних закладів з порушеннями опорно-рухового апарату;
- програма забезпечення житлом 50х50;
- юрисконсульт на 5 навчальних закладів;
- медична сестра – у кожному навчальному закладі;
- плата за оренду приміщення приватним дошкільним, загальноосвітнім і позашкільним навчальним закладам – 1 % від балансової вартості приміщення.

КУДИ І ЯКИМИ ШЛЯХАМИ ЙДЕ НАУКА УКРАЇНИ ТА СУСІДНІХ З НЕЮ ДЕРЖАВ?

*У КИЄВІ ПІД ЕГІДОЮ ЮНЕСКО ВІДБУЛАСЯ МІЖНАРОДНА
КОНФЕРЕНЦІЯ «ТРАНСФОРМАЦІЯ НАУКОВИХ СИСТЕМ В
ДЕРЖАВАХ З ПЕРЕХІДНОЮ ЕКОНОМІКОЮ ТА РОЛЬ НАУКИ У
СУСПІЛЬСТВІ, ЩО ЗМІНЮЄТЬСЯ».*

Конференцію проводили Міжнародна асоціація академій наук (МАН), Національна академія наук України та Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАНУ. Ця конференція була першим і поки що єдиним національним громадським заходом у плані підготовки Всесвітньої наукової конференції і питань науки для ХХІ сторіччя.

Конференцію готував Міжнародний програмний комітет, до складу якого увійшли найкомпетентніші фахівці і проблем, визначених для обговорення. До складу комітету, зокрема, входили: президент НАН України, академік Б.Патон (голова), віце-президент Російської академії наук, академік М.Лаверов, президент АН Грузії, головний вчений секретар НАН України, президент АН Молдови, президент НАН Білорусі, професор Люблінського університету, доктор філософських наук Л.Захер, професор Белградського університету, д.ф.н. Д.Кутлача, директор Центру досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України, професор Будапештського університету, д.е.н. Б. Санто, голова Національної комісії України у справах ЮНЕСКО, заступник міністра іноземних справ України та інші.

У роботі конференції взяли участь 170 учених – представників Національних академій наук, дослідницьких та вищих навчальних закладів з десяти країн — України, Росії, Білорусі, Німеччини, Молдови, Чехії, Словаччини, Узбекистану, Туркменістану, Польщі. Україну на цьому зібранні представляли дев'ять академіків і членів – кореспондентів НАНУ.

Таке представництво дало можливість сформувати доброякісну програму роботи й порядок денний конференції, забезпечило повноцінну діяльність шести секцій і двох круглих столів, у рамках яких учасники конструктивно обговорили такі питання:

- сучасні глобальні та регіональні проблеми трансформації й інтеграції наукових систем;
- проблеми реформування інтелектуальної власності, управління майном, взаємодії з освітою й виробництвом в академічній науці;

- стратегія й сучасні можливості інноваційного розвитку;
- кадри науки XXI сторіччя: проблеми наукової молоді та наступності поколінь;
- роль права в забезпеченні трансформації науки в країнах з перехідною економікою;
- історія науки: сучасна оцінка минулого й уроки на майбутнє;
- культурний та освітній аспекти науки XXI сторіччя;
- проблеми взаємовідносин та співробітництва науки й влади.

Відкрив конференцію голова Оргкомітету академік Анатолій Шпак. У своєму вступному слові він сказав, що в країнах — учасниках даного зібрання тривають процеси кризового переходу від жорсткого централізованого державного керівництва до нових форм організації господарства, що негативно впливає на стан і розвиток національних наукових систем. Наука, яка є складовою частиною суспільства переживає разом з іншими його соціальними й економічними інститутами затяжний процес трансформації. У наукових системах ця трансформація носить комплексний характер — тобто істотних змін зазнають усі сторони традиційної наукової й академічної діяльності.

Головуючий закликав учасників конференції принципово всебічно обговорити й узагальнити міжнародний та національний досвід перетворення наукових систем, реструктуризації наукового потенціалу, збереження й зміцнення унікальної культурної і наукової спадщини, носіями котрих, зокрема, є Національні академії наук.

На пленарному засіданні було заслухано 14 доповідей з актуальних питань трансформації наукових систем у країнах з перехідною економікою. У роботі наукових секцій в числі учасників конференції взяли участь 69 докторів і 67 кандидатів наук, представники понад 30 галузей науки. Усього за два робочих дні конференції було заслухано й обговорено понад 140 доповідей та повідомлень.

«Український Вчений»

МІСЦЕ УКРАЇНИ НА НАУКОВІЙ КАРТІ СВІТУ

Історії світової науки відомі численні фактори як бурхливого розквіту, так і занепаду не лише окремих наукових дисциплін, але й наукових систем окремих країн і навіть більш значних наукових співтовариств.

Періоди зростання, застою й спаду обумовлені як закономірностями розвитку науки, особливо окремих її дисциплін, так і політичним впливом на наукову сферу—насамперед, з боку держави. Однак масштаби й глибина інституціональних, соціальних, когнітивних та інших змін, які відбулися в наукових системах в силу останніх перетворень у країнах Центральної й Східної Європи, не мають історичних аналогів.

За дуже короткий період часу так звана світова наукова система, основну частину якої становив науковий потенціал країн — членів РЕВ, за кількістю працівників скоротилась майже на мільйон чоловік. Близько 100 тисяч вчених перекочували в інші, більш привабливі для наукової діяльності країни. Головним напрямом наукової міграції став Захід, хоча значний інтерес до вчених, готових до міграції, проявляють нині не тільки країни Заходу. Тому про наш час можна говорити як про період «великого переселення вчених». Тільки з України на нове постійне місце проживання виїхало після 1991 року близько 6 тис. наукових співробітників. Багато українських учених, зокрема за результатами масштабного соціологічного опитування, — приблизно третина загальної їх чисельності, — через відсутність елементарних умов у власній країні прагнуть за будь-яку ціну потрапити на роботу в зарубіжні наукові центри. І слід сказати, що, виїжджаючи навіть на тимчасову роботу, вони, як правило, вивозять із собою не лише власний інтелектуальний потенціал, а й колективно нагромаджену інтелектуальну власність.

У цілому нинішній етап в розумінні процесів трансформації науки в країнах з перехідною економікою характеризується, насамперед, накопиченням висхідного емпіричного матеріалу й висуненням окремих концепцій. До числа найбільш серйозних наукових результатів останніх років слід віднести, зокрема, підсумки міжнародного проекту по вивченню трансформації наукових систем у країнах Центральної й Східної Європи, виконаного вченими з 12 країн при прямій підтримці німецьких учених. Водночас реалізований ряд проектів за сприяння ЄЕС, НАТО та інших міжнародних організацій. В цілому вони дозволили організувати великомасштабну роботу по всебічному вивченню трансформації як на країнному рівні, так і на рівні відповідних секторів науки, зокрема академічного й індустріального (галу-

зевого). Ці дослідження були доповнені вивченням проблем трансформації на інститутському рівні й на рівні тематичних підрозділів.

Наукова й практична цінність цих досліджень полягає в тому, що проблема трансформації вивчалася в різних країнах на основі єдиної методології при комплексному використанні різних методів, зокрема статистичних, документально-фактологічних, соціологічних. Це дало можливість одержати унікальний матеріал, в якому відображені як загальні, так і окремі риси наукових систем, що трансформуються в різних країнах.

При певних відмінностях у шляхах переходу колишніх соцкраїн Європи до ринкової економіки та в ступенях успішності цієї надзвичайно складної й важкої для їх громадян задачі все ж можна відзначити однакові для них явища. На початку перехідного періоду національні науки небезпідставно або за інерцією, як у соціалістичні часи, розглядалися як провідний фактор і необхідна передумова майбутнього економічного й суспільного розвитку. Цю роль науки держави намагались закріпити законодавчо й забезпечити необхідну політичну і фінансову підтримку. Зокрема, в ряді країн були прийняті закони про науку й науково-технічну політику, розроблені відповідні державні програми та плани науково-дослідних робіт, встановлені прийнятні нормативи фінансування, податкові, кредитні та інші пільги, які повинні були стимулювати наукові дослідження й інноваційну активність. Наприклад, в українському Законі про основи наукової й науково-технічної діяльності (до речі, прийнятому раніше, ніж в інших країнах з перехідною економікою) закріплювалось положення, згідно з яким вводилася навіть заборона на зменшення обсягів державного фінансування науки.

Такий ейфорійний підхід був характерним особливо для нових країн, що утворилися на просторі колишнього СРСР. Однак за короткий час ставлення держав до своєї ж науки змінилось. Наслідком цього було витіснення національних наук зі списку найважливіших державних пріоритетів, що потягло за собою різке зниження інноваційної активності економіки, що в поєднанні з наростанням їхнього несприйняття науково-технічних результатів визначило принципову неможливість забезпечити необхідну для вільного ринку конкурентноспроможність вітчизняних товарів. Є певні обнадійливі позитивні тенденції зміни цієї ситуації в деяких країнах Східної Європи, зокрема в Польщі. Однак в більшості країн з перехідною економікою, особливо в колишніх республіках СРСР, процес поки що продовжує розвиватися в негативному плані. Не справджуються також надії на те, що роздержавлення підприємств сприятиме підвищенню їх інноваційної активності. В Україні,

наприклад, із усіх підприємств, які змінили форму власності, лише незначна частина — менше одного відсотка — займалася цього року підвищенням технічного рівня виробництва, що менше, ніж на державних підприємствах, причому в цілому спостерігається – тенденція зниження інноваційної активності як на державних, так і на приватизованих підприємствах.

Україна, якій багато доморощених і зарубіжних експертів передрікали на початковій стадії одержання незалежності блискучі перспективи економічного розвитку за рахунок виходу з-під «гніту» супер-держави та раціональнішого, ніж дотепер, використання наявного в неї національного багатства, включаючи інтелектуальні ресурси й, насамперед, високо розвинутий науковий потенціал, насправді продемонструвала чи не найгірші показники свого розвитку. Так, якщо взяти до уваги відомі регулярні оцінки ООН індексів соціального розвитку країн, то Україна за сім років перемістилася з 44 місця на 102. За цим показником Україна істотно поступається, зокрема, перед Беларуссю й Росією.

Наш центр імені Доброва протягом більше десяти останніх років робить порівняння рівнів науково-технічного розвитку України з рядом країн, зокрема, з Польщею, Німеччиною, Францією, Великобританією, Росією й Угорщиною. Так от: ми, на жаль, спостерігаємо неухильний спад як за абсолютним значенням, так і відносно окремих країн. Так, відносно Німеччини, яка є лідером серед порівнюваних нами країн, доля України становить усього 4%. Порівняно з Польщею й Угорщиною його значення удвічі менше, хоча масштаби науково-технічного й освітнього потенціалів України – чисто формально більші, ніж у цих країнах.

За всієї умовності такого роду міжнародних порівнянь вони примушують, принаймні, більш серйозно замислитися над реальним станом економіки країни, її науки й системи освіти. Адже, маючи формально високий рівень освіти, співставлюваний, скажімо, з Англією або Францією, Україна використовує його вкрай неефективно. За наявними оцінками, зібраними за останні 7—8 років зі сфери реальної продуктивної економіки, з України, вибуло близько 1 млн. спеціалістів і здобувають собі засоби до прожиття торгівлею (точніше — перекупівлею) та випадковими заробітками. В такій ситуації багато підприємств, позбавившись найбільш творчих висококваліфікованих працівників, втратили й практичну можливість здійснювати інноваційну діяльність. Так що причина технологічного застою не лише и не стільки у відсутності коштів, а у втраті підприємствами рівня кваліфікації своїх кадрів. Тому навіть тоді, коли знаходяться гроші, істотних проривів до конкурентноздатності вітчизняних товарів досягти, як правило, не вдається.

Щодо використання наукових кадрів, то ситуація й тут не менш драматична. Наші дослідження в цій сфері свідчать, що в цілому по країні в перерахунку на еквівалент повної зайнятості лише четверта частина наукових працівників, які залишилися у сфері наукою-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, регулярно проводять наукові дослідження. Зменшуються також обсяги фінансування НДДКР. Якщо говорити про наукоємкість валового внутрішнього продукту, то цей показник за сім років скоротився приблизно в 6 разів і продовжує падати.

Фінансування ж науки в таких мізерних обсягах не дає можливості здійснювати науковий процес взагалі, бо ж руйнується не лише кадровий потенціал науки, але і його технологічні та матеріальні компоненти.

І, нарешті, про показники, які характеризують результати матеріального виробництва. Із економічної теорії давно відомо, що при рівних стартових позиціях на зовнішньому ринку за обсягом продаж більшого економічного ефекту досягає та країна, яка має перевагу перед іншою в реалізації високотехнологічних наукоємких товарів. А в найбільшому програшу опиняються країни, які виходять на ринок з сировиною або з продукцією з низьким рівнем добавленої вартості. Україна якраз і є країною з найпрограшнішими можливостями, які, до речі, постійно погіршуються. Якщо, наприклад, основу українського експорту становить метал, то він продається за рубіж за низькими, а то й за демпінговими цінами. А це перекладає економічні втрати металургії на інші галузі, і, зрештою, призводить до зниження життєвого рівня громадян.

Протягом ряду останніх років з легкої руки високих державних політичних діячів бідолошне становище науки намагаються виправдати безперервною економічною, а сьогодні вже й фінансовою кризою. Хоча відомо, що в основі прийняття рішень про скорочення фінансування науки як в країні, так і в Росії та в інших країнах лежать відповідні рекомендації міжнародних валютних органів. Наші дослідження показують, що об'єктивних передумов до безпрецедентного витіснення науки з пріоритетів державної фінансової підтримки немає — принаймні, у нас, в Україні. За рахунок елементарного перерозподілу бюджетних коштів, зокрема зарахунок незначного стиснення обсягів фінансування органів державного управління можна було б забезпечити фінансову підтримку української науки хоча б на рівні 1,7% бюджетних затрат, встановленого відповідними рішеннями Президента країни й Верховної Ради, але невиправдано ігнорованого ними ж.

Заради справедливості треба сказати, що в останній час спостерігаєть-

ся певний перелом у ставленні владних структур до науки, про що можна судити по ряду ініціатив Президента країни й уряду. Тому вченим слід подвоїти зусилля, спрямовані на більш глибоке вивчення процесів, що відбуваються в нашому суспільстві, та можливостей адаптації науки до нових умов. Я особисто переконаний, що, по-перше, нам не слід сліпо копіювати порядок облаштування західних країн при здійсненні переходу до ринку, зокрема здійснювати непродумані заходи по приватизації. По-друге, оскільки переорієнтувати суспільні цінності народу на інші неможливо просто так, шляхом декретування зверху, то головним завданням гуманітарної науки сьогодні має стати розробка теоретичних основ і практичних рекомендацій по соціальному захисту населення в умовах швидких і жорстких її перехідних процесів, а також обґрунтування таких шляхів до нових політичних і економічних укладів, які були б не лише прийнятними для суспільства в цілому, а й гармонізували б стосунки різних його шарів.

І, нарешті, слід враховувати наслідки глобальних процесів, які відбуваються повсюдно. Країни з перехідною економікою, різко відкривши свої кордони, виявилися миттєво втягнутими в усі світові процеси — як позитивні, так і негативні. Зокрема, глобалізація світової торгівлі легко руйнує захисні бар'єри національних економік. Тому в нових умовах таким країнам дуже складно створювати дійовий механізм захисту свого виробника. Зокрема, в Україні саме ця проблема опиняється або ж поза увагою владних структур, або ж вони намагаються розв'язати її не досить професійно. Достатньо зауважити, що, вводячи монополію держави на виробництво спиртних напоїв, наша держава змушена для здійснення контролю в цій сфері створити черговий «силовий» орган, який за чисельністю істотно перевищує кількість працівників Міністерства у справах науки й технологій.

На жаль, в Україні майже не залишилося такої вітчизняної продукції, яка мала б сучасне наукове забезпечення. І саме в цьому криється постійне витіснення наших товарів не лише з зовнішнього, але й із внутрішнього ринку. І тут не допоможе жодна, навіть найдорожча за ціною силова захисна система. Науку в країні не можна замінити нічим іншим, крім вітчизняної ж науки, тільки вищого ступеня.

Б. Малицький,

*д.е.н., директор Центру досліджень
науково-технічного потенціалу та історії
науки ім. Г.М. Доброва*

НАВЧАЛЬНА ПРАКТИКА СТУДЕНТІВ У КАРПАТАХ

Влітку цього року студенти I курсу групи 11-ек факультету плодоовочівництва та лісівництва Уманського НУС проходили комплексну навчальну практику з дисциплін «Біологія», «Загальна екологія» у Карпатському регіоні країни.

База практики – с. Колочава Міжгірського району Закарпатської області, яке розташоване в гірській долині, за 26 км від районного центру. Керівники практики – доценти кафедри екології та безпеки життєдіяльності кандидати геологічних наук Половка О.Г., Суханова І.П.

Подібна виїзна практика відіграла важливу роль у системі підготовки фахівців-екологів, оскільки надала можливість студентам розширити їх уявлення про різноманіття складових біосфери та на конкретних прикладах відстежити механізми функціонування екологічних систем, не притаманних Центральному регіону країни.

До завдань практики входили: підготовка гербаріїв, ентомологічних колекцій, ознайомлення з представниками флори та фауни, занесених до Червоної книги, ознайомлення з ендемічною флорою та фауною, визначення рангу ендеміків, відстеження динаміки екологічних систем на конкретних прикладах; відстеження механізмів формування біогеохімічного кругообігу речовини біосфері, системний аналіз взаємозв'язків живого на певних біотопах, відстеження впливу біотичних та абіотичних екологічних чинників на характер складових біотитош.

У результаті практики студенти, окрім загальноприйнятих гербаріїв та ентомологічних колекцій, підготували електронний фотокаталог представників флори та фауни Карпат.

Студенти та викладачі кафедри екології та безпеки життєдіяльності плечуть надію, що подібного роду виїзні практики «приживуться» на теренах Уманського національного університету садівництва і перейдуть до категорії традиційних.

І. Суханова,
доцент кафедри екології і
БЖД Уманського НУС

КАРАЗІНСЬКІ МІСЦЯ

У двох годинах їзди від Харкова розташувалося мальовниче село Кручик — батьківщина В. Н. Каразіна. Напередодні поїздки ми знаходимо у Центральній науковій бібліотеці коротку історичну довідку про село.

У 1777 році батько Василя Назаровича, Назар Каразін, отримує за військові заслуги від російського царя село Кручик «в вичноє пользование».

До Кручика 10 км. Жодних табличок чи пізнавальних знаків. Тому ми проїхали нашу зупинку. Пішки проходимо залишок шляху. Можливо, ця дорога колись вела до садиби Каразіних... Оглядаємося: Кручик мало чим відрізняється від сотень інших сіл Слобожанщини. Слідів історії важко відшукати: ні руїн панського маєтку, ні школи. Як і розповідав професор Сергій Михайлович Куделко, директор Центру краєзнавства Харківського університету, на сьогодні село Кручик жодної історичної цінності не має: «Для сучасності важлива не так історична цінність, як дух університету, дух Каразіна — українського Ломоносова. Школа чистенька, охайна. В холі висить портрет Каразіна. Є музей, але там зберігаються лише копії. Найбільша цінність у школі: бюст Василя Назаровича, виготовлений дочкою відомого митця Дергуса, який навчався у Каразінському на біологічному (представники його мистецької школи створили панно біля актової зали головного корпусу університету), і алея дерев, посаджена університетськими вченими.

...Ось вона — наша мета. Зелене подвір'я і багато дітей. Хтось ганяє м'яч, комусь до вподоби бадмінтон, інші весело спілкуються з друзями. 206 років тому, мабуть, тут так само у перервах між заняттями спочивали учні школи Каразіна, діти селян. Щоправда, без м'ячів і бадмінтону. У тіні дерев вони читали привезені Василем Назаровичем книги, обговорювали їх, мріяли про Харківський університет. На ганку школи нас зустрічають викладачі. Директор — Тетяна Миколаївна Костира — не має ні секретарів, ні помічників, і з усім вона порастється сама: «Я працюю директором у цій школі з 1989 року. Звичайно, усі в нашому селі знають про те, що 206 років тому вона була заснована на кошти Каразіна. Ми підтримуємо зв'язки з його нащадками. Вони телефонують, іноді влаштовують творчі змагання, наприклад, конкурс творів «Моя родина». Шкода, що з кожним роком кількість учнів зменшується. Сьогодні ми маємо 10 класів, у яких навчаються 72 школярі (серед них лише 5 першокласників). Викладають 18 учителів. А тепер запрошую вас до шкільної кімнати-музею Каразіна, де на вас вже чекає експурсовод».

Екскурсовод — учениця 11 класу Марія Пастущіна. Вона захоплено розказує нам про життя Василя Назаровича, його просвітницьку діяльність, ідею створення університету і школи. Помічаємо, що більша частина інформації у кімнаті-музеї присвячена не Кручанській школі і навіть не життю Каразіна в селі, а Харківському університету. Це нас розчаровує. Серед представлених експонатів численні портрети Каразіна та його родини, генеалогічне дерево Каразіних (мабуть, зроблене учителем чи учнями), ксерокопії книжок та газет, тематично пов'язаних із засновником школи. Четверо з одинадятикласників планують вступати до нашого університету (на разі з них студентом Каразінського стала лише Вікторія Зміївська, тепер першокурсниця мехмату). «Відчуваємо гордість за те, що цю школу заснувала така відома людина», — зазначає Марія Пастущіна. «Пишаємося тим, що у нашої школи, на відміну від інших, є відоме минуле», — додає Маша Костишак з другої парти. Школярі мріють, щоб їх навчальний заклад носив ім'я засновника.

Випускники – 2012 Кручанської школи із директором Т.М. Костирею

С.Шкурай, А.Калініна.

СКІЛЬКИ МОВ ТИ ЗНАЄШ, СТІЛЬКИ РАЗІВ ТИ ЛЮДИНА

Відомий вислів гласить: скільки мов ти знаєш, стільки разів ти людина. Якщо раніше вивчення іноземних мов було скоріше захопленням, то у наш час знання іноземної мови відкриває перед людиною досить широкі перспективи. Зокрема, чим більше мов ви знаєте, тим вищі ваші шанси на ринку праці. У сучасному житті знання іноземних мов дозволяє людині почуватися більш успішною. Пропозиції ринку праці в галузі менеджменту дуже часто вимагають знання, як мінімум, базового рівня англійської. Щоправда, вчать іноземні мови не лише для кар'єри. У наш час знання мови Туманного Альбіону – життєва необхідність. Мова руйнує кордони та робить світ доволі відкритішим і цікавішим.

У нашої славної Умані є місто-побратим Мілфорд Гейвен в Уельсі. Кожного року традиційно ми з теплом та повагою вітаємо у нашому місті дружніх гостей з-за кордону. Цього року на День міста завітали в Умань Пітер Уолтер, Ен П'ю, Пат і Сесіл Кертіс з Уельсу. Викладачі кафедри української та іноземних мов нашого університету запросили англійських гостей на зустріч зі студентами. Ініціатором зустрічі була старший викладач Гейко М.О. Пані Мирослава з притаманною їй досвідченістю разом з колегами розробила план зустрічі та забезпечила гостям максимальну увагу. Захід, присвячений візиту гостей з Уельсу, відбувся під девізом «Краще один раз побачити, ніж сто разів почути». Актуальною стала тема зустрічі «Моя майбутня професія – менеджер». Присутніми були кращі студенти I-Вкурсів факультету менеджменту, а також викладачі кафедри української та іноземних мов. Під час зустрічі студенти проявляли неабиякий інтерес, із цікавістю дізнавалися про методи ведення інтерв'ю, переговорів тощо. Відбувалося активне спілкування іноземців з молоддю. У свою чергу студенти отримали нагоду попрактикуватися у знаннях мови. Адже професія менеджера, якщо це стосується підприємств, які зацікавлені у налагодженні партнерських відносин з іноземними інвесторами, невід'ємно потребує знання іноземної мови. А якщо людина претендує на посаду керівника, то це є мало не обов'язковою умовою. Маємо надію, що студенти винесли для себе багато корисного з цієї зустрічі і це допоможе їм реалізувати себе у подальшому житті.

К. Кацалапенко,
викладач кафедри української
та іноземних мов Уманського НУС.

ВИЩА ШКОЛА В XXI СТОЛІТТІ

Яким має бути вчитель, щоб виховати особистість для XXI століття, якою має бути вища школа, щоб навчити його вчителювати? Про це наша розмова з ректором Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова професором Віктором АНДРУЩЕНКОМ.

- Вікторе Петровичу, яке місце в системі вищої освіти країни належить університету Драгоманова?

- Щоб відповідь на це запитання була повною, очевидно, слід спочатку згадати вагомий для нашого вишу факт. 4 грудня 1834 року професор Орест Новицький прочитав першу лекцію 25 студентам Педагогічного інституту – [створеного підрозділу в університеті Св. Володимира. І хай історія розпоряджалася так, що відтоді він неодноразово змінював назву, статус, місцезнаходження, але підготовка вчителів не припинялася, а наші освітні заклади тісно взаємодіють і донині.

Рейтинги складаються за різними, часто формальними показниками. А визначальний один – наукові в і коли їх не створити за один рік – для цього потрібні зусилля мінімум трьох поколінь науковців-одномудців, коли учні продовжують розвивати справу, розпочату вчителем. Зазвичай це комплекс ідей, певних положень, з яких через роки напруженої праці народжується те, що ми називаємо інноваціями. У нас 34 науково-педагогічні школи.

- 3 таким доробком можна претендувати на статус дослідницького університету...

- Ми вже подали таку заявку-обґрунтування в Міністерство освіти і науки. Також упевнені, що Кабінет Міністрів розгляне цю пропозицію позитивно. Бо не тільки відповідаємо всім критеріям, а й перевершуємо їх. Скажімо, такий заклад має налічувати 150 професорів, у нас – 250, спеціалізованих учених рад – 15, у нас – 17. Для нас здобуття такого статусу – принципове питання. Сьогодні треба готувати вчителя як дослідника. До цього підштовхують, як мінімум, дві позиції: дитина що-

день нова, і якщо вчитель не навчиться реагувати на такі зміни -педагога з нього не вийде. Він просто читатиме предмет. Але й тут питання: як? Світова наука не зупиняється в розвитку. Якщо вчитель прийде в клас із застарілими знаннями, чи завоює він авторитет, навіть якщо вкладатиме душу в свою роботу?

– Нині активно обговорюється питання модернізації шкільної освіти, відповідно є низка претензій до педагогічних кадрів. Яке ваше слово в цій дискусії?

– Ми вже не один рік працюємо над тим, щоб наш випускник відповідав усім вимогам сьогодення. А для цього його треба навчити здатності вбирати в себе всі імпульси соціального середовища, в якому він перебуває, і відчувати дух епохи в світовому масштабі. І водночас знати, якими ці імпульси були раніше, щоб, спілкуючись з учнями, не зіштовхувати певні пласти знання, а вміти пояснювати такі суперечливості. Зайве нагадувати й про те, що він має вийти з вишу особистістю, яка не поверхово знайома з національною і світовою культурою.

Однозначно він повинен бути фахівцем – предметником і майстерним викладачем. С кажімо, вчитель хімії повинен не тільки володіти програмним матеріалом, а й підходити до межі новітніх профільних знань, слідкувати за тим, що в цих напрямках відбувається, які наукові дослідження ведуться, і повідомляти про це учням так, щоб розбудити їхню цікавість.

Без оволодіння електронно-інформаційними технологіями це буде складно зробити. Власне, готуючись до уроку з багатьох предметів, учителю слід не тільки дотримуватися підручника, а й поцікавитися, що з цієї теми є в сучасній інформаційній базі.

Знайомі наші студенти і з таким поняттям, як мовні стратегії. Це коли вивчаються дві іноземні мови, українську треба знати як Отченаш. І, на-решті, духовність. Учитель повинен бути відкритою людиною, в якій є віра, надія, любов до дитини. Ось такої моделі навчання ми намагаємося дотримуватися. Наші студенти вивчають дві іноземні мови, працюють за програмою «Електронна педагогіка», їм просто не вдається щось пропустити під час вивчення предметів зі спеціалізації – щодвамісяці робимо заміри якості знань з того чи того предмета. Але що ґрунтовнішою стає наша підготовка, то менше в них шансів потрапити до школи. На таких фахівців уже чекають значно престижніші за нинішніми мірками, бо грошовитіші, місця.

– Можливо, в такому разі варто шукати «свого» студента, який просто не уявляє життя без цієї професії?

– Це болюче питання. Ми перейшли на тестову систему добору абітурієнтів. З одного боку, вона прогресивна, бо створює рівні можливості для дітей з різних прошарків суспільства. Але все-таки вона потребує вдосконалення. Бо кожен університет, ви правильно сказали, повинен знати свого студента, переконатися в його здібностях до професії. Саме з цієї причини кілька років тому ми організували центри довишівської підготовки повсій країні. Причому діяли вони навіть там, куди не добираються інші університети – в селищах міського типу, маленьких містах. Тестова система цю мережу підриває. Власне, кожен центр відвідували 10-15 осіб, до нас вступали щороку двоє-троє з них. Але я був упевнений, що ці студенти не зрадять свого покликання.

Або такий потужний, але втрачений пласт позашкільного навчання – гурткова робота. Впевнений, діти, які б їх відвідували, навряд чи подавали б документи на надцять напрямків, вони йшли б у свій університет.

– Щоробити?

– Удосконалювати систему. Ми обговорювали це питання в Асоціації ректорів, де я обраний першим віце-президентом, висловили низку пропозицій. Деякі з них уже працюватимуть під час цього річної вступної кампанії. Скажімо, враховуватиметься атестат. Також відновлять роботу внутрішні конференції. Наприклад, у нас вона називалася «Вчитель – моє покликання» і проводилася в три етапи. Спочатку діти надсилали свої твори про вчителя, потім приїжджали і писали творчу роботу, а в травні проходили можливість кращих з кращих зараховувати не тільки до себе, а й рекомендувати ще до 15 університетів. Можна також зробити предметні конференції з математики, хімії, фізики, зазвичай тут невеликий конкурс.

– Як загалом оцінює ректорський корпус перебудовчі процеси в галузі? Ми рухаємося в правильному напрямку?

– Напевно важко сказати. Коли стихнуть політичні пристрасті, в яких ми нині перебуваємо, наша асоціація проведе засідання-обговорення цього питання. Його результатами стануть кілька аналітичних порівняльних доповідей, а на їх основі – доповідна записка Президентові, уряду щодо подолання кризового стану в середній і вищій школі. Середня школа справді перебуває у важкому стані. Для університетської освіти належного абітурієнта вона не готує. Про це кажуть усі ректори, Ми змушені на першому курсі давати студентам додаткові знання з основ того чи того предмета, бо діти не готові сприймати програму вищої школи.

– Де в цьому ланцюгу найслабша ланка?

– Гадаю, йдеться просистемний характер. Хоч починається все з елементарного – держава не платить грошей учителю. А він повинен, образно кажучи, не годувати свиней, а готуватися до уроку, непрацювати репетитором або на двох роботах, а докладати сил, щоб утримувати планку інтелектуально потужної особистості.

Серйозного перегляду потребує і програма підготовки школярів. Скажімо, всі причетні до школи погодяться зі мною, що вона дещо складна для сприйняття дітьми. Те саме можна сказати і про підручники. При нашому університеті є батьківська рада, яка збирається раз на рік. Так от, батьки кажуть, що раніше фізика сприймалася легше і продуктивніше, ніж зараз. Це стосується й біології, хімії... Попереду робота щодо створення підручників нового покоління. Причому добрий підручник вийде тоді, коли вчений напише його разом з учителем. І тільки після двох-трьох років апробації й удосконалення в ньому можна буде поставити крапку.

Ще одна наша спільна проблема. Якщо дитина планує продовжити своє навчання після школи, то вже з восьмого класу вчитель повинен виявити в неї певні здібності, нахили, щоб формувати профільну школу. Обсяг сучасних знань не для всіх підйомний. Вони мають надаватися в спеціалізованих класах, школах, інтернатах.

– Світ ваших науково-педагогічних інтересів багатогранний. Що в ньому залишилося нереалізованим, які теми ще чекають свого часу?

– Справді, мені цікаво працювати в багатьох галузях знань. Зокрема, маю певний доробок наукових праць у соціальній філософії, політології, психології, культурології. Цікавить мене й освітня галузь – останніми роками чи не найбільше, де я переломлюю свої філософські, політологічні, культурологічні погляди в концепцію, яку хочу теоретично обґрунтувати. Планую зробити це в найближчі кілька років. Якщо точніше, йдеться про проблеми підготовки нового вчителя для об'єднаної Європи ХХІ століття. Я добре знаю цей освітній простір, де нині глобалізація, міграційні процеси роблять дуже злу річ. Навіть у таких благополучних країнах, як Швеція, Австрія, міжконфесійні, майнові, етнічні, інші суперечності спричиняють те, що вчитель заходить у клас і не знає, чого він повинен навчати дитину. Європа об'єднується і цей процес триватиме. Треба, щоб у Франції, Швеції, Україні вчитель навчав дітей за єдиною шкалою цінностей, за єдиним європейським стандартом. Причому не денаціоналізованим – національна складова обов'язково має бути. Але треба так виховувати дітей, щоб вони

і дорослими розуміли одне одного, поважали, мали бажання взаємодіяти, співпрацювати в межах єдиного європейського простору. Ми, теоретики, повинні вибудувати таку шкалу цінностей.

Перша і головна умова в ній – толерантність. До пріоритетів належать також екологічна безпека, міжкультурні комунікації, миролюбство... Коли всі ці принципи знайдуть своє місце в шкільних програмах, підручниках, у контексті виховної діяльності, тоді в різних країнах формуватимуться особистості, здатні до діалогу.

– Чи озвучили ви свої принципи педагогіки майбутнього перед європейськими колегами?

– З такою доповіддю я виступив в Оксфорді, де відбувався саміт ректорів Європи. Вони прийняли цю ідею. Більше того, підтримали нашу ініціативу створити консорціум педагогічних університетів, керівники яких мають ґрунтовно опрацювати цю проблему. Наш університет готовий взяти на себе відповідальність за підготовку вчителя для об'єднаної Європи, стати центром налагодження цього процесу. Але без допомоги держави нам не впоратися – університету замісно в нинішніх приміщеннях, не вистачає обладнання, лабораторій.

– Поки політики тільки планують налагоджувати інтеграційні процеси, мріють про входження до європейської спільноти, українські освітяни впевнено завойовують нові й нові території впливу!

– А ми в Європі споконвіку. Просто нас менше знали через «залізну завісу». До речі, в освіті ми маємо більше досягнень, ніж європейські університети. Завважте, з дев'яти найвидатніших педагогів світу четверо українці. М. Пирогов, К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський, а я ставлю в цю шеренгу велетнів і Драгоманова. Ще 100 років тому він висловив думки, що їх тільки сьогодні ми намагаємося запровадити для підготовки вчителя. Формулу Сухомлинського «Серце віддаю дітям» намагається застосувати в навчальному процесі, вихованні особистості весь цивілізований світ. У нас в Артеку є філіал, де практикуються студенти-драгомановці. Вони вже звикли до запитань іноземців: як ви добиваєтеся того, що на третій день діти різних народів стають друзями? Відповідь одна – педагогіка серця об'єднує людей.

«Урядовий кур'єр»

ІМУНОЛОГІЧНА РЕАКТИВНІСТЬ ОРГАНІЗМУ У ХВОРИХ НА ТУБЕРКУЛЬОЗ ДІТЕЙ З ЗАХВОРЮВАННЯМИ ПАРОДОНТА, ЯКІ ПРОЖИВАЮТЬ НА ТЕРИТОРІЯХ ЕКОЛОГІЧНОГО ЗАБРУДНЕННЯ

Екологічне забруднення територій проживання, шкідливі викиди промислового виробництва, наслідки техногенних катастроф негативно впливають на організм людини. В Україні однієї з найбільших техногенних катастроф, внаслідок якої відзначається погіршення стану здоров'я людей, стала аварія на Чорнобильській АЕС. Несприятлива радіаційна ситуація в забруднених районах поставила задачу контролю за здоров'ям населення, особливо дітей, які тут проживають [2, 7, 9].

В останні десятиріччя спостерігається значне зниження якості здоров'я населення, в тому числі і за рахунок вираженої поліморбідності. Тому актуальності набувають дослідження, присвячені вивченню взаємного впливу поєднаних (коморбідних) захворювань. До таких коморбідних станів можна віднести розвиток патології пародонта у хворих з соматичною патологією, в тому числі на туберкульоз [1, 10, 11, 12, 14]. Особливої актуальності проблема поєднаної патології набуває в умовах сучасної епідеміологічно несприятливої ситуації щодо туберкульозу.

Наукові дослідження, проведені багатьма авторами, вказують на зростання показника захворюваності дітей за поставарійний період в 2,4 раза, причому порушення стану здоров'я дітей супроводжується погіршенням також і стоматологічного статусу [4, 5, 7, 15]. Проблема змін тканин пародонта у дітей в умовах малих доз радіації є актуальною проблемою сучасної дитячої стоматології. Захворювання пародонта являються однією із найактуальніших проблем в стоматології через значну поширеність, комплексний характер ураження, включення в патологічний процес не лише тканин пародонта, але й інших органів і систем та порушення в різних ланках гомеостазу організму людини. Епідеміологічні дослідження останніх років показали високу поширеність захворювань тканин пародонта у дітей і підлітків як у світі в цілому (80% згідно даних ВООЗ), так і в Україні (60-70%). Найчастішою патологією тканин пародонта серед дітей та підлітків є гінгівіт та пародонтит [10, 11, 16].

Значне поширення запальних хвороб пародонта зумовлено клімато-географічними, екологічними особливостями, рівнем життя населення, наявністю ендемічних територій [2, 4, 5, 16].

Погіршення загального стану здоров'я дітей супроводжується погіршенням також і стоматологічного статусу. Вивчення стоматологічного статусу у дітей, мешканців радіаційнозабруднених територій показало збільшення частоти гінгівіту та пародонтиту у обстежених дітей [4, 8, 9, 16]. На значну поширеність стоматологічних захворювань серед дітей радіаційнозабруднених територій вказують також дослідження інших авторів [10, 12, 14].

Проведені науковцями дослідження підтвердили, що малі дози іонізуючого випромінювання суттєво впливають на тяжкість перебігу захворювань пародонта та провокують значне зростання стоматологічної патології серед населення [9, 16].

Найбільш чутливо та швидко реагує на несприятливий вплив на організм людини імунна система, яка є однією з основних систем гомеостазу і відіграє ключову роль в механізмах порушення здоров'я людини в умовах дії несприятливих чинників навколишнього середовища. В процесах розвитку патології пародонта найбільш обґрунтована роль мікробних і імунних механізмів, а їх прогноз та перебіг залежать від неспецифічних факторів резистентності як усього організму, так і тканин пародонта, які включені в патологічний процес. За сучасними даними, в основі захворювань пародонта в більшості випадків лежить запалення, найважливішим пусковим механізмом якого є пошкодження тканин. Особливу роль в ланцюгові патологічних механізмів відіграє імунна ланка, яка забезпечує розвиток та перебіг запального процесу в пародонті. Тому вивчення основних факторів місцевого і загального імунітету та ролі імунної системи в патогенезі патології пародонта являється актуальною проблемою сучасної стоматології. Імунологічні аспекти розвитку патології пародонта, що характеризуються хронічним запаленням тканин пародонта й прогресуючою їх деструкцією, вивчені недостатньо. Поряд з існуючими концепціями патогенезу патології пародонта, серед яких виділяють теорію порушення трофіки тканин, теорію розвитку аутоімунних процесів в тканині зуба, в останні роки набула цитокинова концепція. Пародонтогенна мікрофлора зубної біляшки є тригерним механізмом в активації макрофагів пародонта і в індукції ними каскаду прозапальних цитокінів, що викликає пошкодження тканин пародонта і резорбцію кістки [3, 5, 14, 16].

Однак, дослідження, присвячені вивченню клінічних та імунологічних особливостей патології пародонта у хворих на туберкульоз дітей, які постійно проживають на забруднених внаслідок аварії на ЧАЕС територіях, представлені роботами, які висвітлюють окремі сторони цієї проблеми, залиша-

ючи невисвітленими цілу низку питань, що стримує розробку ефективних заходів профілактики та лікування патологічних змін у пародонті хворих на туберкульоз дітей з радіаційно забруднених територій [7, 9].

Враховуючи наявність епідемії туберкульозу в Україні, яка характеризується зростанням кількості хворих на туберкульоз як серед дитячого, так і дорослого населення, особливої актуальності набуває проблема розвитку патології пародонта у хворих на туберкульоз, які проживають на територіях радіаційного забруднення. Однією із таких ланок гомеостазу організму людини є імунна система, порушення показників якої відіграють значну роль у виникненні та розвитку будь-якого запального процесу [1, 2, 16].

В останні роки значна увага стоматологів звернена на дослідження, спрямовані на визначення загальних етіологічних факторів захворювань пародонта, від яких залежить реакція макроорганізму на дію пародонтопатогенної мікрофлори. До факторів, які мають значний вплив на виникнення та перебіг захворювань пародонта, відносять впливи поєднаних (коморбідних) захворювань. До таких коморбідних станів можна віднести розвиток патології пародонта у хворих на туберкульоз органів дихання [5, 11, 12].

Актуальність проблеми патології пародонта у хворих на туберкульоз особливого значення набуває в сучасних умовах епідемії туберкульозу в Україні, яка, згідно даних ВООЗ, зареєстрована з 1995 р. [7]. На даний час епідемічна ситуація в Україні характеризується високим рівнем захворюваності як серед дорослого, так і дитячого населення, зростанням важких, поширених деструктивних процесів [7, 9]. Наявні дезадаптаційні порушення в імунній системі у хворих на туберкульоз посилюються внаслідок тривалого прийому протитуберкульозних препаратів в поєднанні з поліпрагмазією, що сприяє прогресуванню патології пародонта [1, 9].

До факторів, які впливають на зниження якості здоров'я населення, відносяться і шкідливі чинники екологічного забруднення довкілля. До таких факторів після аварії на ЧАЕС у 1986 р. відноситься радіоактивне забруднення території проживання. Несприятлива радіаційна ситуація, яка виникла внаслідок аварії в забруднених районах, ставить задачу всебічного контролю за здоров'ям населення і, перш за все дітей, які проживають на територіях радіаційного забруднення. За час, що минув після Чорнобильської катастрофи, справдилися тривожні прогнози щодо погіршення здоров'я населення, яке мешкає на цих територіях [2, 7, 10].

Іонізуючі частки радіонуклідів діють ушкоджуюче як безпосередньо на різні органи і системи, так і опосередковано, насамперед через вплив на

імунну систему, причому чутливість імунної системи до дії радіонуклідів вища в організмі, який росте. Погіршує ситуацію те, що після радіаційного ураження люди продовжують жити на забруднених територіях, і вплив радіаційного випромінювання на організм людей, особливо, ростучий дитячий, продовжує залишатися актуальною проблемою [2, 7, 10].

Метою нашої роботи стало вивчення стану імунологічної реактивності організму при захворюваннях пародонта у дітей, хворих на туберкульоз, які проживають на територіях радіаційного забруднення.

Матеріал і методи досліджень. В роботі відображені результати вивчення стану імунологічної реактивності організму у 72 дітей 12-15-ти річного віку з захворюваннями пародонта на тлі клінічних форм первинного туберкульозу, мешканців забруднених територій (III і IV зона радіаційного забруднення) північних районів Рівненщини.

Клінічне стоматологічне обстеження хворих проводили за стандартною схемою. Діагностику захворювань пародонта проводили за класифікацією М. Ф. Данилевського, 1994 [3]. Серед дітей з клінічними формами первинного туберкульозу було відібрано 61 (84,5%) дітей з хронічним катаральним гінгівітом (I-а група) та 11 (15,3%) – з локалізованим пародонтитом. Контрольну групу склали 20 практично здорових дітей, які на момент обстеження мали інтактний пародонт.

Імунологічне обстеження включало визначення абсолютної та відносної кількості Т-лімфоцитів периферичної крові за J. F. Bachet al., [19] шляхом постановки тесту спонтанного розеткоутворення (Е-РУК); визначення функціональної активності Т-лімфоцитів в реакції бластної трансформації лімфоцитів з фітогемаглютиніном (РБТЛ з ФГА) [19] та туберкуліном (РБТЛ з ППД-Л); визначення кількості В-клітин в тесті комплементарного розеткоутворення (ЕАС-РУК) за А. Н. Чердєєвим [18], визначення рівнів імуноглобулінів А, М, G методом радіальної імунодифузії [20] та загального імуноглобуліну класу Е за методом В. В. Желтвай, В. М. Чекотило [17]; визначення рівня циркулюючих імунних комплексів (ЦІК) в реакції осадження поліетиленгліколем [6].

Вміст мікробних антитіл до найпоширеніших мікробних антигенів пневмококу, гемолітичного стрептококу та гемолітичного стафілококу визначали за методом В. М. Чекотило, В. В. Желтвай [17].

Результати вивчення показників, які характеризують імунологічну реактивність організму, були опрацьовані статистично.

Результати досліджень та їх обговорення. На тлі клінічних форм пер-

винного туберкульозу у обстежених дітей з локалізованим пародонтитом було встановлено (таблиця) зниження загальної кількості Т-лімфоцитів при постановці тесту спонтанного розеткоутворення (Е-РУК), яке становило в середньому ($32,9 \pm 1,0$ %), а у обстежених з хронічним катаральним гінгівітом зниження загальної кількості Т-лімфоцитів було менш вираженим і становило в середньому ($41,4 \pm 1,3$ %) при нормі ($52,5 \pm 2,6$ %), ($p < 0,05$).

Таблиця

ПОКАЗНИКИ ІМУНОЛОГІЧНОЇ РЕАКТИВНОСТІ ОРГАНІЗМУ У ДІТЕЙ З ПАТОЛОГІЄЮ ПАРОДОНТА НА ТЛІ КЛІНІЧНИХ ФОРМ ПЕРВИННОГО ТУБЕРКУЛЬОЗУ

Показники	Величина норми	Обстежені діти з	
		локалізованим пародонтитом	хронічним катаральним гінгівітом
Е-РУК	$52,5 \pm 2,6$ %	$32,9 \pm 1,0$ % ***	$41,4 \pm 1,3$ % *
РБТЛ з ФГА	$74,3 \pm 2,7$ %	$33,8 \pm 1,3$ % ***	$48,3 \pm 1,4$ % *
РБТЛ з ППД	$2,0 \pm 0,2$ %	$3,8 \pm 0,2$ % *	$3,5 \pm 0,3$ % *
ЕАС-РУК	$16,3 \pm 1,6$ %	$25,7 \pm 0,8$ % ***	$20,6 \pm 0,7$ % *
IgA	$226,5 \pm 15,4$ мг/дл	$392,7 \pm 12,4$ мг/дл ***	$305,6 \pm 10,5$ мг/дл *
IgM	$170,6 \pm 16,3$ мг/дл	$132,8 \pm 13,8$ мг/дл *	$153,8 \pm 14,6$ мг/дл *
IgG	$1204,7 \pm 23,1$ мг/дл	$1879,2 \pm 27,3$ мг/дл ***	$1528,4 \pm 24,3$ мг/дл *
IgE	$175,5 \pm 15,0$ МО	$315,7 \pm 10,5$ ***	$262,6 \pm 15,5$ *
ЦІК	$78,5 \pm 10,5$ ум.од.	$188,4 \pm 12,6$ ***	$152,4 \pm 16,5$ *
РЗК (мікробні антитіла)	$5,7 \pm 1,9$ од. опт.щлн.	$15,3 \pm 1,4$ од. опт.щлн. ***	$10,7 \pm 1,4$ од. опт.щлн. *

Примітки:

* – різниця відносно здорових осіб вірогідна ($p < 0,05$);

** – різниця між групами спостережень вірогідна ($p < 0,05$).

Функціональна активність Т-лімфоцитів (РБТЛ з ФГА) виявилася пригніченою в обох групах обстежених, причому зниження показника РБТЛ з ФГА у хворих з локалізованим пародонтитом становило в середньому ($33,8 \pm 1,3$ %), а у дітей з хронічним катаральним гінгівітом РБТЛ з ФГА сягала величини ($48,3 \pm 1,4$ %) при нормі ($74,3 \pm 2,7$ %), ($p < 0,05$).

Специфічна реактивність організму до туберкульозу (РБТЛ з ППД) виявилася підвищеною у обстежених як з локалізованим пародонтитом, так і хронічним катаральним гінгівітом, складаючи в середньому відповідно ($3,8 \pm 0,2$ %) і ($3,5 \pm 0,3$ %) при нормі ($2,0 \pm 0,2$ %), ($p < 0,05$).

Визначення кількості В-лімфоцитів в реакції ЕАС-РУК виявило їх незначне зниження в обох групах обстежених, складаючи в середньому ($25,7 \pm 0,8$ %) у дітей першої групи і ($20,6 \pm 0,6$ %) у дітей другої групи, ($p < 0,05$).

Для вивчення функціональної активності В-системи імунітету проведено визначення рівнів імуноглобулінів різних класів в сироватці крові обстежених дітей обох груп. У групі дітей з локалізованим парадонтитом рівень IgA перевищував величину норми в 1,7 раза – $(392,7 \pm 12,4)$ мг/дл проти $(226,5 \pm 15,4)$ мг/дл, ($p < 0,05$), а у дітей з явищами гінгівіту рівень IgA був в 1,3 раза вище, ніж у здорових осіб $(305,6 \pm 10,5)$ мг/дл проти $(226,5 \pm 15,4)$ мг/дл, ($p < 0,05$).

Рівень IgG у дітей з пародонтитом перевищував показники норми в 1,6 раза $(1879,2 \pm 27,3)$ мг/дл при нормі $(1204,8 \pm 23,4)$ мг/дл, ($p < 0,05$), а у дітей з гінгівітом – в 1,3 раза – $(1528,4 \pm 23,4)$ мг/дл, ($p < 0,05$).

Вміст IgM у дітей обидвох груп спостереження визначався нижче показника у здорових осіб – відповідно $(132,8 \pm 13,8)$ мг/дл проти $(170,6 \pm 16,3)$ мг/дл, ($p < 0,05$) і $(153,8 \pm 14,6)$ мг/дл проти $(170,6 \pm 16,3)$ мг/дл, ($p < 0,05$).

Встановлено підвищений вміст імуноглобуліну класу Е більше, ніж в 2 рази у дітей з пародонтитом – $(315,7 \pm 10,5)$ МО при нормі $(175,5 \pm 15,0)$ МО, ($p < 0,05$) та в 1,5 раза у дітей з катаральним гінгівітом – $(262,6 \pm 15,5)$ МО при нормі $(175,5 \pm 15,0)$ МО, ($p < 0,05$).

Вміст ЦІК у дітей обстежуваних груп перевищував показники у здорових осіб, але більш виражено це зростання спостерігалось у дітей з локалізованим пародонтитом – $(188,4 \pm 12,6)$ ум.од. проти $(78,5 \pm 10,5)$ ум.од. або в 2,4 раза; у дітей з катаральним гінгівітом це зростання становило $(152,4 \pm 16,5)$ ум.од. проти $(78,5 \pm 10,5)$ ум.од. або в 1,9 раза.

Визначення вмісту мікробних антитіл до найбільш поширених мікробних антигенів – пневмококу, гемолітичного стафілококу та гемолітичного стрептококу в сироватці крові обстежених дітей виявило його зростання більше, ніж у 3 рази у дітей з локалізованим пародонтитом, складаючи в середньому $(15,3 \pm 1,4)$ од.опт.щлн. та в 2 рази – у дітей з катаральним гінгівітом, складаючи в середньому $(10,7 \pm 1,4)$ од.опт.щлн. при нормі $(5,7 \pm 1,9)$ од.опт.щлн., ($p < 0,05$).

Таким чином, на основі комплексного вивчення показників імунологічної реактивності організму нами встановлені порушення як в клітинній, так і в гуморальній ланках імунітету при захворюваннях пародонта у дітей 12-15-ти річного віку, хворих на туберкульоз, які проживають на забруднених радіонуклідами внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС територіях. Ступінь порушення показників імунологічної реактивності у дітей з патологією пародонта на тлі первинного туберкульозу була різною – більш виражені порушення показників як клітинного, так і гуморального імунітету спосте-

рігалися у дітей з локалізованим пародонтитом, менш виражені – у дітей з хронічним катаральним гінгівітом.

Висновки.

1. У дітей з локалізованим пародонтитом, хворих на туберкульоз, мешканців радіаційно забруднених територій, спостерігалось зниження в 1,6 раза кількості Т-лімфоцитів, пригнічення в 2,2 раза їх функціональної активності. У дітей з хронічним катаральним гінгівітом це зниження показників клітинного імунітету було менш вираженим – зниження кількості Т-лімфоцитів у порівнянні з даними норми було в 1,3 раза, а їх функціональна активність була знижена в 1,5 раза.

2. Порушення в В-ланці імунітету проявилися зростанням кількості В-лімфоцитів у 1,6 раза при локалізованому пародонтиті і в 1,3 раза – при катаральному гінгівіті. Дисбаланс імуноглобулінів різних класів теж був більш вираженим у дітей з локалізованим пародонтитом.

3. Рівень циркулюючих імунних комплексів в 2,4 раза перевищував дані норми у дітей з пародонтитом і в 1,9 раза – з хронічним катаральним гінгівітом, що свідчить про більш виражену активність патологічного процесу у дітей з локалізованим пародонтитом, ніж катаральним гінгівітом.

4. Вміст мікробних антигін до найпоширеніших мікробних антигенів переважав дані норми в 2,7 раза у дітей з пародонтитом і в 1,9 раза – у дітей з катаральним гінгівітом.

5. Виявлені порушення показників імунологічної реактивності організму вказують на пригнічення як клітинної, так і гуморальної ланок імунітету у дітей з патологією пародонта на тлі клінічних форм первинного туберкульозу, що віддзеркалює взаємозв'язок між станом тканин пародонта й імунологічною реактивністю організму.

Література

1. Александрова Е. А. Оптимизация лечения пародонтита у больных туберкулёзом / Е. А. Александрова, А. В. Лепилин, Н. Е. Казимирова [и др.] // Стоматология. – 2010.- № 4.- С.25-27.
2. Вплив Чорнобильської катастрофи на стан здоров'я населення України (10 років після аварії) Прес-реліз МОЗ України // Укр.пульмон.журнал. – 1996.- № 2. – с.5-6.
3. Данилевский Н. Ф. Заболевания пародонта / Н. Ф. Данилевский, А. В. Борисенко. – К.: Здоровья, 2000.- 461 с.
4. Дорошенко С. І. Імунологічні дослідження ротоглоткового секрету і зубного нальоту в дітей із зубоцеліпними аномаліями та хворобами тканин пародонта за наявності в них ендокринної патології / С. І. Дорошенко, О. В. Саранчук, О. Ф. Мельников // Укр.стомат.альманах. – 2010. – № 3. – С.59 – 64.

5. Єрмакова І. Г. Особливості перебігу стоматологічних хвороб у хворих на туберкульоз легень / І. Г. Єрмакова, С. Г. Павленко // Туберкульоз. Легеневі хвороби. ВІЛ-інфекція. – 2010. – № 3. – С. 30 – 37.
6. Максимович К. А. Определение циркулирующих иммунных комплексов при хронических заболеваниях органов дыхания / К. А. Максимович, В. В. Желтвай // Информационное письмо. Выпуск 3 по проблеме «Иммунология и аллергология». Киев, 1985. – 3 с.
7. Мельник В. М. Ефективність лікування вперше діагностованого деструктивного туберкульозу легень у хворих, що зазнали малих доз радіації після аварії на Чорнобильській АЕС / В. М. Мельник, В. В. Доскуч // Укр.пульмон.журнал. – 2001.- № 2. – С.25 – 26.
8. Мельников О. Ф. Клинико-иммунологические параллели при пародонте и заболеваниях верхних дыхательных путей / О. Ф. Мельников, В. И. Шматко, В. В. Кишук // Современная стоматология. – 2007. – № 3.- С.31 – 34.
9. Моніторинг організаційно-методичних, діагностичних і лікувально-профілактичних заходів при туберкульозі у дітей та підлітків, які проживають на територіях радіаційного забруднення / О. П. Костик, Л. І. Ільницька, І. С. Вівчар [та ін.] // Укр.пульмон. журнал.- 2007.- № 1.- С. 66-68.
10. Немирович Ю. П. Мінеральний стан альвеолярного відростка у дитячого населення екологічно несприятливих регіонів України / Ю. П. Немирович // Новини стоматології.- 2010.- № 4.- С.62-65.
11. Поворознюк В. В. Структурно-функціональний стан зубів та тканин пародонту у дітей, що тривалий час перебувають під впливом малих доз іонізуючого випромінювання / В. В. Поворознюк, Л. П. Арабська, Л. О. Хоменко [та ін.] // Вісник проблем біології та медицини.- 1999.- № 2.- С.80-86.
12. Попович З. Б. Поширеність захворювань пародонта у дітей, які проживають на екологічно забруднених територіях / З. Б. Попович, Г. В. Кіндрат, Г. О. Трушик // Вісник стоматології. – 2010.- № 2.- С.32-33.
13. Пришко З. Р. Клініко-імунологічна характеристика стану ротової порожнини у дітей, які проживають в районі з підвищеним радіаційним фоном: автореф.дис.на здобуття наук.ступеня канд.мед.наук: спец.14.01.22 «Стоматологія» / З. Р. Пришко.- Львів, 1996.- 22 с.
14. Смоляр Н. І. Клініко-імунологічна характеристика стану ротової порожнини у дітей, які мешкають в умовах підвищеного радіаційного фону/ Н. І. Смоляр, З. Р. Пришко // Стоматологічні новини.- Львів, 1994.- С. 39-40.
15. Фещенко Ю. І. Контроль за туберкульозом в Україні на сучасному етапі / Ю. І. Фещенко, С. О. Черенько // Туберкульоз. Легеневі хвороби. ВІЛ-інфекція. – 2010. – № 3. – С. 30 – 37.
16. Хоменко Л. А. Стоматологическое здоровье детей, проживающих в условиях загрязнения окружающей среды высокого уровня/ Л. А. Хоменко, Е. И. Остапко, Т. С. Поночовная // Современная стоматология.- 2006.- № 3.- С. 72-74.
17. Чекотило В. М. Комплекс постановки РПК для выявления комплекса антиген-антитело / В. М. Чекотило, В. В. Желтвай // Рационализаторские предложения и изобретения в медицине. – Киев: Здоров'я, – 1978. с. 144-145.

18. Чередеев А. Н. Количественная и функциональная оценка Т- и В-систем иммунитета у человека / А. Н. Чередеев // Общие вопросы патологии. – Москва, 1976. – т.4. – с. 124-160.
19. Bach J. F. Lymphocyte interaction as a potential histocompatibility test in vitro / J. F. Bach, K. J. Hirschorn // Exp. Cell. Res. – 1963. Vol.32. – p.592-608.
20. Manchini G. Immunochemical quantitation of antigens by single radial diffusion / G. Manchini, A. Garbonaro, S. Henemana // Immunochemistry. – 1965. Vol.2. – p.235-251.

***І.Г. Ільницький, д.м.н., про., акад., О.П. Костик, проф., М.М. Шило,
асп. У.Б. Чуловська, доц. М.Б. Пурська, Ю.М. Ільницька, ст.н.с. Львів-
ський національний медичний університет імені Данила Галицького***

*Біля пам'ятника
А.Міцкевичу
у Кракові*

КРАЄЗНАВЧІ І ТУРИСТИЧНІ АТРАКЦІЇ СТАРОВИННОГО ПОЛІСЬКОГО МІСТА РАДОМИШЛЯ

Старовинне поліське містечко Радомишль розташоване неподалік шляху від Житомира до Києва і є неабияким об'єктом туристичної атракції. Чимало рис формування його як поселення, розвитку економічного та культурного укладу пов'язані з прогресуючою колонізацією України поляками у польсько-литовський період розвитку українського народу і властивою тому часу полонізацією майже усіх аспектів життя тодішньої держави, незважаючи на те, що Радомишль опинився на той час поза межами конфесійної боротьби, яка виникла після Берестейського собору 1596 року. Тому близькість сучасного Радомишля до безсумнівно викликає неабияке зацікавлення численними туристами .

Завданням цього повідомлення є стисле інформування про економічні та культурологічні аспекти сучасного Радомишля для використання при розробленні напрямків можливого зацікавлення, передусім туристами не тільки з України, а й із-за кордону.

Характеристику об'єктів Радомишля, які покликані зацікавити спільноту, доцільно розділити на дві частини, які логічно доповнюють одна одну – минуле і сьогодення.

Минуле. Пов'язується з поняттям «Папірня» – районом Радомишля, колишнім однойменним селом, названим на честь першого центральній і східній Україні підприємства з виробництва паперу.

За свідченнями наведених джерел, виникнення села (приблизно I-а половина XVII століття) пов'язане з виготовленням паперу для потреб друкарні Києво-Печерської Лаври. Радомишльська папірня була першим таким підприємством в центральній і східній Україні. Фактично лише заснування папірні біля Радомишля уможливило початок книгодрукування в Центральній Україні. За свідченням З.Копистенського, яке збереглося в його проповіді з 1618 року, папірня була заснована «коштом немалим на здивування того краю як річ небувала».

На південній околиці Радомишля на р. Миці наприкінці XIX ст. (за іншими даними в 1904 р.) на фундаментах паперової фабрики, заснованої в 1606 р. архімандритом Єлисеєм Плетенецьким для забезпечення папером типографії Києво-Печерської Лаври, споруджено приміщення водяного млина. Фабрику була не раз зруйнована під час козацьких повстань. Збудоване на руїнах приміщення млина в стилі неоготики зовні нагадує середньовіковий замок. Приміщення має три крила від 3 до 5 поверху, поєднаних 8-поверховою баштою в центрі. В башту-дзвіницю ведуть гвинтові сходи із 158 сходинок. Млин функціонував до 1960-х рр., а потім довгий час був закинутий та занедбаний.

Радомишльську папірню наведені джерела вважають однією з перших у центральній Україні. Приблизний час її заснування можна віднести до 1615 р., коли почала діяти Лаврська друкарня. Але саме заснування й облаштування папірні, ймовірно, слід віднести до більш раннього часу. У письмових джерелах 1609 року йдеться про перебування в 1606 році Єлисея Плетенецького в Радомишлі. Землі та ліси в Радомишльському повіті належали Лаврі і для її потреб від ранньої весни до пізньої осені до Києва переправляли ліс, дрова, сіно, віск, мед, шкіру, дьоготь тощо. Діяльність папірні припадає на період піднесення Радомишля, до 1-ї половини XVII століття і пояснюється це відродженням Православної Церкви та релігійно-культурним пробудженням Києва за часів Є. Плетенецького, Й. Борецького та П. Могили. Землі біля містечка й величезні лісові угіддя належали Києво-Печерській Лаврі. Київський митрополит Петро Могила часто відвідував Радомишль (саме в період його боротьби за митрополичий престол з І. Копинським) і, ймовірно, там містилася його літня резиденція. Вказує на це, зокрема, його тогочасне листування,

оскільки збереглися близько 80 листів, написаних П. Могилою в Радомишлі. Один із них (до Павла Ставецького з запрошенням до Києва на урочистості вступу у володіння митрополією й освячення Софії Київської) закінчується підписом митрополита: «В Радомишлю, в день святих Петра і Павла, року 1633».

Щоправда, папір в Радомишльській папірні не вирізнявся якістю – він був темний, сіруватого відтінку, але дуже міцний. Про високу продуктивність папірні свідчить те, що Лаврська друкарня швидко стала найпродуктивнішою в Україні. Упродовж перших 8 років свого існування вона видала більше книг, ніж друкарні всієї тодішньої України. На кожному аркуші паперу виданих Лаврою книг виразно проглядають філігранні водяні знаки Радомишльської папірні з гербом Єлисея Плетенецького. Готовий папір доставляли з Радомишля до Києва спочатку річкою Микою, притокою Тетерева, потім Тетеревом, а далі Дніпром. Українські історики М. Грушевський, І. Крип'якевич, І. Огієнко в своїх працях неодноразово згадували про Радомишльську папірню.

Туристична атракція *сьогодення* насамперед декларується гаслом «Замок Радомишль – перлина Житомирщини». Замки в Україні характерні передусім для її західного регіону, наразі цей об'єкт Радомишля, розташований оддалік великих міст держави, безсумнівно має ознаки унікальності, а, як буде з'ясовано нижче, є справжньою окрасою регіону. Відбулося це завдяки неабияким зусиллям київської родини Богомолець-Шереметьєва, у результаті чого у відреставрованому приміщенні було відкрито історико-культурний комплекс «Замок Радомисль». Разом з відкриттям замку було відкрито перший в світі(!) музей української домашньої ікони та старожитностей. Та відчуті атмосферу музею, його намолену ауру, можливо лише відвідавши його. І тільки таким чином можна оцінити ту колосальну роботу і зусилля, що приклала родина Богомолець-Шереметьєва.

Представлені тут ікони належать до приватної колекції відомого лікаря, громадського діяча і виконавця українського романсу та авторської пісні Ольги Богомолець. Експозиція музею під назвою «Душа України» складається з понад 5 тисяч ікон XVII – XXI ст. з усіх регіонів України. Окраса колекції – ікона Миколи Чудотворця, висічена на камені. В замку є концертний зал на 150 місць, величний обрядовий зал для урочистостей, старовинна трапезна с великою замковою піччю та 60-літровим казаном на відкритому вогні. Поряд із замком облаштований ландшафт-

тний парк. Крім того, буде відтворено первісне призначення об'єкту – виробництво паперу. Виготовлені спеціальні форми-сита для його «відливу», що дасть змогу кожному відвідувачеві музею отримати на згадку зроблений власноруч паперовий аркуш з «водяними знаками» у вигляді старовинного герба Радомишля.

У даний час історико-культурний комплекс «Замок Радомисль» бере участь у проекті «Віа Регія – Україна – культурний шлях Європи». Цей проект реалізується у партнерстві з обласними та районними державними адміністраціями, історико-культурними та туристичними об'єктами Київської, Житомирської та ін. областей за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» і створений для культурного та туристичного обміну з країнами Європи та сприяння зближення з ними. Для туристів, які приїждять в Україну, видаються каталоги та путівники, де є інформація про культурні, туристичні та історичні об'єкти трьох міст Житомирщини: Новограда-Волинського, Житомира, Радомишля.

Можна констатувати, що в Україні з'явився культурний і духовний об'єкт, який варто побачити не лише заїжджим, а насамперед українцям, щоб відчувати на собі вплив божественної благодаті музею, насолодитися неповторністю величного замку, розкішшю ландшафтного парку, що неодмінно зміцнить духовне здоров'я людям.

Примітка: Згідно Постанови Ради Міністрів УРСР від 24 листопада 1976 року місто Радомишль віднесено до списку стародавніх міст в Україні, що мають пам'ятки археології, містобудування та архітектури.

Література:

1. Budka W. Papiernictwo w Nowym Stawie i Radomyślu. Przegląd Biblioteczny. – Rocz. 3. – Kraków, 1929.
2. Забігайло В. Наш Радомишль – № 12, 2011.
3. Історія міст і сіл УРСР. Житомирська область. – К., 1973.
4. Крисаченко В.С., Мостяев О.І. Україна: природа і люди. – К., Інститут стратегічних досліджень, 2002.
5. Очерки истории Киево-Печерской Лавры и заповедника – К., 1992.

З. М.Тарнавська,

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

ГЕЙ, РЕСПУБЛІКА БАНАНА!

Економічна руїна нашої держави не має віків для відбудови. Демократичні ж її структури поки що мальовані лише на папері, та й то тонким невиразним олівчиком, який неважко, стерти. Ці структури ще ніяким чином не можуть відкоригувати економічних новацій, ні тим більше захистити від них звичайного чесного громадянина, котрий учора заснув, повечерявши, хоч і трохи, але сьогодні прокинувся і взагалі без сніданку. Ми ризикуємо пройти стадію саме дикого, безсовісного і безжалісного капіталізму, який викине на вулицю старих, забере майбутнє а молодих залишить суспільний простір лише різним видам підвидам (іноді, до речі, дуже прихованим) локальної та міжнародної мафії.

Захід не поспішає ні з кредитом доларів, ні з кредитом довіри. Бо знає, що сьогодні найгучніше кричать «геть короля!» саме ті, хто вчора надірвав горло, волаючи: «хай живе король!» Ці своєрідні персонажі, на відміну від нас із вами, пізнали смак влади, і за можливість її утримати навіть крісла собі зробити ладні у вигляді тризуба. Миле ще багато літ, поки вистражданий досвід суспільства зумовить форму влади, а не навпаки. Тоді й придуть реальна свобода і реальна демократія. Поки що скалічена, вичерпана Україна — мов зруйнована хата після війни. Без дверей. Кожен може увійти. Забрати, що хоче. І хто ж захистить зараз від мародерства, місцевого й міжнародного, її душу та її майбутнє?

Захід не поспішає ні з кредитом доларів, ні з кредитом довіри. Бо знає, що сьогодні найгучніше кричать «геть короля!» саме ті, хто вчора надірвав горло, волаючи: «хай живе король!» Ці своєрідні персонажі, на відміну від нас із вами, пізнали смак влади, і за можливість її утримати навіть крісла собі зробити ладні у вигляді тризуба. Миле ще багато літ, поки вистражданий досвід суспільства зумовить форму влади, а не навпаки. Тоді й придуть реальна свобода і реальна демократія. Поки що скалічена, вичерпана Україна — мов зруйнована хата після війни. Без дверей. Кожен може увійти. Забрати, що хоче. І хто ж захистить зараз від мародерства, місцевого й міжнародного, її душу та її майбутнє?

Україна – знову – вкотре! – ризикує стати колонією. Незалежна, вільна, соборна... колонія. Цього разу – Заходу. Тільки й того, що темного, жорсткого, бруталного східного господаря замінить господар західний, – чемний, освічений і досвідчений, усміхнений, але дуже спостережливий. До всього, що потрібно йому. І якому буде глибоко байдуже, «ще не вмерла» чи вже вмерла та Україна, яка нам так болить і яка для нього поки що – не більше, як «географічне поняття», — так Меттерніх колись сказав про Італію.

... І Україна з Української Радянської стане цього разу новим варіантом Банана Репаблік. Де тубільці будуть розважати західних колонізаторів екзотичними танцями. Може, тільки в українській версії голі сідниці будуть цнотливо прикриті шароварами. Але так само, як із Української Радянської завжди долинали одностайне «ура!», так з новітньої Бананової республіки

чутиметься вже не заборонене «гей!» А іноді навіть – гей, гей, гей!.. Зі сцени. В залі ж про щоденні проблеми говоритиметься суржилом або «русским человеческим языком» .

Боляче? Боляче. Страшно? Страшно. Але розмова жорстка – і мусить бути такою. Ці проблеми – не гарячий кисіль, а вулканічна лава.

Україна може вижити як Україна поки що завдяки лише культурі. Економічних її потужностей на сьогодні недостатньо для рівноправного діалогу зі світом. Лише духовні її потужності можуть забезпечити повноцінну її присутність на сцені сучасної історії. Культура – єдиний посланець, який може дати духовне, психологічне, моральне – і, врешті, наукове обґрунтування нашому давньому прагненню бути самостійною державою. Культура – посланець душі України та її інтелекту, її людська і творча суть. Лише культура може відстояти національну ідентичність нашої Батьківщини. А ця ідентичність – не лише колір прапора чи форма герба: це синтез духовного досвіду нації, вартісний для цілого світу. Національна ж ідентичність України, зафіксована також на рівні інституцій та структур, котрі цю ідентичність засвідчують, – єдина наукова та юридична підстава для світу вважати Україну самостійним об'єктом історії; без якого ця історія була б неминуче ущербна. Так, не прапор іншого кольору. Не гасло. Не вигук на маніфестації. А науково виведений на комунікативний рівень той незглибимий творчий потенціал нашої нації, який може бути цікавий іншим народам, – ось що переконає світ.

Ми вперше вступаємо в діалог зі світом на рівноправних началах. Однак поки що рівноправність – суто формальна, якщо й взагалі не фіктивна. Створюються нові структури, будуються нові зв'язки, – але поки що все це на стадії еволюції. І п'ять років, і двадцять п'ять, і століття тому можна було сказати, що в усіх наших бідах винуватий «зовнішній ворог». Він таки й винуватий, був і є, але сьогодні вже надто багато залежить од нас, – якою якістю ми наповнимо ці структури, наскільки вистачить нам людської чесності та професійної компетенції, якою мірою ми здатні не лише нарікати на наші проблеми, а й розв'язувати їх.

Інакше культура зосередиться в танці підробних козаків, котрі весело котять по сцені порожню бочку. Щоправда, за припущенням, повну горілки. А економіка тим часом, зведеться до гуркоту по англійських банках порожньої бочки гетьмана Полуботка. Теж, за припущенням, повної золота.

В уяві зовнішнього реципієнта ми ще не набули контурів культурної реальності, виразно відмінної від етнічного хаосу посттоталітаризму. Ще

й тому зараз усе залежить від нас. Зараз думає Київ (чи так здається?). Зараз вирішує Львів (чи це наша ілюзія?). Через те анахронічністю та безвідповідальністю віс од «вічних українських питань»: ми такими є чи такими нас зробили? Нецікаво й неактуально. Ми є те, що ми робимо, – сказав Сартр. І якщо ми здатні закодувати свій творчий потенціал не лише в «ой» та «гей», – неодмінно буде Україна. Якщо ж українці виявляться нездатні забезпечити власній культурі гідний її простір реалізації та представництва, не слід ображатись, якщо Захід і далі вважатиме безпідставним бажання провінції під назвою Україна, цього «російського Провансу», як дехто твердить, відокремитися від «решти Росії».

Отже, побудова України. Свідома, цивілізована, конкретна. Наведення мостів зі світом. Створення структур та інфраструктур, які забезпечать представництво реальної України, формування об'єктивного її образу в світовій свідомості. Це завдання, а, точніше сказати, надзавдання має два основних аспекти: 1) репрезентація культури України; 2) культура репрезентації України.

Отже, аспект перший. Однією з форм репрезентації культури України є наука про неї. Називається україністика. Такої дисципліни не існує. Передбачаю здивований і обурений зойк моїх колег у відповідь на це твердження. Однак повторюю: україністика як наука, як славістична дисципліна не існує. Цією потенційною галуззю славістики займаються в основному самі Українці – і доки це так, автономізації даної дисципліни не відбудеться. Поодинокі випадки, цікавості або звертань зарубіжних учених до даної матерії чи навіть нависання праць, своєю винятковістю та спорадичністю лише підтверджують це правило. Що б можна було сказати, наприклад, про англійську культуру, якби нею, і в тому числі, творчістю Шекспіра та Байрона, займалися виключно англійські вчені? Можливих припущення два: а) ця культура така незначна у своїй провінційності, що нікому не цікава; б) напевно виною її небуття є історичні пертурбації, і культура ця гідна уваги; однак очевидно, що самі англійці не запропонували інструментів до її вивчення, то чого це хтось інший мусить витратити на це час?

Ніби абсурд, а тим часом це модель української ситуації. Історичне самоусвідомлення, критичне осмислення та інтерпретація української культури з боку самих її носіїв ще й до сьогодні не вийшли на рівень повноцінної естетичної комунікації зі світом. Ми, звичайно, можемо в черговий раз надірати душу й голос, розповідаючи, як нас душила імперія. Але лише тоді це дасть результат, якщо буде сформульовано не в жанрі нарікань чи декларацій, а в жанрі наукового аналізу даного історичного явища.

Осмислення, інтерпретацій, аналіз – це викладання (отже, кафедри), це дослідницькі та перекладні книжки (отже, видавництва). Не місце підкреслювати конструктивні, а часом і рятівні зусилля діаспори в цьому напрямку, – не йдеться про їхню недооцінку. Залишається, проте, факт, що в основному це все та ж сама україністика українців для українців. Порівняно з теоретичним та інституційним потенціалом світової славістики україністика займає простір тих крихт, що клюють голуби біля храму, де вітвар, колони, купол належать іншим відділам славістичної науки. Або, точніше, майже виключно одному – єдиному її відділу – русистичі. Оскільки фактично вся світова славістика – це русистика. Нічого дивного: покоління за поколінням аристократів старих часів та інтелектуалів часів новітніх створили могутню матеріально – технічну основу для цієї дисципліни. А крім того, а може, й насамперед тому, Росія і за царів, і за комісарів була державою і через те формувала й множила структури зв'язку зі світом.

Кількісна диспропорція (а відтак, треба сказати, і якісна) русистики й решти славістики – разюча. Там, де російську мову, історію, культуру в одному університеті вивчають 150—200 чоловік, Польщею, Чехією та іншими країнами займаються по 6—7 студентів. Так само, як Україною. Однак дається взнаки диспропорція якісна: всі слов'янські культури, і насамперед російська представлені кафедрами у всіх світових центрах славістики. Що ж до україністики (в ще гіршому, становищі хіба лише білоруси), то десь, у якомусь одному на цілу країну місті викладається мова; дозвіл на це отриманий шляхом багатолітнього штурму бюрократичної Бастилії; а науковий результат – цілком відносний, оскільки неможливість – за відсутністю кафедр – поглибити знання в ширшому культурологічному розрізі не дає студентам жодного шансу стати повноцінними фахівцями -україністами.

Реально, з вашої точки зору, протистояти цій велетенській імперії світової славістики-русистики? По суті, ця наукова імперія – чи не міцніша від імперії історичної. А Україна знову опиняється в подвійному капкані: навіть ті русисти, котрих не визнавала сама імперія з ідеологічних міркувань, твердо переконані: українська література веде свій початок ...аж від Енея, який, як відомо, «був парубок моторний». Який серйозний університет стане виділяти кошти на цю історичну химеру? На цю молоденьку провінційну літературу?..

Один зважився. Чи, ліпше, зважається. Римський. Вже 14 років тут зусиллями професора Санте Грачотті, одного з китів італійської славістики ХХ століття, викладається українська мова. Кардинально змінилася ситуація

відтоді, як за шановним професором в рідкісні його приїзди тут назирці ходили вже радянської випічки «моторні парубки» або ж непроникними очима уважно читали за плечима професора газету, – геть як у поганих детективних фільмах. Тепер професор Сакте Грачотті – почесний член української Академії наук. Утворення Української держави робить можливим – і необхідним – заснування кафедри україністики в Римі. Це означає народження офіційної україністики в Італії. Це означає прецедент – і поштовх – для розвитку україністики, як самостійної славістичної дисципліни, в усій Західній Європі...

Можливо це? Ні. Чия відповідальність? Українців. Не КДБ у даному разі і, не імперії: кожен з них зайнятий зараз своїми проблемами (в основному – як існувати, проголосивши своє неіснування?). Відповідальність наша. Відповідальність національної інтелігенції. Річ у тім, що українська академічна наука не має юридичних форм зв'язку зі світом. А справа ця досить навіть елементарна. Парламент приймає Закон про визнання я боку України ступенів, титулів та звань зарубіжних учених, відтак дозвіл для них

брати участь у конкурсах на посади заввідділами та завкафедрами в Україні.

Теоретично це також основа для заснування у нас зарубіжних кафедр західними вченими. Всі переваги – на боці наших, фахівців: італійські та інші вчені ще не стали в чергу на викладання в наших українських престижних університетах; але Закон цей створив би юридичні основи взаємності наукового обміну зі світом. Таким чином, українські вчені отримали б можливість викладати за кордоном, інтегрувати свій досвід у світову науку й створити молоде покоління українців, яке й збудує підвалини цієї ще майбутньої, але вже повноцінної за таких умов наукової матерії.

На прохання італійських славістів звертаюся з цими питаннями до політиків України, від яких залежить її інституційне майбутнє. Мене вислуховують – і розводять руками. Як це зробити? З чого почати? Та з того, що прийняти Закон і ввести цей пункт у двосторонню Угоду між Італією та Україною про співробітництво. Чи принаймні розпитати поляків, чехів, угорців, румунів, як вони це зробили. Давно. Дуже давно.

Але тут починається незрозуміле. Амбасадори різного рангу натякають, що кафедри україністики в принципі не потрібні, бо важливо, виявляється, щоб «люди просто їздили» і т. п. Не надто й суттєва така реакція, врешті, оскільки цілковита відповідальність у цих питаннях належить Києву. Посли – всього лише функціонери, хоч і високі, держави, котрі, проводять у життя політичну чи культурну стратегію уряду (якщо вони, звичайно, не

Мальро і не Сен-Жон Перс...). Драма ж у тому, що, здається, юридичні основи культури та структурна її архітектоніка на, концептуальному рівні не входять у ментальність вашого політичного світу.

Ось тут і постає проблема: культура репрезентації України. І проблема ця глобальна, яка торкається всього історичного корпусу суспільного та духовного буття нашого народу. Українська культура мабуть, єдина в Європі культура, що не має своєї інституційної історії. Процес інституціоналізації блокувався на різних етапах, – і особливо жорстоко в ті часи, коли культура, незважаючи на неможливі для цього умови, все ж виходила на якісно новий рівень розвитку. Імперія ще в давні часи унеможливила будь-який прямий зв'язок України зі світом; а опосередкування цього зв'язку через центр означало водночас підконтрольність, цензуру і форми репрезентації України, вигідні лише імперії. В той самий брутальний спосіб цензурувався і зворотний процес: постачання України інформацією – завжди поверховою, спотвореною чи свідомо неточною – про зовнішній світ.

Фольклор як єдина форма репрезентації України, цей всюдисутній фольктоталітаризм, який супроводжує весь історичний розвиток цієї культури, – явище, зумовлене вельми мудрою і софістикованою стратегією імперії на знищення України, її автентичного культурного обличчя. Не органічною народною культурою, яка теж у свою чергу нищилась, а ерзац-фольклором був заповнений простір нашого духовного життя. Інтелектуальна ж культура України була не просто знищена, а витруєна, – фізичною розправою, непоправними моральними деструкціями або ж і просто цвинтарною тишею забуття. А саме цей шар будь-якої національної культури виконує комунікативні функції; і саме він має особливу потребу в інституціях. Бо лише класичні наукові, культурні та відповідні урядові структури можуть забезпечувати зв'язок інтелектуальної культури зі світом. Вперше за свою історію незалежна Україна здобула собі можливість створити автономні, як у національному, так і в економічному сенсі, – структури. Структура, на яку має бути звернена максимальна увага, – звичайно ж, дипломатичне представництво – як основний формальний та юридичний механізм світової комунікації. Але, здається, це так воно більше «в теорії», ніж на практиці.

Не так давно словосполучення «посольство України» звучало не менш дотепно, як «сорокаградусний мороз у Ефіопії». Сьогодні це реальність, необхідність, навіть поспіх.

Оксана Пахльовська ,
д.ф.н., професор

УСПІХ УЧЕНИХ КПІ НА МІЖНАРОДНІЙ КОНФЕРЕНЦІЇ В ГАБРОВО

З 18 по 20 листопада ц.р. в Технічному університеті Габрово (Болгарія) відбулася XI щорічна Міжнародна науково-технічна конференція UNITEN' 11, у якій взяли участь представники з 20 країн Європи і Азії. На форумі зроблено 287 наукових доповідей на 19 секціях. Представницькою була делегація з НТТУУ «КПІ» на чолі з куратором довгострокового співробітництва між нашим університетом і ТУ Габрово професором Ю.М. Кузнецовим.

З великою увагою і зацікавленістю міжнародна аудиторія сприйняла доповідь автора теорії генетичної еволюції електромеханічних і електромагнітних систем проф. В.Ф.Шинкаренка, у якій було узагальнено результати унікальних геномно-еволюційних експериментів, аналогі яких відсутні у світовій науці. Науковцям уперше було презентовано новітні результати міждисциплінарних досліджень, які підтверджують, що функцію генетичних програм виконують періодичні системи породжувальних елементів (електромагнітних, хімічних біологічних, числових, музичних звуків тощо), які одночасно є формою подання принципів збереження і визначають загальносистемні принципи кодування генетичної інформації.

Структурно-системні дослідження в генетичній електромеханіці дали поштовх створенню начал генетичної механіки – найбільш старої науки про рух тіл, чому була присвячена доповідь проф. Ю.М. Кузнецова. Професор показав генетичну еволюцію побудови і розвитку структури механічних систем різного походження на прикладах верстатів, механізмів і вузлів. Він запропонував концепцію створення і верстатів нового покоління і їх елементів, що передбачає і генетичний принцип з багаторівневим морфологічним синтезом; каркасні й оболонкові конструкції несучих систем; агрегатно-модульний принцип і використання інформаційних технологій і інтелектуальних систем.

На прохання керівництва ТУ Габрово, професори В.Ф. Шинкаренко і Ю.М. Кузнецов виступили з показовими лекціями перед студентами, аспірантами, викладачами. Делегація вчених і аспірантів нашого університету була прийнята ректором ТУ Габрово Дешкою Марковою. Під час зустрічі, було узгоджено нові напрями науково-технічної співпраці в рамках чинного договору про співдружність між НТТУУ «КПІ» і ТУ Габрово.

«Київський політехнік»

З НАУКОВОГО ДОРОБКУ ЗАГАЛЬНОТЕХНІЧНОГО ВІДДІЛЕННЯ

Загальнотехнічне відділення налічує 26 академіків від 20 ВНЗ 15 міст України. Переважна більшість академіків працює активно.

Академіки НТУУ «Київський політехнічний інститут» Кузнецов Ю.М., Мікульонюк І.О., Шевченко О.В. в співдружності з академіками Мельничуком П.П. (ЖДТУ, м.Житомир), Луцівим І.В. (ТНТУ ім.Пулюя, м.Тернопіль), Пальчевським Б.О. (ЛНТУ, м.Луцьк), Саленко О.Ф. (КрНУ ім.Остроградського, м.Кременчук) працюють над проблемою створення і дослідження вітчизняного обладнання нового покоління в машинобудівному комплексі та інших галузях народного господарства України. Результати їх досягнень доповідалися на міжнародних науково-технічних конференціях в Україні, Болгарії, Росії та інших країнах.

Активну участь в діяльності Академії беруть Абдулагазис У.А. (Кримський інженерно-педагогічний університет, м.Симферополь), Головачук А.Ф. (Уманський національний університет садівництва), Корець М.С. (Національний педагогічний університет ім.Драгоманова, м.Київ), Найдиш А.В. (Таврійська державна арготехнічна академія, м.Мелітополь), Поляков М.В. (ДНУ, м.Дніпропетровськ), Сидоренко С.І. (НТУУ «КПІ»).

Здобутки активно працюючих академіків за останні 5 років вагомі: 26 монографій, 12 підручників, 17 навчальних посібників з грифом МОНМС України, понад 100 патентів на винаходи і корисні моделі, 7 авторських свідоцтв на твори науки.

Під керівництвом цих академіків захищено 8 докторських і 17 кандидатських дисертацій, виконано більш 20 держбюджетних і господарствових тем для розвитку вітчизняної науки, освіти і виробництва.

Особливої уваги заслуговує фундаментальна держбюджетна НДР №2267-Ф «Розвиток теорії проектування верстатів нових компоновок на базі системного аналізу та синтезу механізмів з паралельною структурою», яка виконана в НТУУ «КПІ» (науковий керівник акад. Кузнецов Ю.М.). В ній розв'язана актуальна проблема створення технічних засад і методології проектування нового покоління вітчизняних верстатів з механізмами паралельної структури (далі МПС) на рівні компонентики, де можуть бути визначені основні їх показники, що залежать від компоновочного рішення.

Об'єкт дослідження – процеси формоутворення, принципи компонування, керування, функціонування металорізальних верстатів нового покоління на базі стрижневих систем постійної довжини.

Предмет дослідження – металорізальні і деревообробні верстати з МПС.

В теоретичних дослідженнях застосовано основні положення теорії еволюції технічних систем, теорії компоновок, кінематики, кінетостатики і динаміки верстатів, модульний принцип, теорії технології машинобудування, системного підходу, теорії машин і механізмів, аналітичної геометрії, теорії R-функцій, теорії матриць, елементи алгебри логіки, кортежів, числення предикатів, теорії графів і множин. Чисельний аналіз і розрахункові експерименти нових компоновок виконувались на комп'ютерних моделях, побудованих в сучасних системах автоматизованого проектування: AutodeskInventor, SolidWorks, ANSYS. Для кінематичного аналізу і візуалізації формоутворюючих рухів нових компоновок верстатів з МПС розроблено інтерактивний програмний модуль в середовищі AutodeskDSMax із застосуванням об'єктно-орієнтованої мови програмування MaxScript компанії Autodesk. Для розвитку аналітичних залежностей використовували математичні пакети Maple та MATLAB.

Запропонована теорія компонування і досягнуто підвищення ефективності проектування каркасних компоновок високопродуктивних багатокоординатних верстатів з МПС на основі нової концепції, основні особливості якої такі:

1. Генетичний підхід до класифікації, опису, еволюції розвитку і прогнозування технічних систем.
2. Багаторівневий морфологічний підхід до побудови і синтезу технічних систем.
3. Застосування каркасних і оболонкових конструкцій несучих систем на основі теорії будівельної механіки.
4. Агрегатно-модульний принцип компоновок.
5. Використання перспективних інформаційних технологій та інтелектуальних комп'ютерних систем.

Науково-технічний рівень виконаної роботи відповідає світовому, а в деяких випадках перевищує кращі світові зразки по собівартості виготовлення на порядок, зниженню металоємності і мобільності в умовах гнучкого автоматизованого виробництва.

Очікуваний економічний ефект від створення одного вітчизняного верстата з МПС в порівнянні із зарубіжними зразками досягає 30-150 тис.у.о. По цій темі отримано 29 патентів України на винаходи та корисні моделі (в т.ч. 16 зі студентами), подано 9 заявок на винаходи та корисні моделі (в т.ч. 2 зі студентами).

По тематиці виконаної роботи захищено 3 кандидатські дисертації (Гуменов В.В., Хасан Аль Дабас, Фіранський Д.О.).

Основні результати роботи передані для впровадження на верстатобудівні підприємства: ВАТ «Веркон» (м.Київ) і ХК «Мікрон» (м.Одеса). Пропозиції були надані Міністерству промислової політики України. Ведуться роботи по продажу ліцензії в Анголу на створення навчального класу з 15 настільних верстатів керованих, від комп'ютерів.

Результати роботи також впроваджені в навчальний процес на кафедрах конструювання верстатів та машин НТУУ «КПІ» та технології машинобудування Херсонського національного технічного університету при викладанні курсів «Технологічне обладнання з паралельною кінематикою» (введені наступні розділи: «Кінематика, математичне моделювання і візуалізація формоутворюючих рухів у верстатах з МПС і штангами змінної довжини», «Агрегатно-модульний принцип створення верстатів гібридних каркасних компоновок»), «Технологічні процеси до верстатів з ЧПК», «Системи автоматизованого програмування верстатів з ЧПК», «Робото технічні системи і комплекси для фармацевтичних і мікробіологічних виробництв» (введені наступні розділи : «Промислові роботи з паралельною кінематикою», «Робототехнічні системи та робототехнічні комплекси на базі верстатів з механізмами паралельної структури»).

Зокрема МПС можуть використовуватися при виробництві: металообробних верстатів різного призначення,, деревообробних верстатів, роботів і робототехнічних комплексів, текстильних машин, лазерних машин, верстатів для відновлення зношених деталей, зварювальних машин, спортивних і авіатренажерів, атракціонів з різними рухами.

Значних результатів досягнуто при виконанні досягнуто при виконанні прикладної НДР «Розробка технологій прецизійної обробки композиційних матеріалів з трансформацією властивостей поверхневих шарів – 2008 – 2010рр.» і фундаментальної держбюджетної теми «Розробки теорії різання неметалевих композитів на основі функціонально-орієнтованого підходу (науковий керівник акад. Саленко О.Ф.). Результати роботи впроваджено на підприємствах ХК «АвтоКрАЗ» (м. Кременчук) при випуску автомобілів КрАЗ-260-55; підприємствах ПП «Інфрацентр» і «Родень» (м.Черкаси), ЧП «МИР» (м.Бердянськ); ДП «Антонов» (м.Київ) та трьох ВНЗ України.

Кузнєцов Ю.М.,

д.т.н.,проф., академік-секретар
загальнотехнічного відділення АН ВО України

ЮРІЙ МИКОЛАЙОВИЧ КУЗНЄЦОВ

Юрій Миколайович Кузнєцов – відомий учений, людина великого таланту. В 342 підприємства впроваджено його винаходи. Він має авторські свідоцтва на винаходи в Угорщині, Болгарії, країнах СНД та Росії. Йому належить наукова школа станків-автоматів, станкових комплексів і їх механізмів по модульному принципу.

Його люблять студенти, шанують колеги-викладачі – кандидати і професори, бо вміє він об'єднати їх навколо нових науково-дослідних робіт. Юрій Миколайович – романтик за натурою і водночас він шукає правди і справедливості, як дома, так і на роботі, якій віддає себе повністю. Любить і шанує він тих, хто «вміє думати», тобто щось робити. «Люблю працювати сам і від інших вимагаю того ж» – говорить професор. Тому що певен, треба готувати еліту для нової України. Інколи він згадує, як на 4-му курсі не знав, як затиснути поршень автодвигуна під час обробки його отворів під палець шатуна. Пересклав на «відмінно» і це вплинуло на все його подальше життя в інституті.

В 1997 році Юрій Миколайович виграв конкурс «Патентознавство і авторське право». Тоді ж і підготував проект підвищення активності молоді. Надав книги ректору. «Не по темі професор працює» – так багато хто відповів на цей жест. Але Юрій Миколайович був підготовлений до такої діяльності, адже в 70-ті роки вів курс «Основи технічної творчості». Його концепція сподобалась ВНЗ і вони ввели її до навчальних програм.

Юрій Миколайович вже написав понад 600 праць та більше 30 книг – монографій, підручників, посібників, довідників. Наприклад, довідник «Верстати-автомати», який складається з 4-х частин, видано в Болгарії. «Я й зараз працюю над книгою про дипломне проектування. Я ніколи не пишу зразу, спочатку накопичую досвід, проходить 5 років – і тоді вже можна щось робити. В освіті консерватизм – це позитивна річ. В Китаї побудував у м.І Тан, провінції Шандун завод «Патрон — ВТЛ» з виробництва самозатискних клинових свердлувальних патронів. Ми свого виробника знищили, а вони, китайці, свого підняли, у них своє власне виробництво – не купують чужих товарів, а виробляють самі. Я п'ять років

керував договорами про міжнародний зв'язок з Китаєм. Чотири рази їздив до Китаю, двічі відвідував місця, де проживав Конфуцій» – ділиться Юрій Миколайович. «Почалося знайомство з китайцями на Познанському ярмарку. Китайці побачили там винаходи Юрія Миколайовича –самозатискні клинові свердлувальні патрони і докладну інформацію про них. З цього і почалося: запропонували наукове співробітництво. Була підписана угода з Хуазонським університетом науки і техніки (м. Ухань. Китай).Китайці навчили нас як слід співробітничати».

Багато років Юрій Миколайович очолював раду новаторів Жовтневого району м. Києва, був членом ВАК, головою комісії з нормування праці і зарплати профкому КПІ.

«Мене часто запитують, як я навчався. Середню школу закінчив із срібною медаллю. Під час іспитів мені помилково поставили четвірку, я не пройшов по конкурсу. І після бесіди з ректором поїхав в Одесу, мене зарахували на механічний факультет політехнічного університету. Навчався добре і відмінно. І тільки на 4-му курсі одержав єдину двійку, а пересклав іспит на відмінно. У 1064 році я поступив в аспірантуру до професора Хаймовича, а пізніше перейшов до професора Орликова. Кандидатську захистив у 1969 р., а докторську у 1984 р.» – згадує Юрій Миколайович.

«Маю дружню сім'ю. Ми з моєю дружиною Тамарою Іванівною – щасливі батьки сина Сергія та дочки Марини. У нас троє внуків – Данило, Настя і Аннушка. Я дотримуюсь традицій, відштовхуюсь від них, беручи все найкраще» – ділиться Юрій Миколайович.

Такі основні дати і події з життя академіка Ю.М.Кузнєцова.

Юрій Миколайович Кузнєцов – один з видатних діячів АН ВО України. він своєю щоденною наполегливою працею заслужив повагу у численної громади науковців України і за її межами. Бо ніколи не згаяв даремно хвилину вільного часу, – працював над актуальними питаннями технічної науки, брав на себе тяжку працю і ще тяжчу відповідальність, старався впоратись з цим. Має багато учнів і послідовників не тільки в Україні, а й у європейських країнах, в Китаї.

Академія наук вищої освіти України гордиться Юрієм Миколайовичем Кузнєцовим і повідомляє про це широку громадськість.

М.І. Дубина,
Президент АН ВО України

МІСТО КОРОЛІВСЬКОГО БЛИСКУ, КОЗАЦЬКОЇ ГОРДИНИ ТА СВІТОВОГО СМУТКУ

На запрошення адміністрації Краківського аграрного університету з президентом Академії наук вищої освіти України М.І. Дубиною направляємося до Кракова. Початок жовтня. Вузькі приватні смужки землі ще вкриті незібраною кукурудзою, які прикрашають польські землі. Садиби багаті, хоча з різним рівнем достатку. Краків вразив сірістю, темними та облупленими будівлями не лише в передмісті, але і в центрі.

Нас зустрів екс-ректор університету, професор, іноземний академік нашої академії Казімеж Косіняк –Камиш. Із перону повіз до своєї домівки у центрі міста. Професори живуть добре у власних будинках. Професор аграрного університету працює у чотири рази менше, ніж я (210 годин річного педагогічного навантаження), але в декілька зрізів отримує більшу платню. Життя у Кракові значно дешевше (продукти, овочі, фрукти), ніж у Києві. Поселяємося у готель поблизу Королівського замку.

Наступного дня нас зустрічають в природничому відділенні Польської академії наук, де ми робимо наукові доповіді. Я подаю історію ветеринарної медицини України від часу Київської Русі до сьогодення.

Знайомимося з містом. Краків давнє місто, розміщене на р. Вісла. Воно знаходилося на древньому торговому шляху, який вів із Західної Європи в Київську Русь та до Каспійського моря.

Перша письмова згадка про Краків зроблена у 965 році. Дякуючи Київському князю Святославу, який звільнив ці землі від язичників, землі Кракова стали резиденцією польських королів та студентства. У 1364 році тут відкрито польський університет – Ягеллонський університет. Слід зазначити, що дещо раніше серед слов'янських країн університет був відкритий у Празі (1348 р.). В обидва університети українські ваганти направлялися на навчання.

Нас полонив своєю красою та музеями Ягеллонський університет, відомий горб Вавель, який складається із королівського замку, кафедрального собору, церковних та світських споруд. Багатства замкових зібрань вражають. Це кріпти із гробницями королів, королівські апартаменти, рівно як і колекції живопису свідчать про велич і багатство. Мимоволі промайнула думка, що все це українське. Адже за сотні років

польські вельможі (Потоцькі, Вишиневецькі, Сап'єги та інші) вивозили все з України, навіть історичні цінності. Так, Л Сап'єга вивіз із печери «Вертеба» (с. Більче-Золоте Тернопільської області) експонати праукраїнської культури, яким декілька тисяч років (посуд з глини з унікальним розписом, вироби із кісток, каменю). Слід віддати належне полякам, що в археологічному музеї Кракова існує експозиція «Ukrainaprzedwiekami» де виставлено невелику частку національних скарбів, а решта розпродано в приватні музеї.

Далі наше знайомство продовжується з Окулом (передмістя), в центрі якого знаходиться велика площа св. Марії Магдаліни, костели св. Петра і Павла (1597-1635) св. Андрія (1079-1098). Між костелами розміщується площа Головного базару із знаменитими торговими рядами Сукенниці.

Площу Головного базару прикрашає пам'ятник Адаму Міцкевичу, який по красі поступається Львівському пам'ятнику.

Площа Головного базару завжди була місцем зібрання жителів. Тут поляки зустрічали свого визволителя Т. Костюшка та спостерігали за гордовитими козаками, які приїжджали сюди з мирною місією, чи сприймали смерть з піднятою головою та посмішкою на обличчі.

Нині ті далекі часи нагадує трубач, який виконує хейнал кожен годину направляючи по черговому трубу на всі чотири сторони світу та сучасні візники на каретах.

В місті жив Ян Матейко, про що свідчить площа Матейко, яку оточують будівлі XIX ст., особливо будівля академії мистецтв з бюстом Яна Матейко.

Краків володіє унікальним міським парком (планти), який у вигляді стрічки охоплює старинну частину міста. У місті існує Грюнвальдський пам'ятник із кінною статуєю Владислава Ягайло, Музей фармації з колекцією фармацевта І. Лукасевича, який винайшов керосинову лампу, пам'ятник українському лірнику та меморіальна дошка на церкві, присвячена українському голодомору.

Третього жовтня ми були запрошені на церемонію святкування початку навчального року в університеті. Польські студенти розпочинають навчальний рік 1 жовтня. В аграрному університеті збереглися традиції пошанувати в студенти з часу Ягеллонського університету, звідти бере коріння університет.

Аграрний університет відповідає всім вимогам Євросоюзу і обладнаний сучасним устаткуванням. Цю роботу провів экс-ректор К. Косіняк-Камиш, особливо при будівництві технологічного інституту. Професор

К. Косіняк-Камиш ще проводить велику культурну програму з Україною. Він провів декілька концертів хорової музики під девізом «Духовні мости єднання».

Останній день перебування у Кракові ми присвятили відвідинам Освенціуму (Auschwitz-Birkenau). Багато прочитано про звірства німців, бачено, але нас пройняло особливе почуття – дух замучених жертв. Вони гинули за примхою кількох людей, волю якої виконували мільйони. Чому так сталося? Освенціум, як і решта таборів повинен бути пересторогою для всіх. Негатив, як цунамі, може охопити як багатих, так і бідних. Це страшно – біля 1,5 млн. смертей. Слід робити висновки. Дух невинних супроводжував нас цілий день. Таке не забувається.

Сповнені баченого, дякуємо керівництву університету і особливо К. Косіняк-Камиш, Ж. Канія, С. Новак за надану можливість познайомитися з Краковом.

Станіслав Рудик,
професор, член Національної спілки
журналістів України,
академік АН ВО України

• ВОЛИНСЬКИЙ ПІСНЯР

На Волині народився і проживає автор та виконавець Сергій Шишкін. Він із тієї когорти непересічних особистостей, творчість яких, на щастя, визнана ще за життя, хоч і не повною мірою.

Сергій Шишкін закінчив Луцьке музучилище з класу фортепіано, згодом інститут культури в Рівному, 16 років працював викладачем музшколи. Якийсь час працював у відділі молоді і спорту при Волинському міськвиконкомі, був організатором і душою фестивалю «Володимир». Різні були запрошення у Сергія Шишкіна, та він відмовляється, як відмовився ще у 1979 році бути керівником популярного гурту «Світязь». Натомість за 25 років творчої біографії пройшов через безліч стилів і напрямів від року й авангарду аж до авторської пісні. А нещодавно побував на концерті в обласному центрі Закарпаття.

«Я дуже хотів побувати в Ужгороді. Знаю, що у мене тут є друзі, та не гадав, що так багато», — сказав у захопленні під теплого прийому після виступу С. Шишкін. Він — щирий і чесний у житті, у творчості. Тож заслуговує на велику шану і повагу. Дай Боже йому нових пісень і відродження фестивалю «Володимир».

Ю.Гончаров, «Срібна куля»

• ЛИСТ ДО РЕКТОРА

До редакції газети «Харківський університет» щороку надходить понад 1000 листів читачів. Листи людей різного віку і проблеми, які їх тривожать, часто найнесподіваніші: від спогадів випускника Харківського університету 50-х рр. минулого століття про своїх вчителів до ось таких — студентських. Цю підпірку писали студенти філологічного факультету, відділення журналістики, на одному із своїх практичних занять з аналітичних жанрів, вивчаючи важливий жанр журналістики — лист. Студенти обирали можливість звернутися до ректора академіка проф. В. С. Бакірова з найбільш важливими питаннями, що їх турбують, стосовно університетського життя. Студенти написали листи, у яких поділились своїми думками та побажаннями щодо покращення навчальних буднів.

Що ж найбільше хвилює наших студентів? Найпоширенішою виявилася проблема холодних аудиторій першого та другого поверхів узимку. Ця проблема сьогодні гаряча напередодні нового опалювального сезону. «Без гарячого чаю руки до ручки примерзають», – пише Кристина Загребельна із Групи ЛЖ-31. Олена Минько, ЛЖ-32: «Складно слухати лекції, навчання стає іспитом на виживання». Багатьох студентів турбує питання паління. Анна Петренко, ЛЖ-32: «Ідучи зранку на заняття, я натикаюся перед університетом на непрохідну стіну ядучого тютюнового диму». У декількох листах каразінці скаржилися на відносини з іноземцями. Саша Васильєва (ЛЖ-32) наголошує на зневажливому ставленні деяких студентів до наших дівчат та неввічливості у спілкуванні з викладачами. Аліна Калініна пише про ситуацію у гуртожитку № 9: «Наші сусіди не беруть участь у генеральних прибираннях, сміять, не реагують на прохання не галасувати після одинадцятої та багато іншого. Хочеться, щоб усі мешканці були добрими господарями і теж відповідали за порядок».

Виявилось, що для плідного навчання нашим студентам недостає приємного естетичного вигляду університету. «Похмура картина незмінної обшарпаності стін з боку внутрішнього дворика наганяє тугу та смуток», – пише Світлана Тітова, ЛЖ-32. Але не лише це може пригнітити чутливе серце каразінця. Карина Литвиненко, ЛЖ-32: «Портрети померлих професорів при вході викликають пригнічення на початку робочого дня. Здається, що немає сенсу навчатись, працювати, бо смерть все одно всіх зітре. Чи не краще було б вішати скорботний портрет на кафедрі, де працювала людина? А на стенді — побажання доброго ранку та плідної праці?» Приємно, що частина звертань присвячена більш серйозним проблемам, таким як освіта для студентів з обмеженими фізичними можливостями Дар'ю Зеленську хвилює питання, пов'язане саме з навчальним процесом: чи має студент право паралельно з офіційно зазначеними для його спеціальності вивчати за власним бажанням ще й додаткові курси? Багато студентів скаржились на ціни в буфетах, що «кусають гаманці», недостатньо різноманітну їжу, навіть на необхідність замінити пластикові стаканчики на паперові. У листах піднімалися й інші питання: потреба у більш поглибленому вивченні іноземних мов, відсутність фінансування студентської творчості, недостатньо місткі та швидкі ліфти (а буває, що й непрацюючі), необхідність більш розвинутої спортивної інфраструктури, питання ремонту та інші. Цікаво, що, проаналізувавши всі листи, з'явилось враження, що у навчанні переважній більшості студентів недостає лише більш комфортних умов: тепліших аудиторій,

більш дешевої їжі та напоїв, швидких ліфтів та ін. А побажань щодо самого процесу навчання майже немає. Стає питання: невже в освітній сфері все настільки ідеально, що студентів все влаштовує, чи, можливо, вони просто не задумуються над цим? Гадаємо, тут треба пригадати відому піраміду потреб А.Маслоу, у якій потреби у пізнанні та освіти розташовані значно вище за фізіологічні потреби, тому не варто дивуватись, що на першому плані для студента завжди будуть бажання навчатися у теплі та мати можливість купувати собі доступну і якісну їжу.

М.Косатова

- Вийшли в світ праці молодих вчених, видані в Парижі (Editions Institut Culturel de Solenzara). В збірку увійшли праці Д.Чистяна, В.Вакуленка, Ольги Казакевич, Зінаїди Сікорської, Наталії Жовтої, Альони Кос та ін..
- З 30 вересня по 5 жовтня ц.р. в службовому відрядженні перебували у Кракові академіки Рудик С.К. і Дубина М.І. Вони ознайомились зі старим і багатим на оздобу містом, побували в найважливіших культурно-інформаційних закладах. Також, мали зустрічі і розмови із вченими Польської академії умітності.

Президент АН ВО України Дубина М.І. на інавгураційних зборах Університету рільничого вручив диплом академіка АН ВО України професору Університету рільничого К.Косіняці-Камишу. Переповнені студентами і професорами три зали палацу довго вітали професора з обранням академіком Української АН ВО.

- Професор Університету рільничого К.Косіняка-Камиш подарував для бібліотеки Академії книгу «Duchowe i kulturowe miedzimie z dzys Polskai Ukraina».
- Відбулося засідання Президії АН ВО України. Виступили про результати наукової конференції «Наука і бізнес» академіки В.П.Литвин та В.В.Стецюк. академіки С.К.Рудик та М.І.Дубина розповіли про зустрічі з науковцями-поляками та вироблення спільних планів щодо подальшої наукової роботи.
- У Кракові в Музеї археології експонується частина речей з комплексної теми «Трипільська культура» під назвою «Україна крізь віки» («Ukraina przed wiekami»).
- АН ВО України разом з Сумським педагогічним університетом та іншими закладами 18-19 жовтня провела наукову конференцію «Наука XXI

століття, індустрія, хай-тек та сучасна освіта». В роботі конференції взяли участь переважна більшість гуманітарних вузів України. З доповідями виступили М.В.Попов, М.В.Попович, В.С.Лук'янець, В.О.Цикін та ін. Доповідачі, виступаючи склали книгу «Наука ХХІ століття, індустрія, хай-тек і сучасна освіта».

• **МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЗАПОРІЗЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Університет має 22 чинні угоди з університетами, освітянськими Організаціями та підприємствами Республіки Білорусь, Болгарії, Китаю, Німеччини, Великобританії, Польщі, Російської Федерації Чехії Швеції.

В рамках науково-технічного співробітництва з Білоруським державним технологічним університетом у 2003-2006 роках виконаний спільний між-державний проект «Дослідження механізмів стомленого пошкодження та підвищення циклічної міцності конструкційних матеріалів які працюють у екстремальних умовах», результати якого являють собою значний інтерес для промисловості Білорусі та України. До державного комітету з науки та технологій Республіки Білорусь і до Міністерства освіти і науки України поданий спільний науково-технічний проект «Розробка технологій, що забезпечують підвищення механічних, технологічних та експлуатаційних властивостей вторинних силумінів до рівня первинних.

Продовжують успішно розвиватися зв'язки з Краківською гірничо-металургійною академією-проведення спільних науково-дослідних робіт, участь у науково-технічних конференціях У співпраці задіяна кафедра «Технологія металів».

З Магдебурзьким університетом ім. Отто фон Геріке (Німеччина) існують творчі зв'язки протягом 10 років. Від ЗНТУ тут задіяні кафедри «Металорізальні верстати та інструменти» та Технологія ливарного виробництва». Створено спільну наукову школу кафедрою «Металорізальні верстати та інструмент (зав.каф., проф., д.т.н. Л.Й.Іващенко) та «Інститутом техніки виготовлення та забезпечення якості Магдебурзького університету ім. Отто фон Геріке, яка досліджує проблеми підвищення терміну роботи інструменту та якості обробки поверхні деталей. Школа успішно функціонує і по теперішній час.

Динамічно розвивається співпраця між ЗНТУ та компанією Delcamplc(м. Бірмінгем, Великобританія), яка в 2001 р. передала університету ліцензію на використання її програмного забезпечення. Обладна-

но комп'ютерний клас технологій цієї компанії. За останні роки ЗНТУ одержав від фірми Delcam plc ліцензованого програмного забезпечення приблизно на 1,0 млн дол США. У Великобританії пройшли стажування викладачі ЗНТУ. За допомогою ЗНТУ навчальні центри Delcam відкриті у інших ВНЗ України.

2008 р. Запорізький національний технічний університет було прийнято до Мережі університетів країн Причорноморського регіону (BSUN). Членом Міжнародного виконкому BSUN від України було обрано ректора ЗНТУ С.Б.Белікова.

• **Рішення міжнародної наукової конференції «Високі технології в наукових дослідженнях університетів : нанотехнології та наноматеріали, інформаційні технології, енергоефективність, технології високих напруг»**

19-20 жовтня 2012 р. на базі Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» під патронатом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України та при підтримці Харківської обласної державної адміністрації та Харківської міської ради проведена Міжнародна наукова конференція «Високі технології в наукових дослідженнях університетів: нанотехнології та наноматеріали, інформаційні технології, енергоефективність, технології високих напруг».

В роботі конференції прийняли участь керівники вищих навчальних закладів України, директори наукових установ НАН України, провідних наукових центрів та промислових підприємств з різних регіонів України, а також представники ВНЗ Угорщини, Греції, Німеччини, Росії, Румунії.

Програма конференції була успішно виконана.

Обсудивши підсумки пленарних засідань конференція відмічає:

- високий науково-технічний рівень представлених результатів досліджень та розробок;
- постійну увагу вчених та промисловців до питань розвитку нанотехнологій, інформаційних технологій та високих технологій в цілому;
- необхідність в підготовці та перепідготовці кадрів для високотехнологічних галузей економіки;
- орієнтації на здобутки та стаłe зростання наукових шкіл університетів в галузі високих технологій;
- проведення в життя державну політику в ІТ галузі на базі університетів, які на даний час є вузловими центрами, що акумулюють інформаційно-комп'ютерні ресурси, кадровий потенціал;

■ поєднання та підтримки в університетах наукових розробок, які спрямовані на розвиток високих технологій у реальних секторах економіки.

З огляду на вищенаведене учасники конференції ухвалили:

► Вважати пріоритетним напрямком діяльності вищих навчальних закладів фундаментальні і прикладні наукові дослідження в індустрії наносистем і створення матеріалів з ексклюзивними властивостями, конструювання нанокомп'ютерів та нанороботів, розробки основ систем обробки інформації, обґрунтування та створення високотехнологічного екологічного обладнання з мінімальними енергозатратами, а також новітні результати у технології високих напруг.

► Сприяти державі в організації нової галузі промисловості – наноіндустрії.

► Здійснити відбір пріоритетних напрямків нанотехнологічних розробок з урахуванням перспектив подальшої комерціалізації, конкурентоспроможності та визначенню їх місця на внутрішньому ринку.

► Вирішити питання оснащення вітчизняних дослідників сучасним обладнанням, необхідним для створення нових матеріалів і технологій для наноелектроніки, оптоелектроніки, спінтроніки, механотроніки та мікросистемної техніки, а також синтезу та діагностики нанопродуктів; створити національну нанотехнологічну дослідницьку ланку (національні лабораторії, науково-дослідні центри тощо).

► Створити цілісну освітню систему підготовки нового покоління науковців, матеріалознавців та технологів, які мають фундаментальні знання, володіють сучасними інформаційними технологіями та спроможні проводити дослідження на новітньому діагностичному обладнанні, яке використовується у нанотехнологіях.

► З метою формування важелів впливу на процеси в ІТ-галузі сформувати систему Державних центрів, що будуть проводити діяльність з впровадження інформаційно-комп'ютерних технологій в освітній процес, наукові дослідження та проекти на замовлення реального сектору економіки.

► Сконцентрувати провідних наукових центрів потужні ліцензійні програмні та апаратні засоби, наукові та педагогічні кадри.

► Стимулювати міжнародну кооперацію в ІТ-галузі, надаючи підтримку університетам з налагодження зв'язків із зарубіжними партнерами.

► Розвивати інфраструктуру GRID-середовища, розподілені та кластерні технології тощо та сформувати програми МОНмолодьспорту спільні з ЄС, США та іншими партнерами.

Конференція рекомендує Міністерству освіти і науки, молоді та спорту України:

- ініціювати розробку державних програм в галузі високих технологій з найширшим залученням вищих навчальних закладів;
- у пріоритетному порядку забезпечувати фінансування НДР у галузі високих технологій;
- розробити програму модернізації дослідницьких баз провідних університетів;
- активізувати роботу в галузі трансферу технологій;
- рекомендувати керівникам ВНЗ в пріоритетному порядку розробляти комплексні науково-дослідні роботи;
- звернути увагу керівників ВНЗ на подальше збереження та розвиток наукового потенціалу університетів;
- рекомендувати керівникам ВНЗ особливу увагу приділити розвитку проривним технологіям XXI -сторіччя;
- розглянути питання щодо введення до складу спеціалізованих рад вищих навчальних закладів (технічного спрямування) керівників промислових підприємств України.

Є.М.Суліма, Перший заст. Міністра освіти і науки, молоді та спорту.

Л.Л.Товажнянський, Ректор НТУ «ХПІ» (від учасників конференції)

Позаду – річка Вісла

ОКСАНА ЛЯТУРИНСЬКА

Є багато прикладів, коли громадськість занадто байдуже ставилась при житті до своїх видатних діячів. Досить згадати ставлення італійців до Галілея і Верді, французів до автора опери «Кармен» Бізе, повне забуття і жебрацьку смерть Бетховена, кпини сучасників Вагнера з його музики, ставлення тогочасних англійців до геніального Байрона та ін..

Коли подібні факти існують у великих державах, де є могутні культурні заклади, а підтримка з державних фондів може поліпшити стан подібного ставлення, то значно гірші наслідки це має для народів недержавних або ворогомокупованих. Українці тривалий час були саме в такій ситуації. Окупанти-поляки, румуни, мадяри, росіяни – немилосердно і планомірно обезголовлювали наш народ, винищуючи передусім репрезентантів українського духовного й культурного життя з метою знищити все національне, душу народу.

І в цей аполітичний час вороги вкоротили віку геніальному Шевченкові, допустили до напівголодної смерті Івана Франка, Юліана Романчука, а в новітніх часах – Юрія Клена. Та хіба тільки цих?! Все це діється тоді, коли фізичне знищення або душевна втома і заломання кожної, не тільки виняткової та талановитої української людини, є непоправною втратою і трагічним унеможливленням світлого майбутнього нашого народу. До таких людей належить і Оксана Лятуринська, яка народилася 1904 року на невеличкому хуторі поблизу Вишнівця на Кремянеччині. Була вона шостою дитиною в своїх батьків. Звернула на себе увагу вже на шостому році життя: намалювала, досить схожий, портрет своєї сестри. Вчилася в школі Острозького братства. У вісім років написала свій перший вірш «В Альпах», а тринадцятилітньою Оксана пише вірші «Ліс шумить», глибокий за змістом та досконалою формою, чим привернула до себе увагу учителів цієї школи. Вірші декламують на всіх святах і вечорах Острозького братства, в школі якого вона вчилася до 5 класу.

В буремні 1917-1921 роки вона переривала навчання і дістається до Чехословаччини. В Празі 1926 року матурує в українській реальній гімназії.

Вчилась вона дуже добре, швидко опановувала мови, що дало їй можливість читати класичну літературу в оригіналі.

По закінченні гімназії записується на факультет і вивчає філологію в Празькому університеті, відвідує Вищу промислову школу, Українську студію пластичного мистецтва. Тут вона створила погруддя Т.Шевченка і С.Петлюри, пам'ятник полеглим у м. Пардубіце (Чехія), художні портрети О.Олеся і його сина Ю.Ольжича. Бере участь у виставках як майстриня з кераміки, як лялькарка. Її хист привітала тогочасна критика. Як студентка вона особливо цікавилася літературою, філософією, історією та мистецтвом. На допитливу студентку звернув увагу Юрій Кандиба-Ольжич. Спільність розуміння українського мистецтва та поезії веде її до вступу в «Спілку українських митців, письменників і журналістів в Празі» де вона знайомиться і співпрацює з Ю.Ольжичем, Ю.Липою, О.Стефановичем, М.Чирським, Ю.Дараганом, І.Лашенком та ін..

Вона захоплюється проблемами сучасного українського мистецтва, поезії, історії України, його мужніми світлими моментами, героїкою боротьби своїх ровесників і батьків. Тут в Чехословаччині публікує в часописі свої поезії «Гуртуймося», «Смерть козака», «Думу про скривавлену сорочку» в яких оспівує мужність молодих воїнів, українських патріотів. У 1938 році коштом Є.Вирового виходить її перша збірка віршів «Гусла», в якій «сурмами дзвенить завзяття бою» і вона рекомендує, що її ровесникам, як і всім українцям знати лиш одне: «загин або перемога» для першої частини цієї збірки є типовим вірш:

*Я в ремінь кину смолоскип,
Осяю шлях великий,
Висоти скель, провалля глиб
І подвигом натхненні лики.
Чи вдалеч кожному пройти?
В це кожний свято вірить.
І контур, ні, не затремтить
Цих постатей твердих і сірих.*

Це була збірка пошуків власного голосу і стилю, що відрізняв її від інших поетів т.з. «празької школи» – Ольжича, Маланюка, Дарагана, Липи.

Молода поетеса свій обраний світ сприймає як перебір струн гуслів давньоукраїнських кобзарів, що разом з українським військом йшли на проу проти гострих мечів і моці «золочених щитів», ворогів не жахаючись. Тут образність (до речі, дохристиянська) сполучена з образністю християнською (і це наближає її поезію до поезики Богдана-Ігоря Антонича).

Вже в ранніх творах О.Лятуринська показала вправне володіння ораторським стилем («Щитом Господнім заслони, мечем Архистратига»), в народно-релігійному дусі користувалися мовою квітів, вдало оперувала символічною гамою кольорів (синьо-сині сподом, верхом – золоті, вже йдуть хресним ходом, мов короги ті). Лірика і епос, жіноча ніжність духовна міць сполучені між собою єдиним сплавом, характеризують тільки єдину в своїй суті тональність поезії О.Лятуринської. З цього приводу Павло Зайцев писав: «Є в ній щось від особливої «амазонської ніжності» – ніжність жінки – воїниці, коли вона відкладає стріли й лук і віддається пестошам мрій, ще не стративши напруження м'язів» (Ми, 1939, № 4, с.109).

Другу поетичну книжку «Княжа емаль» О.Лятуринська присвятила Ю.Дарагану. вже самі назви чотирьох частин цієї збірки – «Печерні рисунки», «Княжа емаль», «Волинська майоліка», «Філігран» свідчать, що її творила душа не тільки поетеси, а й художниці. І справді природа там подана з вражаючою силою і мальовничістю – чи йде мова про саму природу, чи те живе, що в ній існує.

*Ліси ловить! П'янючі ночі!
Звір затремтить, птах затріпоче,
Непевен час, ані берліч,
Ані відбочини дорі.
Вогні запалють хтиво ночі,
Хижать напружаться і скочить,
І переможно оподалік
У ліс потужний кине рик.*

Творчість О.Лятуринської позначена історичністю. Це помітно в компануванні першої збірки «Гусли». Це дається взнаки і в збірці «Княжа емаль», де барельєфний образ пралісів печерної і княжої доби, за око – враже око! Одному з двох упасти. Рука тверда, граниста, ніж гострий, широкий ніж.

*...не знаєш гасла – боронись!
Освячений держу я спис,
Я попіл бороню батьків,
Героїв слав, честь борців...*

Подаючи гострий і вірний фільм тогочасної доби, поетеса інколи висловлює і своє наставлення: у вірші, що подає образ Ярослава Мудрого, вона говорить:

*...чоло спокійне .Пишний плащ соболій
На князю-велич не кривава*

*Того, чиє імення Мудрий,
Приникнув ворог вовком, зубром,
А князь – хіба розважно й мудро –
Лише в «Правді» месті право...*

У «Волинських майоликах» та «Філігранах» в майже кожному вірші перлини-малюнки природи весняної, так і осінньої, і зимової. У вірші «Св-шан – зілля»:

*...образ весни мове черкнуті настелі:
Від настілу, що ще тодішне листя стелить,
Відбився весело і пурхає метелик:
То Божя синь, то ніжно кинута рожевість,
То ще не сита зелень квітів яблуневих...*

В осені ж:

Час вийти на пейзаж!

*Взяла вже осінь брами княжі
І в лісі ходить аж по п'яти*

Убрана в куни і шарлати,

*Так ясно в сонячних просіках!
Як розлилася прозолоть сторіка*

І емалева прочинь...

Закінчується збірка досить бадьоро:

*О, чую, ріг скликає турій!
І лицарі мечі ладнають
Нехай чоло моє похмуре
Ось панцир вір. Ось зброя скраю,
За честь, за стяги злотні русі
За січову батьківську славу!*

Оксана Лятуринська відома і як дитяча поетеса. Дітей вона дуже любить і має глибоке порозуміння про їхню душу. Доказом того є збірка дитячих віршів «Бедрик», надіслана нею на літературний конкурс до Львова. На жаль обставини 40-х років не дали їй можливості дочекатися появи цієї збірки. Щобільше: їй навіть не повернули рукопису. А згодом працівник з дитячої літератури в Канаді, щораз друкував, як свої, вірші зі збірки «Бедрик».

В 1942 році під псевдонімом «Роксана Вишневецька» О.Лятуринська завершила збірку новел з дитячих літ під назвою «Материнка». Видано її в таборах Баварії в 1946 році. Новели оповідають про дітей і їх друзів-тварин і мають глибоке виховне значення.

Присвятила дітям і перекладену нею книжку Сетона Томсона «Звірята-герої», або «Діти джунглів». Для дорослих поетеса переклала частину лірики Мардена, з чеських романтиків – Бендля, з білоруської мови – вірші Геніуш та Богдановича. Але більшість з названого пропала. Зберегла О.Лятуринська невидану збірку «Веселка» (на теми міфологічні), нескінчену поему «Героїка», почала «Раменники» (малюнки із празького життя) та написала під псевдонімом «Єроним» поему з часів табірної життя, яку назвала «Літопис». Поема написана досить вправно, глибокий у ній зміст, різноманітна форма – від простецько-наївної «Веснянки» (як у збірці «Веселки»):

*Кликала із малечку
весну ще й русалочку:
- Любонько, приходь,
личенько спогодь!
Щоб таке, як в сонечка,
мала неньки донечка,
Як вишневий цвіт,
Аж до пізніх літ!*

чи заклопотанно – гуморного характеру:

*не зумів щось зробити,
щось забула приказати,
або він щось запримітив-
як це знати, як це знати!
Та ж варила я любисток
У самісінький полудень
Та ж обстоювала чисто
Додавала м'яти-рути.
Та ж приказувала наче:
-Зілля, зелено вскипай- но!
Полюбляй мене, юначе,
Засилай сватів негайно!*

Знаходимо в поемі і трагічний, біблійний пафос зі збірки «Героїка»:

*..ключарю- Петре – вони
Прийдуть від брами, мов з сухіт,
Самі кістляві. Голі й босі,
Та Батьківщини чудний піт
Горить в серцях, мабуть і досі,
Прийдуть без слави, без відзнак*

*І не на те, війну забути!
Прийдуть вони на сурми знак
І по зюйд-ост маршувати.
Там їхні друзі. Голіруч.
Ідуть на смерть, у тюрми...
Ключарю-Петре, вийми ключ
І хай Архангел сурмить!*

Є тут перегуки із «Літопису»:

*Десь там, десть там земля обітована,
Десь там урочище і дім новий,
Десь там воно, не тільки як омана
Затвердження у гідності людській.
Пасти череди, первину орати,
І будувати свій, свій власний дім,
А ввечері по праці біля хати
З свого його вогнища вдихати дим
І знати, так напевно знати:
Це все твоє, що ти здобув трудом,
І потай не вдеруться в хату таті
І скарбу не візьмуть під божником,
А твій божник ганебно не осквернить...
І ось, і ось в думках ти весь вже там,
О, мріє-рожка! В неї гляньте, терни.
Стоїш у сповненні ти сам на сам -
І бачиш: це не все, що має бути,
І радості не маєш ти з черед,
Усе пригадуєш ти щось на смерть забуте,
Лишивши на столі і хліб, і мед.
Що це є? Чи прадідів могили,
Чи степу синь і жайворонка спів
І верби над ставком похилі
чи то понищені гроби батьків?
І відчуваєш: тут усе чужинне,
Свій рідний дім ти не забудеш тут...
І враз запахне солодко крушина
От, як тоді, під весни каламут,
От, й як тоді, коли свою єдину*

*Ти землю покидав на глум чужим...
А що, я що ти скажеш своєму сину
Чи ж ти чоло не схилиш перед ним?
Нема отчизни. Іншої не треба!
Ніколи не вросте у серце чужина.
Хай ще і ще нас Бог карає й небо
Отчизна в світі є лише одна!
І їхати десь в світ – страхотно
Її лишати, може, назавжди.
Вона ж з тобою маревом блакитним
Усюди піде. Де ступаєш ти.*

Коли до цього додати вірші, друковані під псевдонімом на сторінках «Літературно-наукового вісника» у Львові, далі таборові творчість (вірші на академіях (святах) в таборі), виправу різних вертепів Рейнарловича в рр. 1947-1948 та переклад п'єс для гумористичного театру Давидовича. То ми матимемо собі повний нарис Оксани Лятуринської як поетеси.

Не менш відомою є О.Лятуринська як художниця і скульптор. Як уже згадувалось, вже 6-літньою вона малює свою сестру. Але справжня праця її над собою датована роками 1925-1931, коли вона студіює малярство в академії мистецтв у Празі (у професора Мако), а скульптуру - в мистецько-промисловій школі (теж у Празі) у відомих чеських професорів Фойтіка та Дворжака. Саме вони вважали, що Лятуринська «має чоловічу руку» і здібна до монументальності. Мако знаходив у неї «м'якість» жіночої руки. Навчаючись, О.Лятуринська дістала державну стипендію Чехословаччини на мистецьку подорож по республіці. Три її найкращі праці – «Китаянка», «Янгол» та «Голова матері» чехи вміщують до Пантеону Академії між найкращі чеські скульптури.

З її подальших робіт треба відмітити пам'ятник полковнику Коновальцеві, Кобизькому та полеглим В Подубицем (метрополії східної Чехії) останнього часу в таборі Ашефенбург – пам'ятник професору Животко. Було багато інших менших праць, більшість з яких була знищена при бомбардуванні Праги в 1944 році. Частину їх збережено у пані Мирної, в Музеї визвольної боротьби та Історичному архіві. Що сталося з ними нині – невідомо.

Як художниця О.Лятуринська дала багато пейзажів і портретів – портрет М.Грушевського, І.Франка, Т.Шевченка, Ольжича, Вашингтона і це все, що лишилося з багатой творчості минулого. Не стало О.Лятуринської 13 червня 1970 року. Похована вона в Міннеаполісі (США).

М.І. Дубина, д.ф.н., проф., акад., В.Ф. Погребенник, д.ф.н., проф., акад.

ОЛЕКСАНДР ШУМСЬКИЙ

В одному з листів Сталіну на 12-му році свого заслання О.Я.Шумський писав: « Я протестую проти розправи наді мною. Розправи без денно світла гласності, без пред'явлення мені будь-яких звинувачень, без можливості захищатися. Скільки я не писав у всі інстанції! Просив! Переконавав! Доводив! І все марно... якщо мене хто звинувачує в чому, то хай робить це гласно, щоб я міг захищатися. Я не боюсь ніяких звинувачень. При денному світлі гласності всі вони, вся брудна ягодицька стряпанина розлетиться, як дим по вітру. А якщо не має ніяких звинувачень(а їх і не було й бути не може), то я вимагаю реабілітації публічної».

Хто ж він, автор цього листа, чим завинив перед партією і народом?

Народився Олександр Якович Шумський 2 грудня 1890 року на Житомирщині в сім'ї наймита. 1906 року закінчив двокласну сільську школу і почав працювати на лісопильних заводах Готесмана і Брохмана. «У цей час на заводі у нас був гурток робітників, до якого входив і я. Цей гурток мав зв'язок з українськими С. Д. (Спілкою), до якої й ми належали, — згадував згодом Шумський. — Таким чином, з цього часу, з 1908 року, я примкнув до робітничого руху».

1911 року О. Шумський «втік, від батька в Москву», за допомогою знайомих по Волині товаришів влаштувався на роботу і вступив на вечірнє науково-популярне відділення університету імені Шанявського. Відчувши брак знань, він залишає університет, наполегливо займається самоосвітою і 1915 року екстерном витримує іспит на атестат зрілості, стає студентом ветеринарного інституту. Однак в інституті навчатися не зміг, бо був призваний до армії. В армії О. Шумський залишався під впливом українських соціалістів – революціонерів, до московського гуртка яких вступив ще 1914 року, вів антиурядову пропаганду, за що 1916-го був за заарештований і відправлений в діючу армію — на Південно-Західний фронт. Але й там Шумський продовжував революційну діяльність. У період Лютневої буржуазно-демократичної революції обирається делегатом корпусного, армійського і фронтового з'їзду солдатських комітетів.

Відряджений у розпорядження Київської губернської земельної управи, він стає її членом, зростає його авторитет у середовищі українських есерів. (Від цієї партії О.Я. Шумський був обраний до складу Центральної ради.) З 1917 року, з III з'їзду УПСР, він – один із лідерів її лівої течії, представники якої виступили з критикою соціальної, в першу чергу аграрної, політики Центральної ради. Як активний противник конфронтації з Радянським урядом, був заарештований, і лише випадковість врятувала його від розстрілу. «Певно, було за що, якщо мене – члена Центральної ради ця ж Центральна рада кинула в тюрму і присудила до розстрілу, — писав згодом в автобіографії Шумський. — При цьому треба мати на увазі, що відбувалося це в грудні 1917 і січні 1918 років, коли грім Жовтневої революції тільки докочувався до Києва, коли рада намагалася перепинити шлях Жовтню на Україну під приводом національного самовизначення».

З 23 лютого 1918 року ліва опозиція в УПСР починає видавати свою газету «Боротьба», через яку заявила про розрив з попереднім курсом УПСР, а на IV з'їзді партії захоплює більшість у складі обраного з'їздом ЦК. Цим було покладено початок утворення нової партії — Української комуністичної партії (боротьбистів), яка оформилась у серпні 1919 року. Природно, що Шумський поділяв вимоги боротьбистів. Водночас він був одним із тих лідерів боротьбизму, котрі під впливом поглиблення соціалістичної революції на Україні, особливо в умовах громадянської війни та зовнішньої інтервенції, дедалі більше розуміли згубність для українського народу розпорошення його революційних сил. Він особисто немало зробив для зближення боротьбистів з більшовиками, а потім і для входження кращих, послідовно революційних елементів з партії боротьбистів у Комуністичну партію більшовиків України.

З початком німецько-австрійської окупації України Шумський перебирається на Волинь. Організовує розподіл поміщицької землі, очолює боротьбу робітників і селян Житомирщини та Київщини проти військових формувань гетьмана, а потім і Директорії. Лінію його поведінки в цей час

яскраво ілюструє такий факт: після урочистого переїзду із Фастова до Києва Директорія скликає Київський губернський з'їзд куркульських за своїм класовим змістом «Трудових Рад», який мав висловити довіру Директорії і послужити репетицією до скликання «Трудового конгресу – верховного органу влади на Україні». Цей план потрібно було зірвати, використати з'їзд для посилення боротьби проти Директорії. Проте ні боротьбисти, ні тим паче більшовики з'явитися легально на з'їзд не могли. Туди пішов Шумський. Під вигаданим прізвищем узяв слово для привітання і тільки

на трибуні назвав себе. Довго викривати антинародну політику Директорії йому не дали. Отямившись від розгубленості, войовничо настроєні «делегати з'їзду» кинулись до трибуни. На захист Шумського тут же виступили інші. Шумський був заарештований «за осквернення національного прапора». — за словами головуючого на з'їзді Янка. Але з'їзд було розколото...

На початку 1919 року, внаслідок гнучкої диференційованої тактики КП(б)У щодо дрібнобуржуазних партій, боротьбисти пішли на контакти з більшовиками, з Радянською владою. О. Я. Шумський працює в колегії Наркомату освіти України, а в період наступу Денікіна залишається в підпіллі, організовує трудящих у партизанські загони для боротьби проти білогвардійців та петлюрівських військ, що наступали із заходу. Постановою Політбюро ЦК КП(б)У від 12 червня 1919 року Шумський разом із В.Затонським, М.Левицьким, В.Порайком та ін. був введений до складу Галицького бюро при ЦК КП(б)У.

В умовах громадянської війни Шумський був одним з небагатьох у партії боротьбистів, хто зрозумів вирішальне значення для долі Радянської влади найтіснішого військового й економічного співробітництва радянських республік. Слідом за більшовиками України він підтримав ленінську ідею створення їхнього військово-політичного союзу. Заявивши 19 травня 1919 року від імені своєї партії про підтримку об'єднання збройних сил радянських республік, О. Я. Шумський послідовно виступав проти тих у власній партії, хто дворушничав, тривалий час вів безпринципну політичну гру навколо проблем історичного, доленосного значення цього союзу для українського народу.

Тактика КП(б)У щодо боротьбистів відповідала загальним інтересам трудящих України, що йзумовило її успішне здійснення. Проте слід наголосити і на тому, що вироблена КП(б)У тактика не могла б мати успіху без зустрічного руху в середовищі боротьбистів. Еволюція поглядів кращих їх представників під впливом конкретних і глибинних процесів на Україні перших післяжовтневих років неминуче вела до розуміння життєвості й історичної зумовленості політики КП(б)У.

IV конференція більшовиків України в березні 1920 року надала Шумському, серед 18 інших представників УКП(б), мандат з правом вирішального голосу. Партійний стаж йому було затверджено з травня 1918 року. «Я прийшов до комунізму з українського національного руху і притому не в одиночку, а з цілим загonom, — писав згодом Шумський. — І це не була перебіжка тихцем, а перехід з відкритим лицем і піднесенням забралом після боїв, які привели до розгрому головної партії українського національного руху, хребта

Центральної ради, партії українських есерів. Відомо і те, що в розколі українського національного руху, коли він став відігравати контрреволюційну роль, в об'єднанні лівих, схильних до комунізму елементів цього руху, і в злитті їх з партією більшовиків на мою долю випала роль застрільника, передовика».

Відомо, що дезорганізаторські дії «децистів» на IV конференції КП(б)У, делегатом якої з правом ухвального голосу став і Шумський, призвели до кризи. Більшість делегатів конференції не брала участі у виборах ЦК. ЦК РКП(б) визнав неправомочним ЦК КП(б)У, нав'язаний конференції «децистами». Політбюро ЦК РКП(б) ухвалило до остаточного розв'язання питання про ненормальне становище, що склалося на конференції КП(б)У, створити тимчасове бюро ЦК КП(б)У в складі двох представників старого ЦК, двох — нового і одного представника від колишніх боротьбистів. Цим представником від колишніх боротьбистів став О. Я. Шумський. Телефонограмою від 24 березня 1920 року у Харків Сталіну, який був представником ЦК РКП(б) на IV конференції КП(б)У, В. І. Ленін повідомив: «Політбюро ЦК РКП постановило створити тимчасове бюро з представників старого ЦК і нових по 2 представники. П'ятим членом бюро призначити колишнього боротьбиста тов. Шумського».

25 березня 1920 року тимчасове бюро ЦК КП(б)У у складі А.Іванова, С.Косіора, М.Безчетвертного(Ніколаєва), Х.Раковського і О.Шумського заслухало повідомлення Шумського про ліквідацію партії боротьбистів і обговорило всі питання, пов'язані з цим. Згодом Шумський стає членом ЦК КП(б)У, обкрається членом Політбюро і Оргбюро ЦК КП(б)У, очолює відділ ЦК КП(б)У по роботі на селі, та водночас, за дорученням ЦК КП(б)У багато уваги приділяє залученню до радянської і господарської роботи колишніх боротьбистів.

З нападом на Радянську країну військ Польщі О. Я. Шумський виконує доручення ЦК КП(б)У щодо мобілізації людських і господарських ресурсів на відсіч агресії. Зокрема, 27 квітня 1920 року Політбюро ЦК КП(б)У приймає рішення відрядити О. Я. Шумського в Полтавську губернію, а 22 червня — в Одесу. В липні-серпні 1920 року Шумський очолює Одеський губернський ревком. У період розгрому банд барона Врангеля він входить до складу Реввійськради XII армії, потім очолює Київський губернський революційний комітет. Був членом і радянської делегації на Ризьких переговорах про укладення мирного договору з Польщею.

Третього квітня 1921 року Політбюро ЦК КП(б)У у складі Г.Петровського, Д.Мануїльського, Х.Раковського, Ф.Кона і В.Чубаря приймає постанову затвердити О.Я. Шумського повноважним представником

Радянської України в Польщі. Якщо врахувати, що Шумський почав представляти інтереси Радянської України в Польщі через два тижні після підписання мирного договору в Ризі, то зрозуміле те навантаження, яке лягло на плечі радянського повноважного представника в цій країні. Шумський успішно виконав доручену йому місію. (З Варшави він був підкликаний у зв'язку з ліквідацією представництва України і призначенням союзного представника у лютому 1923 року).

З лютого 1923 року по травень 1924 року О. Я. Шумський працює уповноваженим ЦК Всеробіт-землісу на Україні, у травні-вересні 1924 року — завідуючим агітаційно-пропагандистським відділом ЦК КП(б)У, а 29 вересня 1924 року Політбюро ЦК КП(б)У приймає рішення рекомендувати Шумського народним комісаром освіти України. Наркомат освіти в той час відігравав провідну роль в організації всієї ідеологічної роботи в республіці. Крім того, слід мати на увазі, що діяльність цього Наркомату значною мірою зумовлювалася багатонаціональним складом населення УРСР. 80 процентів його в середині 20-х років складали українці, а 20 — представники інших націй і народностей. Тому в діяльності КП(б)У щодо здійснення виробленої XII з'їздом РКП(б) політики коренізації, яка була спрямована на наближення органів Радянської влади до трудящих всіх національностей, на їхню активну участь в економічному і культурному будівництві і зміцненні дружби народів СРСР, чітко визначалося два аспекти: українізація і створення необхідних політичних та економічних умов для всебічно культурного і духовного розвитку національних меншостей.

У квітні 1925 року питання про хід українізації всебічно обговорювалося на пленумі ЦК КП(б)У, на якому з доповіддю «Про українізацію» за дорученням Політбюро ЦК виступив О. Шумський. Відзначивши, що здійснення національної політики партії у галузі державних відносин між радянськими республіками успішно розв'язано створенням Союзу РСР, Шумський основну увагу приділив внутрішнім проблемам національної політики партії на Україні. «Залишаються, — говорив він, — два інших завдання, поставлених XII з'їздом партії у рішеннях з національного питання — це завдання вирощування і зміцнення партійних кадрів з місцевих людей і про наближення Радянської влади у національних республіках до трудящих цих республік щодо мови і культури, тобто перед нами стоїть те завдання, яке ми позначаємо одним словом — українізація в її широкому суспільно-культурному розумінні».

Діяльність О. Шумського на посту наркома освіти УРСР до обрання генеральним секретарем ЦК КП(б)У Л. Кагановича (квітень 1925р.) не ви-

кликала жодних серйозних нарікань. Так було і в перші місяці перебування Л. Кагановича на Україні. Проте невдовзі стосунки між Л. Кагановичем і О.Шумським різко загострилися через ту обставину, що О. Шумський порушив перед Й.Сталіним питання про необхідність замінити Л. Кагановича на посту генерального секретаря ЦК КП(б)У іншим працівником.

Лінія Л. Кагановича в цей час у галузі національного питання на Україні була плутаною. Він висунув хибну тезу про те, що в умовах диктатури пролетаріату буржуазно-націоналістична ідеологія і культура неминуче і в дедалі зростаючому темпі поширюватиметься на шкоду пролетарській ідеології і культурі. Досягнення в національній політиці партії, перспективи її розвитку Л.Каганович необґрунтовано пов'язував з «теорією» (що утверджувалася в той період) загострення класової боротьби, ідейної боротьби у сфері національної політики. Ця теза відбита і в резолюції Хз'їзду КП(б)У на звіт ЦК. «Тільки в цій боротьбі, — зазначалося в резолюції, — ми можемо вести правильну лінію національної політики».

О. Шумський, висловлюючи законне невдоволення методами роботи, які практикував Каганович, разом з тим, здається, не завжди правильно розумів завдання партії в галузі національно-культурного будівництва, необґрунтовано дорікаючи КП(б)У за недостатню увагу до українізації.

На закритому засіданні пленуму ЦК КП(б)У Каганович різко виступив проти Шумського, звинуватив його в тероризуванні ЦК, в ухилянні від прямих відповідей на запитання. Він вимагав від Шумського визнати помилковість аргументів і самого питання про зняття Кагановича з поста генерального секретаря ЦК КП(б)У. В цих умовах Шумський змушений був заявити: «Я дуже здивований тим темпераментом, з яким виступав тов. Каганович. Нічийм довготерпінням я не хочу зловживати і не зловживаю... Треба пленумові ЦК для заспокоєння організації, щоб я визнав помилковість того, що я порушив перед тов. Сталіним питання про зняття тов. Кагановича і що я пропонував тов. Чубаря в генеральні секретарі? Пленум ставить це питання переді мною руба, вимагаючи, щоб я визнав, що зробив помилку.. Я роблю цю заяву, я говорю, що я визнаю постановку питання про зняття Кагановича помилковою».

Пленум прийняв рішення підтвердити повноваження Політбюро ЦК КП(б)У – залишити генеральним секретарем ЦК Кагановича. На такому рішенні пленуму, як і на заяві Шумського найого засіданні, не могла не позначитися ще одна досить істотна обставина. 25 квітня 1926 року Й. Сталін надіслав лист «Тов. Кагановичу та іншим членам Політбюро ЦК КП(б)У», де багато в чому погоджувався з Шумським. Водночас він зазначив, що Шум-

ський, маючи правильну перспективу, не враховує того, що на посту генерального секретаря ЦК КП(б)У слід залишити Кагановича. Саме ця обставина і зумовила рішення пленуму ЦК КП(б)У, визначила як подальшу лінію поведінки Кагановича, так і перспективу Шумського на посту наркома освіти. 2 лютого 1927 року Політбюро ЦК КП(б)У заслухало доповідь Шумського про роботу Наркомосу. І хоча у виступах М. Демченка, М. Постолювського, В. Чубаря, А. Радченка, К. Сухомлина, В. Затонського, Г. Петровського, М. Скрипника поряд з наявними недоліками в діяльності Наркомату (і особисто О. Шумського) відзначалася велика позитивна робота в галузі народної освіти і культурного будівництва в республіці, Політбюро ЦК КП(б)У задовольнило викликане обставинами прохання Шумського про увільнення його від обов'язків наркома освіти. А на лютнево-березневому пленумі ЦК КП(б)У 1927 року йшлося вже про націоналістичний ухил Шумського.

У доповіді на пленумі Каганович перебільшував недоліки в роботі Наркомосу. «Багато було помилок у тов. Шумського, — говорив Каганович. — ЦК зняв його з поста Наркомосу за те, що він наробив багато помилок... Ми поставили питання принципово, політично».

З приводу звинувачень Кагановича Шумський заявив на пленумі: «... Тов. Каганович тут щось нерозбірливо, говорив про якийсь мій ухил і про помилки. Але що за ухил і в чому, і які помилки? Так це й залишилось вкрите мороком, невідомості і секретом для партії. Але ж це треба було сказати, щоб партія могла подолати цей ухил і на виправленні цих помилок набути певного досвіду. Однак у тому-то й річ, що розмови про мій ухил і про помилку — лише пусті балачки, і не тут криються причини мого відходу. Причина відходу — неспрацьованість з генеральним секретарем т. Кагановичем. З його приїздом на Україну, незважаючи на цілковите бажання з мого боку, мені ніяк не вдавалося налагодити з ним, як з найбільш відповідальним (принаймні, формально) політичним керівником, контакту і встановити політичне співробітництво, хоч із свого боку я робив усе можливе у цьому напрямі».

Крім обстоювання форсованих темпів українізації, Шумський звинувачував ся і в підтримці М. Хвильового. Хоча стаття Шумського в журналі «Більшовик України», на яку на лютнево-березневому пленумі ЦК КП(б)У посилався і Каганович, не дає підстав для такого твердження. Доречно також зазначити, що Шумський критикував Хвильового і на партійних зборах апарату Наркомосу 25 листопада 1926 року. Безперечно, і критика Шумського допомогла Хвильовому зрозуміти помилковість своєї позиції і пу-

блічно осудити її. Однак належної мудрості у ставленні до Хвильового в той період виявлено не було. Більше того, спроби Шумського зберегти Хвильового-письменника, розглядалися як змикання їх на націоналістичній основі.

Радянськими літературознавцями, письменниками в дослідженнях творчості й політичної діяльності М. Хвильового останнього часу зроблені, на нашу думку, об'єктивні оцінки й висновки. Звернемося до думок самого Шумського у зв'язку з цим, як і взагалі у зв'язку з українізацією. Ось що писав О. Я. Шумський у листі до Сталіна 15 лютого 1945 року: «Чи потрібно говорити, що я давав собі звіт у тому, що процес *цей* (українізація, — Авт.) не може проходити безболісно, без боротьби і ексцесів. Я розумів, що, виступаючи з цими питаннями, я ставлю себе під удар, що будь-яка невдача, будь-який перегин, будь-яке лико, як мовиться, буде поставлене мені в докір. І таке лико не заставило себе довго чекати. Ним став Хвильовий зі своїми памфлетами. Я поставився до його виступу, як до хворобливого, істеричного зриву талановитого письменника, якого слід було спокійно, терпляче врівноважити, поправити. Боротьба навколо українізації загострилась. Мене обстрілювали і зверху, і знизу. Та це мене не лякало. Я не належав до боязкого десятка, а до боротьби за свої переконання я звик і життя без боротьби не вважав життям. Турбувало мене інше. Мені стало ясно, що при умовах, які склалися, мені не можна залишатися на посту наркомпроса, бо це негативно відбилось би на справі, за яку я боровся, — на культурному будівництві. Я зробив висновки із становища, що склалося, і звернувся з проханням до вас про від'їзд з України, з чим ви і погодились».

Як бачимо, О. Я. Шумський добре розумів усю складність проблем культурного будівництва в той час. Добре розуміємо цю складність сьогодні, з висот пройденого, з урахуванням досягнутого і ще не вирішеного й ми. Тож матимемо на увазі, що багато питань культурного будівництва того часу, в силу складності і новизни їх характеру, доводилось розв'язувати в умовах гострої полеміки, боротьби. Разом з тим зазначимо, що Шумський ніколи не виступав проти національної політики партії, не ставив під сумнів її життєвість. Саме цим і пояснюється той факт, що далеко не всі в КП(б) У розуміли, в чому принципове розходження Шумського з партією у національній політиці. Про це свідчать і матеріали Х з'їзду КП(б)У, який зазначив у своїй резолюції, що «...в партії виявився... націоналістичний ухил в особі Шумського та ін.». А XI з'їзд КП(б)У, що відбувся у червні 1930 року, констатував: «За звітний період партія до кінця викрила й розгромила у своїх рядах шумськізм, волобуєвщину, хвильовізм».

За цими поняттями — «шумськізм», «волобуєвщина», «хвильовізм» — стоять тільки Шумський, тільки Волобуєв, тільки Хвильовий. Ніхто з них у відстоюванні своїх позицій навіть не намагався апелювати до окружних партійних організацій, не шукав собі прихильників. До того ж, М. Волобуєв опублікував статтю «До проблеми української економіки», зауважимо, в порядку дискусії, в журналі «Більшовик України» на початку 1928 року, тобто вже після від'їзду Шумського з України. І вже у листопадовому номері того ж журналу він публічно визнав помилковість висунутих у ній положень. Тому говорити, що волобуєвщина — економічна основа шумськізму, принаймні, некоректно.

29 лютого 1928 року із засудженням своїх політичних помилок у газеті «Комуніст» виступив М. Хвильовий. «...Цілком правильно поставивши питання про необхідність розширення матеріальних і моральних основ розвитку молоді української культури,— писав він, — я, природно, не бажаючи цього, опинився в ролі рупора українського націоналізму». Зауважимо принагідно, що генеральний секретар ЦК КП(б)У С.В. Косіор на тому ж ХІІ з'їзді КП(б)У говорив: «...Час уже припинити цькування тов. Хвильового за його давні гріхи, що роблять досі деякі наші гарячі, дуже принципові товариші... Хвильовий розкрив і відверто визнав свої помилки і якщо він їх не повторює, то абсолютно неприпустиме яке б тоне було цькування».

У світлі викладеного вище, безпідставною уявляється і сама спроба штучного об'єднання Шумського, Хвильового і Волобуєва як носіїв націоналістичного ухилу. Кожний з них окремо відстоював свою позицію. Волобуєв і Хвильовий при цьому публічно визнали свої помилки. Шумський не визнав, бо його позиція зумовлювалася декларованою і здійснюваною політикою партії.

О. Шумський не заперечував правильності національної політики партії. Він відстоював свою думку щодо темпів здійснення цієї політики, в тому числі українізації, ролі в ній партії, комуністів-українців. Тут він припускався помилок, як припускався непослідовності в оцінці позицій М.Хвильового — то підтримував його, то справедливо осуджував. Тим часом, в обговоренні проблем українізації і так званого націоналістичного ухилу Шумського на засіданнях Політбюро ЦК, пленумах ЦК КП(б)У в 1925-1927 роках підмінювався предмет обговорення. О.Шумський говорив про повільні темпи українізації, про нездатність Л. Кагановича як генерального секретаря ЦК КП(б)У очолювати цей процес, а співучасники обговорення доводили правильність національної політики партії, тобто те, в чому

не сумнівався і Шумський. Доречно буде у зв'язку з цим нагадати думку Шумського, висловлену на партійній зборах апарату Наркомосу 25 листопада 1926 року: «Останнім часом мені доводилося чути..., навіть у партійних колах, про те, ніби я, зокрема, не поділяю лінії партії в національному питанні і не погоджуюсь з діяльністю ЦК щодо проведення українізації. Безумовно, в ЦК, сидять не мумії єгипетські, а живі люди, з живими думками, і тому було б смішно думати, що таке окладне питання як українізація, проходило гладенько і не викликало в ЦК суперечностей. Я себе також не вважаю висушеною мумією, а також не зараховую себе до дельфійських піфій, які проголошували, як відомо, тільки істину. Бувало й так, що і я обстоював не завжди тільки правильні погляди. Але зараз я повинен розчарувати тих, хто чекає наших розходжень і внутрішньої боротьби, бо ніяких розходжень з постановами ЦК щодо національної політики я не маю». Це Шумський сказав напередодні свого від'їзду з України.

З вересня 1927 по лютий 1930 року О. Я. Шумський — ректор Інституту народного господарства і Ленінградського політехнічного інституту. Потім рік (лютий 1930 — лютий 1931 року) був заступником завідуючого агітаційно-масовим відділом ЦК ВКП(б), а з лютого 1931 року до арешту травні 1933 року він працював головою ЦК профспілки працівників освіти, був членом президії ВЦРПС і членом членом редколегії газети «За комуністичну освіту».

Проте і з від'їздом Олександра Яковича з України критика так званого націоналістичного ухилу на чолі з Шумським дедалі загострювалася. Причому, якщо на XI з'їзді КП(б)У в червні 1930 року говорилося про націоналістичний ухил, про «шумськізм», «хвильовізм» і «волобуєвщину», то в 1933 році вже йшлося про «антипартійну групу Шумського». У доповіді на листопадовому (1933 року) об'єднаному пленумі ЦК і ЦКК КП(б)У С.Косіор, хоч як це парадоксально, заявив: «КП(б)У в 1926-1928 роках розгромила націоналістичну агентуру в партії — антипартійну групу Шумського і викрила контрреволюційну суть шумськізму. Розкриття й викриття шумськізму повинно було послужити для нас серйозним уроком, бо воно показувало, що ми маємо тут виступ антипартійної націоналістичної групи, яка комуністичною фразеологією прикривала свої буржуазно — реставраторські прагнення і спиралася всередині партії на націоналістичні елементи, а поза партією — на ворожі класи в країні». Безпідставність таких тверджень, з огляду сказаного вище, очевидна. Проте на тому ж пленумі

С. Косіор продовжував: «Класові корені шумськізму і ухилу Скрипника

одні й ті самі, як один і той самий націоналістичний їх зміст, як однакові є їх пособництво та змикання з інтервентами».

Як бачимо, звинувачення на адресу О. Я. Шумського уже після його від'їзду з України ставали дедалі гострішими, а їх докази — все надуманішими. Безпідставним є і звинувачення О. Шумського в організації розколу в Комуністичній партії Західної України. Насамперед, зазначимо, що Шумський як член Виконкому Комінтерну (обраний ІІ конгресом Комінтерну в 1920 році. — Авт.) брав діяльну участь у роботі КПЗУ. Зокрема, він виступав на IV конференції (квітень 1924 року) і другому з'їзді КПЗУ (жовтень 1925 року), II з'їзду, засідання якого проходило в м. Болшеві під Москвою, і відбулась зустріч О. Шумського і представників КПЗУ зі Сталіним, під час якої поряд з іншими Шумський порушив питання заміни Кагановича на посту генерального секретаря ЦК КП(б)У.

Як уже наголошувалося, лютого-березневий (1927 рік) пленум ЦК КП(б)У прийняв рішення задовольнити прохання Шумського про його від'їзду з України в розпорядження ЦК ВКП(б). На цьому пленумі виступив керівник Закордонного бюро допомоги КПЗУ, члени ЦК КПЗУ, кандидат у члени ЦК КП(б)У К. А. Саврич (Максимович), який відзначив правильність політичної лінії ЦК КП(б)У і, зокрема, в національному питанні. К. Максимович заявив, що він не бачить принципового розходження О. Шумського з лінією ЦК КП(б)У, а тому не згоден з рішенням про від'їзд О. Шумського з України.

Квітневий пленум ЦК КПЗУ, що відбувся 9-10 квітня 1927 року в Гданську, з огляду на значну роботу, що її здійснював О. Шумський в КПЗУ за дорученням КП(б)У, більшістю голосів підтримав заяву К. Максимовича на пленумі ЦК КП(б)У. Її підтримали 10 членів і кандидатів у члени ЦК. Тобто, розкол в ЦК КПЗУ стався не в оцінці національної політики КП(б)У. Жоден учасник пленуму не висловлював сумнівів щодо правильності національної політики Компартії України. Водночас більшість ЦК КПЗУ не вбачала в позиції О. Шумського якоїсь особливої політичної лінії, яка суперечила б національній політиці КП(б)У. Виходячи з цього, більшість ЦК КПЗУ вважала заяву К. Максимовича на пленумі ЦК КП(б)У про недоцільність від'їзду О. Шумського з України правильною.

Питання розколу в партії гостро дискутувалося в окружних комітетах КПЗУ, воно неодноразово обговорювалося в ЦК КП(б)У, Виконкомі Комінтерну. Не без тиску Л. Кагановича організаторами розколу в Компартії Західної України зображалися

О. Шумський і більшість ЦК КПЗУ. Проте Шумський і Максимович уже тоді заявили: «Ми рішуче й безумовно засуджуємо розкол у КПЗУ», вони категорично відкинули безпідставні звинувачення в розкольницьких діях. У своїй заяві до Виконкому Комінтерну члени більшості ЦК КПЗУ писали: «Ми вимушені звернути увагу на методи боротьби проти КПЗУ... групи Кагановича, методи, які не будують, а розкладають, не переконують, а залякують, не створюють ясності і твердості комуністичної мислі, а тільки несуть загрозу створення політичної безпринципності».

Під вигядом боротьби проти «шумськізму» Л. Каганович вносив дезорганізацію в ряди КПЗУ. Не враховуючи труднощів нелегальної роботи, використовуючи помилки діячів КПЗУ, Каганович, замість того, щоб потовариськи виправляти ці помилки, став на шлях огульного звинувачення ЦК КПЗУ, який очолювали тоді Васильків і Турянський, в націоналізмі і зраді. Більше того, на засіданні Політбюро ЦК КП(б)У 25 листопада 1927 року Каганович уже цілком провокаційно заявив, що він не знає, на чиєму боці в разі війни проти Радянського Союзу буде Комуністична партія Західної України.

Проти антипартійних дій Кагановича виступали відомі керівні працівники КП(б)У. М. О. Скрипник, зокрема, виступаючи за зміцнення КПЗУ, заявив: «Я проти організаційних заходів.. Це було бпомилкою, це ламає партію», а В. Сірко був переконаний, що «коли б щодо верхівки КПЗУ проводилося іншу політику, то розламу б не сталось». Однак гору взяла лінія Кагановича. Члени більшості ЦК КПЗУ були оголошені розкольниками, зрадниками комуністичного руху, агентурою польського фашизму, і рішенням Виконкому Комінтерну були виключені з рядів комуністичного руху, а вся їхня попередня діяльність стала розглядатись крізь призму перманентної зради, і націоналізму.

Розкол в КПЗУ, поширившись на комсомол і на масову революційну робітничо-селянську організацію — «Сельроб», завдав великої шкоди революційно – визвольному рухові трудящих західно-українських земель. Майже втричі зменшився кількісний склад КПЗУ, що не могло не відбитися на її діяльності серед мас. Після III з'їзду КПЗУ (червень-липень 1928 року), яким ознаменовано фактичну ліквідацію розколу, колишня більшість ЦК, чимало інших активних працівників партії залишилися поза комуністичним рухом. Вони неодноразово зверталися із заявами про перегляд прийнятого рішення, про поновлення в КПЗУ, проте щоразу такі заяви розглядалися як маневрування зрадників.

13 травня 1933 року О. Я. Шумський був заарештований, а 5 вересня того ж року засуджений, разом з відомими діячами КПЗУ до 10 років позбавлення волі. Вони звинувачувались в тому, що були учасниками антирадянської організації — «Українська військова організація» (УВО) і провадили контрреволюційну діяльність. Шумський звинувачувався також у тому, що він з дворушницькою метою вступив у КП(б)У, очолював групу колишніх боротьбистів, які в блоці з націоналістичним підпіллям на Україні планували боротьбу проти ВКП(б) і Радянського уряду, що він є організатором розколу в КПЗУ.

У 1930 році, говорилося в обвинувальному висновку, Шумський увійшов до центру «Української військової організації», що перебував у Москві і готував збройне повстання на Україні з метою відриву її за допомогою іноземної інтервенції від СРСР.

Під час слідства і суду О.Шумський своєї вини не визнавав. Усі роки заслання він боровся за свою реабілітацію. Більш як десятирічне заслання не зламало, не озлобило О. Я. Шумського. Це чітко видно з його листів до Сталіна у роки Великої Вітчизняної війни. О. Шумський протестував проти розправи над ним, писав про «нестерпні страждання, завдані фашистським розбєм Вітчизні нашій», пишався, що проти окупантів воює і його син, пропонував і свої послуги. Зокрема у 1943 році О. Шумський писав Сталіну: «...я повторюю пропозиції своїх послуг і роблю це з двох мотивів: по-перше, тому, що в годину грізної небезпеки для комунізму я просто не можу бути осторонь, в ролі пасивного спостерігача; по-друге, самою лише появою своєю у стані борців за комунізм саме в цей час я досягаю того, до чого прагнув безустанно, ціною життя — досягаю реабілітації... Що мене гнітить, так це те, що тепер мені не вдасться бути, як у 1918 році, агітатором і організатором мас на боротьбу з німецькими окупантами, бійцем і командиром, можливості мої воювати обмежені поки лише самим пером, оскільки я прикутий до ліжка, але я не втрачаю надії, що мені вдасться звільнитися і від полону ліжка».

Листи О. Я. Шумського не доходили до Сталіна. 20 червня 1946 року він пише записку «Для слідства»: «Рішення про самогубство, цю останню вищу форму протесту, я прийняв після того, як вичерпав усі засоби боротьби за реабілітацію».

18 вересня 1946 року він пішов із життя...

*Май Панчук,
доктор філософських наук*

СТРІЛЬЦІ СПІВАЛИ ПІСНІ

Михайло Орест Гайворонський народився 15 вересня 1892 року в Заліщиках на Тернопільщині. В сім'ї Гайворонських дотримувалися в усьому давніх звичаїв і переконань. Свята, особливо Різдво, Новий Рік, Йордан, проводилися урочисто,

по-стародавньому. Навчаючись у семінарії, М. Гайворонський гартував і свою національну свідомість. Тут йому довелося відчувати приниження і всяку несправедливість тільки за те, що він був українцем.

Перші композиторські спроби М. Гайворонського датовані 1910 роком. До перших творів належали: хорова композиція на слова зі збірки М. Шашкевича «Ой, вилетів орел» та скрипкові твори.

Після закінчення учительської семінарії (1912) Гайворонський вступає до Вищого музичного інституту ім. М Лисенка у Львові. Тодішніми його вчителями були Кребс, Маєр і Невядомський. Про студентські роки М. Гайворонського згадує його приятель (в майбутньому відомий скрипаль) Роман Придаткевич і наголошує, що особливу увагу на себе звертав випускник Заліщицької учительської семінарії, учень скрипки Фл. Кребса Михайло Гайворонський, який захоплювався красою «Незакінченої симфонії» Франца Шуберта.

2 серпня 1914 року «Головна Українська Рада» у Львові оголосила про організацію легіону добровольців, який згодом назвали «Українські Січові Стрільці». Від самого початку Легіону УСС пісня стала невід'ємною частиною його побуту. Спочатку це були народні пісні, придатні для походу. У деяких стрільці заміняли текст, пристосовували його для себе, «мілітаризували» за висловом М. Голубця.

Перші пісні, в яких текст і мелодія були стрілецькою власністю, написані в кінці 1914 року. Автором текстів був Юліан Назарак, музики – Михайло Гайворонський. Це пісні «Слава, слава, отамане!», «Хлопці! Алярм» і «Нема в світі кращих хлопців».

Одна з ранніх пісень «Пройшли гори» характерна тим, що М. Гайворонський вперше був автором слів і музики. Ця пісня присвячена коменданту першої сотні УСС Василеві Дідушкові, як вияв приязні й пошани. Дідушкова сотня відзначалася особливим складом. З неї вийшли відомі пізніше

старшини. У ній зібралось й немало мистецьких сил: Федір Черник, Дмитро Паліїв, Андрій Мельник, Роман Сушко, Василь Кучабський, Михайло Гайворонський, Роман Купчинський, Микола Голубець та ін. Разом з своїми сотенними побратимами М. Гайворонський пройшов усю зимову кампанію в Карпатських горах (1914 – 1915). Тут він познайомився і подружився з сотником Дмитром Вітовським, який дуже любив пісні і заохочував стрільців до співу. Під час боїв на Маківці, на початку травня 1915 року композитор захворів на тиф і був відправлений до лікарні в містечко Славське, а потім для повного видужання назад на Закарпаття в Мукачеве. За час хвороби пропало все його добро, залишене в наплечнику. Разом з ним зникла і записна книжка з деякими композиторськими задумами.

З бойовими діями, з першими втратами, змінювався і репертуар стрілецьких пісень. Під Маківкою була написана пісня на слова В. Щурата «Чого ти, серденько, тремтиш?». Та М. Гайворонський мало афішував її, можливо через те, що в цьому ж році у збірці «Воєнні квартети» до цих самих слів була написана пісня Ф. Колесси.

Аналізуючи бібліографію про події того періоду, варто зазначити, що перший рік існування Легіону УСС не був надто сприятливим для музично-пісенної творчості. У своїх спогадах Р. Купчинський відзначав: «Карпатська зимова кампанія не була пригожа до складання пісень. Вища австрійська команда кидала стрільцями з місця на місце, хлопці були увесь час на стежах, а короткий час відпочинку використовували тільки на відпочинок. Щойно позиційна війна під весну 1915 р. і створення, так званої «Артистичної Горстки» принесло кілька пісень Гайворонського, що були створені після боїв на Маківці» [7].

Слід зазначити, що «Пресова Квартира УСС» і «Артистична горстка в полі» – створені відразу із створенням Легіону УСС. «Пресова квартира» була культурним осередком Стрілецтва. Вона об'єднувала всіх тих, що почували в собі «іскру Божу» й бажали виявити свій талант на літературному й на мистецькому полі.

Згодом Михайло Гайворонський отримав завдання створити духовий оркестр. Підготовча робота велася в селі Боднарові на Станіславщині (сьогодні Івано-Франківська область). Дуже скоро оркестр розпочав репетиції, отримавши ноти з стрийського оркестру. Інструменти передало товариство «Січ» одного із сіл Станіславщини, а доукомплектувати оркестр допоміг о. Рабій із Самбора.

Вивчаючи пісенну спадщину М. Гайворонського стрілецького періоду,

варто зазначити, що найбільш результативними були 1916 – 1917 роки. Це зумовлено різними причинами, зокрема і активністю бойових дій. Друга фронтова зима (1915-1916) виявилась спокійнішою і легшою.

В цей час композитор активно працює над створенням нових мелодій та гармонізацією вже написаних. Прикладом цього може бути створення тексту однієї з найбільш популярних стрілецьких пісень «Їхав стрілець на війноньку». Михайлу Гайворонському прийшло на думку використати одну з мелодій його власної «Стрілецької увертюри» і надати їй форму пісні. В колі друзів, наспівуючи готову мелодію, він стверджував, що вона нагадує йому виїзд стрільця «на війноньку». Роман Купчинський тут же звіршував: «їхав стрілець на війноньку, прощав свою дівчиноньку...». «У квартирі, – згадує композитор, – заметушилися всі, бо кожного на фронті згадка про дівчиноньку робила галасливим та сердечним, кожний хотів похвалитися, що й у нього є мила» [7]. Повний текст пісні до готової мелодії склав тоді Р. Купчинський, хоча йому допомагали й інші стрільці. Тому в багатьох виданнях можна зустріти напис «слова УСС». Це стосується і пісні М. Гайворонського «Йде Січове Військо». Обидві вищезгадані композиції написані в 1916 році. Це був багатий рік на пісні для Гайворонського: «Ой, впав стрілець» на власний текст, «Сповнилась міра» слова П. Карманського, «За рідний край» слова Р. Купчинського, «Ой, казала мати» до власних слів, «Питається вітер смерті» слова Ю. Шкрумеляка та інші. В цьому ж році композитор написав в'язанку пісень «Стрілецьким шляхом», яка відразу з'явилася у віденському видавництві «Ліра».

Восени 1918 року М. Гайворонський отримує призначення в м. Золочів. Для оркестру золочівської округи написано марш «За Україну», рапсодію «Довбуш» та свій єдиний за цілу війну похоронний марш, створюваний якби в передчутті смерті свого рідного брата Петра – учасника оркестру УСС, здібного до малярства і музики, який загинув під Львовом в 1919 році у 19-річному віці.

Згодом у 1920 році М. Гайворонський повертається до Львова. Відразу починає працювати викладачем скрипки у Вищому музичному інституті ім. М. Лисенка. Одночасно працює керівником-опікуном молоді в бурсі Ставропігійського інституту, веде уроки музики на вчительських курсах, в учительській семінарії і гімназії Сестер Василіянок. Його педагогічна праця була настільки успішною, що вже у 1921 році Головна Управа Українського Педагогічного Товариства «Рідна Школа» призначила Гайворонського інспектором з навчання співу для всіх народних шкіл у Львові.

В цей період композитор написав солоспіви: «Колисав мою колиску» (власні слова) та «Чи ти прийдеш» (слова Б. Лепкого). Опрацював близько 20 народних пісень для чоловічого і мішаного хору, які були видані «Бандуристом».

Найбільш повне зібрання стрілецької музичної спадщини видруковано у «Великому співанку «Червоної Калини» під редакцією З. Лиська (Львів, «Червона Калина», 1937). «В першу чергу, – за словами упорядника, – поміщений в ньому повний збір Стрілецьких пісень, тих свідків минулої слави та змагань. І хоч пісні ці й неоднакові своєю музичною вартістю, проте з піетизму до стрілецької спадщини зібрані всі і опрацьовані найкращими сучасними українськими композиторами. Не ввійшла тут лише одна пісня «Ой, та зажурились» – з цензурних оглядів» [8,1].

Твори стрілецької тематики, разом з іншими піснями, відіграли велику роль у вихованні почуттів єдності українського народу, його прагнення до створення незалежної держави.

Левко Лепкий (псевдоніми: Леле, Оровець, Льоньо, Швунг, Зиз) народився 7 грудня 1888 року в селі Поручин (тепер Бережанського району Тернопільської області). Навчаючись у славнозвісній Бережанській гімназії та під час університетських студій у Львові, він поринає у вир громадського і культурного життя, організовує театральні гуртки молоді, виступає з хорами в селах і містечках Галичини. Під час навчання у Краківській академії мистецтв студентські аматорські гуртки їздили з концертами та театральними виставами на Буковину, до Німеччини та Австрії. Разом з друзями Левко організував Січові організації на Бережанщині й Бориславщині.

З початком Першої світової війни він стає одним з перших організаторів Легіону Українських Січових Стрільців. У боях за Україну, за її державність він став літописцем стрілецької слави. Завдяки йому та його побратимам Роману Купчинському, Михайлу Гайворонському, Юрію Шкрумеляку, Антону Лотоцькому ми сьогодні маємо правдиву історію УСС – описи боїв, світлини, картини, романтичну стрілецьку поезію та вічно нев'янучі і

невмирущі стрілецькі пісні. Автор низки пам'ятників на могилах Січових стрільців, зокрема у Винниках на Львівщині.

Після закінчення війни Левко Лепкий активно займався літературною, редакторською роботою. У 1931 – 1939 роках працював директором курорту «Черче» біля Рогатина, був одним з його співзасновників. З початком Другої Світової війни він назавжди прощається з рідною Україною, виїжджає спочатку до Кракова, а згодом і до Сполучених Штатів.

Після років поневірянь активно включається в українське громадське життя діаспори, відновлює видавництво «Червона Калина», друкує свої спогади, оповідання, вірші та нові пісні. Тільки з проголошенням Незалежності до нас повернулись забуті імена братів Лепких. Літературна спадщина Левка Лепкого, зокрема твори стрілецького і міжвоєнного періодів, що були опубліковані раніше, а також взяті з рукописного архіву поета, зібрані у книзі «Лев Лепкий. Твори».

Найбільше він відомий як автор широко популярних стрілецьких пісень, зокрема «Гей, видно село», «Бо війна війною», «Колись, дівчино мила», мелодією до знаменитих «Журавлів» його старшого брата, класика української літератури Богдана Лепкого. Помер поет-пісняр 28 жовтня 1971 року в місті Трентоні поблизу Нью-Йорка.

Із тривалого забуття повертається творча спадщина Романа Купчинського. Йому як композитору і письменникові доля судила народжуватись двічі: на початку ХХ століття і в його кінці. Та, незважаючи на довгі роки офіційного табу, народ беріг у серці пам'ять про свого барда, бо в народну любов він увійшов у буремний час Визвольних змагань за розбудову української державності, тобто у легендарні роки Українського Січового Стрілецтва. Бо як не силкувалися обвішати Купчинського ярликами «націоналізму», в житті все одно було інакше: він просто любив Україну, він нею жив.

Сьогодні, на початку ХХІ століття, коли ці буреломні вітри стихають, а ми піднімаємось з колін своєї трагічної припиненості, чуємо серцем, то художнє слово Р. Купчинського не розтерзане, воно тільки розіпнуте на хресті мук, але живе, ще дихає і навіть бринить перелунням нинішнім.

Ім'я Романа Купчинського – композитора, талановитого прозаїка, тонкого поета-лірика, літературного критика, автора низки стрілецьких пісень, маловідоме сучасним шанувальникам музики. Цей митець донедавна ще був, по суті, забороненим, а якщо й згадувався у нас, то лише з певними ярликами, як «ідеологічно ворожа» постать.

Підставою був не лише факт еміграції, а головне, мабуть, – стрілецька

тема, як основна у творчості Купчинського. Замовчувалася ж бо ця тема і в поезії І. Франка («Гей, січ іде» та ін), і О. Маковея («Ми гайдамаки»), не називалися ж автори широковідомої «Чуєш, брате мій» Богдан та Лев Лепкі, чи автор слів «Ой, у лузі червона калина» Степан Чарнецький та багато чого іншого.

Роман Купчинський належав до групи молодих митців-патріотів, які щойно вийшли із трагічного виру Першої світової війни і боротьби за незалежну Україну, прагнули нетрадиційного в поезії й музиці, неодмінно милозвучного, не цуралися свіжості символу і незвичності метафори. Мабуть, не випадково взяли вони собі ім'я старокняжого бунтівного співця Митуси – група так і називалася: «Митуса», яка об'єдналася 1922 року навколо львівського часопису під тою ж назвою.

Р. Купчинський з того покоління, що з нього вийшли поети січового стрілецтва молодшої генерації, з того покоління, що й Олесь Бабій, Василь Бобинський, Мирослав Ірчан, Микола Голубець та багато інших.

Найбільш популярними творами композитора є пісні «Човен хитається», «Як з Бережан до Кадри», «Зажурились галичанки», «Накрила нічка», «Засумуй, трембіто» та інші. Багато з них, завдяки своїй популярності, відомі як народні («Човен хитається», «Зажурились галичанки»).

В. Подуфалий в 1990 році зробив спробу систематизації вокальної спадщини Р. Купчинського стрілецької доби. У його співанку «Як з Бережан до Кадри» (Тернопіль, 1990) опубліковано 23 твори композитора з короткою характеристикою їх створення. Відображення ідей визвольної боротьби нашого народу, його прагнення до незалежності властиве творчості Р. Купчинського. Його вокальну стрілецьку спадщину доповнили пісні періоду визвольних змагань 1941 -1945 років. Найбільш популярними серед них можна назвати «Чи то грім гримить» (написана на власний текст 1943 року), «Машерують вже повстанці» (написана в Кракові 1941 року для куреня

Р. Шухевича-Чупринки) та інші.

Ідеї виховання молоді в душі патріотизму і національної свідомості були домінуючими в творчості автора. З цього огляду заслуговують на увагу його

пісні написані для молодіжної організації «Пласт»: «Гей, машерують пластуну» (на власний текст), «Пусти ж мене мати, до табору» (слова М. Підгірянки), «Марш лещатарів» та інші.

Пісенна творчість Р. Купчинського народжувалась спонтанно. Він не записував своїх мелодій. У випадку більшої кількості стрілецьких пісень робив це за нього

М. Гайворонський, а інші передавалися здебільшого усним шляхом, тобто «з уст до уст».

Із записуванням нот траплялися іноді труднощі. В своїй статті М. Гайворонський згадує, що обидва вони (тобто Р. Купчинський і Л. Легший), «як це буває і у народних співців, ніколи тотожно не повторяли придуманої мелодії. Коли пізніше я записував більш-менш усталені мелодії, то мої записки вже за кілька днів видавалися авторам вірні».

Крім стрілецьких пісень Р. Купчинський впродовж тривалого часу писав пісні з іншим змістом у різних жанрах, а саме: коляди, військові, кооперативні, лісницькі, мисливські, пластові, патріотичні, спортивні, просвітянські, молитовно-релігійні та ін.

При аналізі стрілецьких пісень простежено їх генезу від переосмислення популярних народних похідних пісень до творення яскравих оригінальних композицій, у яких поетичний текст і музичне втілення становлять нерозривну органічну єдність. Неможливо було оминати складну проблему авторства стрілецьких пісень, творених часто-густо колективно (наприклад, «Ірчик», «Іхав стрілець на війноньку» та ін.).

Окремої уваги заслуговує розгляд поетичних особливостей стрілецьких пісень Р. Купчинського. Він не мав спеціальної музичної освіти, як М. Гайворонський, однак володів виключним даром мелодиста. Це зауважили С. Людкевич, М. Колесса, П. Козицький, Б. Вахнянин, М. Леонтович і всіляко підтримували молодого автора. Його поетичний дар базувався на народній творчості, міцно засвоєній у родинному середовищі. А в пісенних текстах домінує документальний дух часу. Свої думки про цей різновид поезії Купчинський висловив у спогаді-есею «Стрілецька пісня».

Стрілецькі пісні – це яскравий пласт української усно-писемної культури, творений у час відчайдушної боротьби народу за незалежність своєї держави. Михайло Гайворонський, Левко Лепкий і Роман Купчинський міцно увійшли до когорти творців стрілецьких пісень. Поруч з І. Франком, Ю. Федьковичем, С. Чарнецьким, братами Лепкими, А. Баландюком, М. Ірчаном, Я. Барничем, В. Бобинським та ін., вони стали найбільш плодотворними

ми авторами, значна частина пісень яких фольклоризувалася і ввійшла до скарбниці української усної народнопісенної творчості.

Отже, композитори М Гайворонський, Л. Лепкий, Р. Купчинський були яскравими представниками української музичної культури минулого сторіччя, які все своє життя присвятили служінню мистецтву та рідної культури, про що переконливо свідчать матеріали публікації.

Література:

1. Барвінський В. Огляд історії української музики / В. Барвінський // Історія української культури / За заг. ред. І. Крип'якевича. – Київ-Либідь, 1994. – С. 621 – 648.
2. Гайворонський М. Моя воєнно-стрілецька пісня 1913 -1923 (рукопис в статті В. Витвицького «Стрілецька пісня») / М Гайворонський 7/ За волю України. – Нью-Йорк, 1967. – С. 356.
3. Гайворонський М. Співаник для дітей дошкільного та шкільного віку / Гайворонський М. – К: Музична Україна, 1993. – С. 4.
4. Дитиняк М. Українські композитори: Біо-бібліографічний довідник / М. Дитиняк. – Едмонтон, 1986.
5. Залеський О. До історії пісень УСС / О. Залеський // Вісті братства колишніх вояків І УД УНА. – 1954. -4.9-10.- С. 9.
6. Купчинський Р. Ой шумить, шумить; Стрілецька пісня / Р. Купчинський // Літопис Червоної Калини. – 1993. -№ 10- 12. – С. 36.
7. Купчинський Р. Стрілецька пісня / Р. Купчинський // Стрілецька голгофа. – Львів: Каменярь, 1992. – С. 121 – 123.
8. Лисько З. Великий співаник «Червоної Калини» / З. Лисько. .- Львів, 1937. – С. 1.
9. Мшальчишт Я. З музикою крізь життя / Я. Михальчишин. – Львів: Каменярь, 1992.
10. Цим пора для України жить: Шкільний співаник / Зібрали і упорядкували С. Ковальчин, П. Гушоватий. – Дрогобич: Відродження 1991.
11. Погребенник Ф. Не сміє бути в нас страху: 3 історії українських пісень / Ф. Погребенник 7/ Літературна Україна -1997. – 4 грудня.
12. Подуфалий В. Повік не зів'яне: співаник / В. Подуфалий. – Тернопіль, 1990.
13. ПодуфатшВ. СтретькамужаР. Купчинського./ В. Подуфалий // Як з Бережан до кадри:Стрілецькі пісні Р.Купчинського. – Тернопіль.1990. -С.3-14.
14. Трильовський П. Гей, там на горі січ іде! / П. Трильовський // Пропап 'ятна книга «Січей». -К; Віпол, 1993. – С. 52.
15. Черепанин М. Музична культура Галичини (друга половина XIX – перша половина XX століття) / М Черепанин. – К: Вежа, 1997. – 328 с.

Василь Довгошия

ВАСИЛЮ ІВАНОВИЧУ ЛАРІНУ – 75

Ларін Василь Іванович народився 1 листопада 1937 року в селі Кокіно Комаричського району Брянської області. Свій трудовий шлях розпочав на Харківському велосипедному заводі імені Г.І. Петровського фрезерувальником. З 1956 по 1960 роки служив у військово-морському флоті СРСР. В 1966 році закінчив вечірнє відділення хімічного факультету Харківського державного університету імені О.М. Горького (нині Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна). З 1961 року працює в Науково-дослідному інституті хімії Харківського університету: лаборантом, молодшим науковим співробітником, старшим науковим спів-

робітником, ученим секретарем, заступником директора з наукової роботи, а з 1996 року по сьогоднішній день директором та завідувачем відділу фізичної хімії і електрохімії розчинів.

Здійснюючи наукову діяльність, розвинув теорію іонізації і електрокристалізації металів та сплавів у водних та водно-органічних розчинах; сформулював нові критерії підбору електроліту і модифікуючих добавок для одержання металів із заданими властивостями; вперше встановив природу виникнення періодичних явищ при хімічному і електрохімічному розчиненні міді, які пов'язаних із постадійним утворенням і розчиненням пасивуючого шару хлориду міді (I); удосконалив метод електротермографії, який дає інформацію не тільки про змінення температури на межі метал-розчин, але й про механізми електродних процесів. Ці дослідження знайшли широке визнання в Україні й за її межами, зокрема в Японії, США, Росії, і є вагомим внеском у теоретичну та прикладну електрохімію, теорію електродних процесів і комплексоутворення у розчинах, температурних ефектів у приелектродному шарі, до електрохімічної екології, зокрема розробки екологічно чистих ресурсозберігаючих технологій розмірної обробки металів. Впровадив у виробництво на приладобудівних і хімічних підприємствах України, Росії, Молдови, Білорусії 18 екологічно чистих ресурсозберігаючих технологій.

В 1974 році захистив кандидатську, в 1992 році докторську дисертації, а в 2004 одержав звання «професор».

Підготував і в 1991 – 2001 роках і читав курси «Хімічна екологія», «Основи промислової екології», «Екологічні проблеми електрохімічних виробництв» в Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна, Національному технічному університеті «Харківський політехнічний інститут», Харківському військовому університеті.

Автор 3 монографій, понад 380 наукових праць, має 12 авторських свідоцтв СРСР та 11 патентів України.

Нагороджений медаллю «За многолетний добросовестный труд», знаками «Відмінник освіти України», «Изобретатель СССР», «За наукові досягнення», дипломом лауреата академічної нагороди Ярослава Мудрого, подякою прем'єр-міністра України, званням «Заслужений науковий співробітник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна».

Є головою вченої ради Науково-дослідного інституту хімії, членом вченої ради Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, членом наукової ради з проблеми «Електрохімія» НАН України, членом спеціалізованої ради з присвоєння вчених ступенів кандидата і доктора технічних наук по спеціальності «Технічна електрохімія» та головою державної екзаменаційної комісії з технічної електрохімії національного технічного університету «ХПІ»; був членом експертної ради Вищої атестаційної комісії України, неодноразово запрошувався експертом з атестації та акредитації вищих навчальних закладів України, членом робочої групи з розробки Держстандарту екологічної освіти, є членом редколегії «Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія хімія», заступником академіка-секретаря Відділення хімії і хімічної технології АН вищої освіти України по Східному регіону.

Під науковим керівництвом професора Ларіна Василя Івановича підготовлено і захищено 2 докторських та 6 кандидатських дисертацій. Його наукова, учбово-виховна та суспільна діяльність спрямовані на розвиток електрохімії та створення сучасних екологічно чистих ресурсозберігаючих технологій для приладобудівної та хімічної галузей промисловості в Україні.

Щиро вітаємо з 75-річчям від дня народження. Зичимо Вам, Василю Івановичу, міцного здоров'я, злагоди, благополуччя та подальших творчих успіхів на науково-педагогічній ниві.

*Запорожець О.А.,
академік-секретар Відділення хімії
та хімічної технології АН ВО України*

Науково-інформаційне видання

Науково-інформаційний вісник АН ВО України
№ 6 (83)
листопад-грудень

Відповідальний за випуск – акад. Зозуля І.С.
Редактор – Шевчук С.В.

Набір – Тарнавська З.М.
Верстка – Швець Р.М.

Технічний редактор – Ковтун М.

Матеріали надсилати в електронному вигляді
на адресу Президії АН ВО України:
01054, м. Київ-54, вул. Тургенєвська, 11
тел./факс: (044) 486-89-16

Формат 60x84/16. Ум. др. арк. 6.51
Наклад 450 прим. Зам. № 247

Виготовлювач ТОВ “ВПК “Експрес-Поліграф”
вул. Фрунзе, 47, корп. 2, Київ-80, 04080
Свідцтво суб’єкта видавничої справи
ДК № 2264 від 17.08.2005 р.

